

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DUYGU VE HABİTUS İLİŞKİSİ: BOURDİEU’NUN DUYGU
SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA BİR ANALİZ

Sümeyye YILMAZ GİRAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. İsmail HİRA

EYLÜL-2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DUYGU VE HABİTUS İLİŞKİSİ: BOURDİEU’NUN
DUYGU SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA BİR ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sümeyye YILMAZ GİRAY

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

**“Bu tez 26/09/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. İsmail HİRA	Başarılı
Prof. Dr. Aydın AKTAY	Başarılı
Doç. Dr. Harun CEYLAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Sümeyye YILMAZ GİRAY

26/09/2025

ÖN SÖZ

Çalışmanın bu aşamaya gelme sürecinde; literatür taraması, kaynak önerileri ve değerli rehberlikleri sebebiyle değerli danışmanım Prof Dr. İsmail Hira'ya teşekkürü bir borç bilirim. Kendisinin akademik disiplini ve destekleyici yaklaşımı, bu çalışmanın gelişmesinde belirleyici olmuştur.

Ayrıca bana koşulsuz bir şekilde sundukları sevgilerini gerek maddi gerekse manevi destek sunan, her zaman yanımda olan, sabrıyla ve anlayışıyla beni güçlendiren eşime, anneme ve babama sonsuz teşekkür ediyorum. Onların varlığı, bu süreci anlamlı kılmıştır.

Sümeyye YILMAZ GİRAY
26/09/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: DUYGU KAVRAMININ SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ	5
1.1. Duygu Sosyolojisi	5
1.2. Duyguların Sosyolojik Yaklaşımla İncelenmesi	18
1.2.1. Duyguların Kültürel ve Toplumsal Bağlamı	20
1.2.2. Duyguların Günümüz Toplumundaki Rolü ve Etkileri	21
2. BÖLÜM: PIERRE BOURDIEU VE HABITUS KAVRAMI	25
2.1. Pierre Bourdieu'nun Sosyolojik Yaklaşımı	25
2.2. Pierre Bourdieu'un Pratik Teorisi	28
2.3. Habitus ve Toplumsallık İlişkisi	30
2.4. Habitus'un Sosyal Eylemler Üzerindeki Etkisi	34
2.4.1. Habitus ve Yaşam Stili	34
2.4.2. Habitus ve Alan İlişkisi	36
2.4.3. Habitusun Dönüşümü	37
3.BÖLÜM: DUYGU SOSYOLOJİSİ VE HABITUS KAVRAMININ KESİŞİMİ	38
3.1. Duyguların Habitus İçinde Konumlanması	39
3.2. Duyguların Alan Kavramıyla İlişkisi	42
3.2.1. Duygular ve Sosyal Medya	44
3.2.2. Sosyal Medyada Yeni Alan ve Pratiklerin Tartışılması	47
3.2.3. Dijital Habitus	49
3.3. Duyguların Sermaye Kavramıyla İlişkisi	51
3.3.1. Duyguların Kültürel Sermaye ile İlişkisi	54
3.3.1.1. Bourdieu ve Kültür Endüstrisi	56
3.3.1.2. Sosyal Medya ve Habitus	57
3.3.2. Duyguların Sosyal Sermaye ile İlişkisi	59
3.3.3. Duyguların Sembolik Sermaye ile İlişkisi	61

3.3.4. Sosyal Medya Paylaşımlarında Sosyal ve Sembolik Sermaye	63
--	----

SONUÇ	66
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	69
-----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ	79
-----------------------	-----------

KISALTMALAR

Çev.	:	Çeviren
s.	:	Sayfa
SDÜ	:	Süleyman Demirel Üniversitesi
TEDx	:	Technology, Entertainment, Design (Teknoloji, Eğlence, Tasarım)
UNESCO	:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

ÖZET	
Başlık: Duygu ve Habitus İlişkisi: Bourdieu’nun Duygu Sosyolojisi Bağlamında Bir Analiz	
Yazar: Sümeyye YILMAZ GİRAY	
Danışman: Prof. Dr. İsmail HİRA	
Kabul Tarihi: 26/09/2025	Sayfa Sayısı: “v (ön kısım) +78 (ana kısım)”
Bu araştırmanın amacı, duygu sosyolojisinin davranış ve edimlere dönüşümü bağlamında habitus kavramının incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizine bağlı olarak yapılan çalışmada, hem Bourdieu’nun eserleri hem de duygu sosyolojisine dair literatür değerlendirilmiştir. Bu çalışmada duyguların davranışlara dönüşmesi; Bourdieu’nun temel kavramları olan habitus, alan ve sermaye kavramları bağlamında incelenmiştir. Duygu, hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan incelenen kavramlardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, ilgili kavramın çok boyutlu olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Duygular, bir yandan bireysel olarak pratiğe dönüşürken diğer yandan da önemli ölçüde sosyal ilişki ve toplumsal süreçlerden beslenerek oluşmaktadır. Her ne kadar duyguların insandaki yansımaları kişisel olsa da ortaya çıkma biçimi, ifade edilme biçimleri toplumsaldır. İnsan kendisinden daha önce de var olan sosyal, kültürel ve tarihsel bir birikimin içine doğmaktadır. Dolayısıyla bu toplumun değerlerini bir şekilde benimsemektedir. Bourdieu, bu süreci habitus kavramıyla karşılamaktadır. Habitus, insanların yetişmiş olduğu sosyal çevre bağlamında edindiği alışkanlıklar ve tavırlar bütünüdür ifade etmektedir. Birey, davranışlar edinip eğilim kazandığı gibi duyguları da bu şekilde kazanıp duygusal edimler oluşturmaktadır. Duygular, bu bağlamda sosyolojik olarak davranışların bir parçası olur. Nitekim Bourdieu, bu eğilim çerçevesinde sahaya dönük pratik birçok çalışma yürütmüştür. Duygular, sosyal ve kültürel yapılarına göre toplumdan topluma değişkenlik gösterir. Bu durum, duyguların sosyolojik yapısını ortaya koymaktadır. Ayrıca duygular, sadece toplumdan topluma değil aynı toplum içindeki farklı sosyal sınıflar arasında da duyumsanma ve ifade edilme biçimleri noktasında farklılık gösterir. Sonuç olarak duygu, toplumsal alanın değişkenleri çerçevesinde belirlenerek ortaya çıkmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Duygu, Duygu Sosyolojisi, Habitus, Bourdieu	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Relationship Between Emotion And Habitus: An Analysis In The Context Of Bourdieu's Sociology Of Emotion	
Author of Thesis: Sümeyye YILMAZ GİRAY	
Supervisor: Prof. Dr. İsmail HİRA	
Accepted Date: 26/09/2025	Number of Pages: “v (pre text) +78 (main body)”
The purpose of this research is to examine the concept of habitus within the context of the transformation of the sociology of emotion into behavior and actions. This study, based on document analysis, a qualitative research method, evaluated both Bourdieu's works and the literature on the sociology of emotion. This study examined the transformation of emotions into behavior within the context of Bourdieu's fundamental concepts of habitus, field, and capital. Emotion stands out as a concept studied from both psychological and sociological perspectives. This is crucial as it demonstrates the multidimensional nature of this concept. While emotions are transformed into individual practice, they are also significantly nourished by social relationships and social processes. While the reflections of emotions on humans are personal, the way they emerge and are expressed is social. People are born into a preexisting social, cultural, and historical heritage. Consequently, they somehow adopt the values of this society. Bourdieu defines this process with the concept of habitus. Habitus refers to the totality of habits and attitudes acquired by people within the context of the social environment in which they grow up. Just as individuals acquire behaviors and tendencies, they also acquire emotions and create emotional acts. In this context, emotions become a sociological component of behavior. Indeed, Bourdieu conducted numerous practical studies in the field within this framework. Emotions vary from society to society according to their social and cultural structures. This reveals the sociological structure of emotions. Furthermore, emotions differ not only from society to society but also among different social classes within the same society in terms of how they are felt and expressed. Consequently, emotion emerges within the framework of variables within the social sphere.	
Keywords: Emotion, Sociology of Emotion, Habitus, Bourdieu	

GİRİŞ

Duygular, yalnızca bireysel veya öznel deneyimler değil, toplumsal yapı tarafından şekillenen ve habitus aracılığıyla bedenleşerek davranış ve edimlere dönüşen kolektif pratiklerdir. Bu çalışmada da duyguların toplumsal pratiklere dönüşümünü habitus kavramı üzerinden analiz ederek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmak amaçlanmaktadır. Duygu sosyolojisinin pratikleşmiş boyutunu açıklayarak hem Bourdieu'nün teorisine katkı sağlamak hedeflenmekte hem de duygu sosyolojisini daha pratik odaklı bir çerçeveye yerleştirmek amaçlanmaktadır. Bu çalışma, duyguların bireyleri nasıl belirli toplumsal pratiklere yönlendirdiğini açıklayan yeni bir kuramsal model sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Konusu

Bu tez, duyguların toplumsal alandaki pratik dönüşümünü ve yansımalarını, Pierre Bourdieu'nün habitus kavramı çerçevesinde incelemektedir. Duygu sosyolojisi, duyguların yalnızca bireysel ve öznel deneyimler olmadığı, aksine toplumsal yapılar tarafından şekillendirildiği görüşüne dayanır. Bu bağlamda, Pierre Bourdieu'nün geliştirdiği habitus kavramı, bireylerin toplumsal düzeni içselleştirme sürecinde duyguların nasıl rol oynadığını anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Duyguların bireyler üzerindeki etkisi ve sosyal düzenin yeniden üretimindeki rolü, toplumsal normlar ve yapılar bağlamında ele alınacaktır. Böylece, duygu sosyolojisi ile habitus teorisi arasında kurulan ilişki çerçevesinde, bireylerin sosyal eylemlerinin duygusal boyutu incelenecektir. Ancak, mevcut literatürde habitusun duygularla nasıl ilişkili olduğu ve duyguların pratikle olan ilişkisine dair konularda sınırlı çalışma bulunmaktadır.

Duyguların pratiğe dönüşmesi, duyguların ifade edilmesi anlamına gelmektedir. Duygusal ifade ise genel olarak herhangi bir duygusal durumu ileten davranış bütünüdür. Bu davranışlar hem sözlü hem de sözsüz yani bedensel olarak gerçekleşebilmektedir. Duygular, toplumsal hayat içinde birçok farklı şekilde ifade edilebilmektedir. Bunların en belirginini konuşmaktır. Ancak duygular sadece konuşarak değil bununla birlikte yüz ifadeleri, beden dili, dans, yazı ve hareketlerle de ifade edilmektedir. Duyguların pratik olarak bu ve benzeri karşılıkları toplumsal değişmelere ve tarihsel gerçekliklere bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın önemi, duygu sosyolojisi ile habitus kavramı arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyerek, duyguların toplumsal düzenin yeniden üretimindeki rolünü daha geniş bir perspektifle ele almasıdır. Literatürde habitus genellikle bireyin davranışlarını ve eylemlerini şekillendiren içselleştirilmiş yapılar olarak ele alınmış ancak duyguların bu süreçte nasıl etkili olduğu yeterince incelenmemiştir. Bu araştırma, duyguların yalnızca bireysel deneyimler değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve yapıların bir yansıması olduğunu vurgulayarak bu alandaki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Duyguların pratik edimlere dönüşümünü incelemek, toplumsal hiyerarşilerin ve güç ilişkilerinin nasıl yeniden üretildiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Örneğin, belirli duyguların bazı sosyal gruplarda teşvik edilirken diğerlerinde bastırılması, toplumsal ayrışmaların ve eşitsizliklerin nasıl sürdüğünü göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, duyguların toplumsal kontrol mekanizmaları ve bireylerin sosyal dünyadaki konumlanışları üzerindeki etkisini analiz etmeye katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, duygu sosyolojisi ile habitus kavramı arasındaki ilişkiyi inceleyerek duyguların toplumsal pratikler haline dönüşme sürecini analiz etmektir. Bu tez teorik düzeyde bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Duygu sosyolojisi literatürüne yeni bir bakış açısı getirerek, habitusun duygusal boyutunu detaylı şekilde ele almakta ve toplumsal pratiklerin duygular aracılığıyla nasıl biçimlendiğini açıklamaktadır. Bu çalışma, toplumsal düzenin duygusal temellerine dair yeni bir teorik çerçeve önererek hem akademik dünyada hem de toplumsal yapı ve ilişkilerin analizi konusunda farkındalık yaratmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Temel ve Alt Problemleri

Bu çalışmada, duyguların yalnızca bireysel hislerden ibaret olmadığı, aksine toplumsal yapılar tarafından şekillendirildiği savunulmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada cevabı aranan temel sorun şudur: toplumsal yapı duyguları nasıl etkilemektedir?

Bu temel soruya ek olarak çalışma sürecinde şu sorulara da yanıt aranacaktır:

- Duygular toplumsal yapılar tarafından nasıl şekillendirilir?

- Habitus, bireyin duygusal pratiklerini nasıl belirler?
- Duygular, toplumsal düzenin yeniden üretiminde nasıl bir rol oynar?
- Farklı sosyal gruplarda duyguların şekillenışı nasıl farklılaşır?
- Duygular, habitus aracılığıyla nasıl dönüşmektedir?
- Belirli duygular (örneğin utanç, öfke, gurur) bireylerin ve grupların sosyal pratiklerini nasıl yönlendirmektedir?
- Günlük yaşamda bireyler, içselleştirilmiş duygusal habituslarını nasıl ortaya koyar ve bu habitus toplumsal yapının yeniden üretilmesine nasıl katkıda bulunur?
- Duyguların dönüşme süreci, toplumsal değişim ve dönüşüm açısından ne tür sonuçlar doğurur?

Bu sorular çerçevesinde çalışma, duyguların toplumsal kontrol mekanizmalarındaki işlevini açıklamaya ve duygu sosyolojisi ile habitus teorisini bir araya getirerek teorik bir katkı sunmaya odaklanmaktadır. Bu araştırma, duygu sosyolojisi ile habitus kavramını birleştirerek, duyguların toplumsal pratiklere dönüşüm sürecini analiz etmeyi temel problem olarak incelemektedir. Duyguların bireysel olarak ifade edilmesinde ve davranışlar üzerinden kendisini göstermesinde toplumsal alanın etkisi incelenecektir. Bu bağlamda duygu ve davranış pratiğine yön veren toplumsal anlam kümelerinin de habitus kavramı çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Böylece duyguların oluşmasında ve ifade edilmesindeki sosyal zeminin rolü de ortaya çıkmış olacaktır.

Sınırlılıklar ve Zorluklar

- Araştırma duygu sosyolojisini Bourdieu'nun habitus kavramı bağlamında ele almaya sınırlıdır
- Araştırmada yer yer başka düşünürlere yer verilse de duygu Bourdieu'nun habitus ve alan kavramlarıyla sınırlıdır.
- Ayrıca çalışma Bourdie'nun Fransız eserleri araştırmacı tarafından çevrilemediğinden Türkçe ve İngilizce eserleriyle sınırlı kalmıştır.
- Çalışmadaki zorlukların başında duygu sosyolojisi üzerine literatürde doğrudan pek fazla kaynak olmaması gelmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel yöntem çerçevesinde yürütülmektedir. Çalışmada, duygu sosyolojisi ve habitus teorisi bağlamında mevcut literatür taranmış, bu alandaki kavramsal boşluklar belirlenmiş ve duyguların sosyal alanda pratiğe dönüşüm sürecini anlamaya yönelik teorik bir çerçeve oluşturulmaktadır. Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi kullanılmaktadır. Doküman analizi araştırmacının belirli amaç ve araştırma soruları çerçevesinde topladığı dokümanları kendi araştırma sorusu çerçevesinde incelemesini ifade etmektedir. Bu süreç araştırmacının okuma yapmasını ve yine araştırma amacı ve soruları çerçevesinde notlar almasını gerektirmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 52). Bir başka ifadeyle doküman analizi, basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009, s. 33).

Sonuç olarak; bu tez, duyguların yalnızca bireysel hisler değil toplumsal yapı tarafından şekillendirilen ve habitus aracılığıyla edimselleşerek pratiğe dönüşen kolektif pratikler olduğunu savunmaktadır. Böylece, duygu sosyolojisi ile habitus teorisini birleştirerek toplumsal eylemlerin duygusal temellerine dair yeni bir teorik çerçeve sunmaktadır.

1. BÖLÜM: DUYGU KAVRAMININ SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Duygular, insan topluluklarının varlıklarıyla oluşan en temel deneyimler arasında yer alırken toplumlar tarafından şekillendirilen sosyal, kültürel ve bireysel dinamiklerin de bir parçasıdır. Duygu sosyolojisi ise duyguların toplumsal yapılarla nasıl elde edildiği, toplumsal normlar ve kültürel değerler aracılığıyla nasıl biçimlendirildiğinin araştırıldığı bir disiplindir. Toplumların yaşam koşullarındaki değişim ve dönüşümler, duygusal deneyimleri farklı biçimlerde şekillendirebilmektedir. Bu bölüm, duyguların yalnızca bireysel bir hissiyat olmaktan öte toplumsal ve kültürel yapılarla nasıl iç içe geçtiğini farklı bir perspektiften ele almayı hedeflemektedir.

1.1. Duygu Sosyolojisi

Toplumsal gerçekliğin ne yönden şekillendirildiği sorusuna pozitivizm ekseninden verilen yanıtlar, duyguları göz ardı etmeye yol açmış ve bu da duyguların sosyolojik açıdan nasıl tanımlanması gerektiği sorununu ortaya çıkarmıştır. Aydınlanmanın temellerine dayanan sosyoloji bilimi, özellikle ilk zamanlarında pozitivizm doğrultusunda ilerlemiştir. Bu zaman içerisinde pozitivizmin bilimsel yaklaşımını, rasyonel bakış açısını ve olgusal perspektifini benimseyen sosyoloji; sezgisel ve duygusal unsurları dikkate almamış ve metafizik düşünceleri dışlamıştır. Duygular, bireysel ve içsel süreçlere indirgenmiştir. Halbuki insan davranışları, sadece akıl yürütme süreçlerinin değil aynı zamanda duygusal durumların da bir sonucudur. Bunun için “insan akli kadar duygular da kültürel ve toplumsal yaşamın önemli bir parçasıdır” (Alver, 2011, s. 208).

Duygu sosyolojisi, özellikle 1980’li yıllardan itibaren duygulanım bilimiyle ilgili yapılan çalışmaların katkısıyla akademik literatürde giderek daha sağlam bir yer edinmeye başlamıştır. “İnsanların hisleri, duygusal tepkileri ve bu durumların bireyler ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri, geçmişten bu yana sürekli ilgi odağı olmuş ve sosyolojik anlamda incelenmeye değer bulunmuştur” (Seçer, 2005, s. 816).

1987 yılında Amerikan Sosyoloji Derneği tarafından düzenlenen yıllık toplantılarda, ilk iki oturumun “Duyguların Sosyolojisinde Araştırma Hipotezleri” başlığı altında planlanması, bu alanın akademik bir disiplin olarak şekillenmeye başladığını göstermektedir.

Söz konusu oturumların koordinatörlüğünü üstlenen Candace Clark ve Steven Gordon, duyguların sosyolojik bir konu olarak tartışılmasında önemli isimler arasında yer almış ve bu alandaki çalışmalarıyla gündem oluşturmuşlardır (Kemper, 1990, s. 4). Son yirmi yıl içerisinde duygular, sosyolojik düşüncenin yönünü ve kapsamını önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bireyler, gündelik yaşamda duygularını özellikle sevgi gibi temel hisleri yöneterek toplumsal konumlarını biçimlendirme eğilimindedir. Bu bağlamda, duygusal deneyimler yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal varoluşun somut ve yaşanabilir biçimleri olarak da değerlendirilebilir (Williams, 1998, s. 174).

Sosyoloji disiplini tarihsel olarak toplumsal yapıların, kurumların ve ilişkilerin analizi üzerine odaklanmıştır. Bu çerçevede insan davranışlarının duygusal yönleri uzun bir süre arka planda kalmıştır. Cooley ve Durkheim'in duygulara dolaylı biçimde yer verdiği bazı çalışmaları bir kenara bırakıldığında, sosyolojinin yaklaşık ilk 150 yıllık gelişimi boyunca duyguların doğrudan ve sistematik bir biçimde sosyolojik analizlere dahil edilmediği gözlemlenmektedir. Bu durum, duyguların daha çok bireysel, psikolojik veya biyolojik birer olgu olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmıştır. Ancak zamanla toplumsal yaşamın duygusal yönlerinin anlaşılmasının önemi fark edilmiş ve bu alandaki ilk kuramsal açılımlar, George Herbert Mead'in sosyal etkileşim ve benlik üzerine yaptığı çalışmalarda kendini göstermeye başlamıştır. Mead'in simgesel etkileşim kuramı, bireyin toplumsal çevre ile kurduğu ilişkilerde duyguların rolünü vurgulaması bakımından duygu sosyolojisine önemli bir zemin hazırlamıştır (Turner, 2014, s. 114).

Sosyolojide duyguların uzun bir süre araştırma konusu olarak geri planda kalmasının başlıca nedenlerinden biri, duyguların bireysel ve öznel yaşantılar olarak değerlendirilip bilimsel yöntemlerle incelenmesi olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım özellikle psikoloji alanında uzun süre egemen olan davranışçılık akımının etkisiyle pekişmiştir. Davranışçılık, gözlemlenebilir dışsal davranışlara öncelik verirken içsel yaşantılar olan duyguları bilim dışı olarak kabul etmiştir. Buna ek olarak psikanalitik kuramın özellikle bireyin iç dünyası, bilinçdışı süreçleri ve bireysel ruhsal yapılar üzerine yoğunlaşması da duyguların toplumsal bağlamda değerlendirilmesini geciktirmiştir. Bu iki yaklaşımın etkisiyle duygular, toplumsal ilişkilerden ve yapıdan bağımsız yalnızca bireysel düzeyde ele alınmış; bu da sosyolojik analizlerin duygulara yönelmesini uzun süre sınırlamıştır (Turner, 2005, s. 32).

Klasik sosyologların metinlerinde duyguların rolü, genellikle iki ana gelenekte ele alınır. Bu gelenekler, Fransız ve Alman sosyal düşünce gelenekleriyle ilişkilendirilmiştir. Shilling, bu iki geleneği Comte ve Durkheim'ın temsil ettiği Fransız geleneği ile Simmel ve Weber'in öne çıktığı Alman geleneği olarak sınıflandırmıştır. Emile Durkheim'ın kolektif coşku kavramı; topluluklar içinde paylaşılan davranışlar ve kutsal olgular aracılığıyla üretilen, bireylerin algılarını şekillendiren bir duygusal enerjidir. Bu duygusal enerji, sosyal normları etkileyerek değişimi yönlendirir ve toplumsal bozulmayı önlemek, bireysel eğilimlere karşı durmak için sürekli bir yenilenmeye ihtiyaç duyar (Shilling, 2002).

Durkheim, *Toplumbilimin Yöntem Kuralları* kitabında, toplumsal duyguları, "Bir toplum, bir eylemi suç sayıp yasaklıyorsa bu durum o toplumun duygularını zedelediği içindir ve bu duygular topluma özgüdür" şeklinde tanımlar (Durkheim, 2020, s. 25). Bu perspektif, birçok duygu sosyoloğunun da dikkatini çekmiş ve duygu normları ve duygu kuralları üzerine çeşitli araştırmalar yapmalarına zemin hazırlamıştır. Comte ve Durkheim, toplumsal yapının bir parçası olarak kolektif duygulara dikkat çekerken Simmel ve Weber ise bireysel düzeydeki duyguları incelemişlerdir (Shilling, 2002).

Weber'in dünyanın giderek daha fazla rasyonelleştiği görüşünün benimsenmesiyle birlikte 1930-1970 yılları arasında duyguların sosyolojik süreçlerden dışlandığı ve duygusuz bir sosyolojinin ortaya çıktığı bir dönemin hâkim olduğunu ifade eden Ortodoks bakış açısı öne çıkmaya başlamıştır (Barbalet, 2001, s. 63).

Klasik sosyoloji içinde duyguların rolüne dair çeşitli sınıflandırmalar ve yaklaşımlar olsa da duyguların varlığının kabulü noktasında ortak bir anlayış vardır. Duygu sosyolojisinin geç bir dönemde ortaya çıkmasının en önemli nedeni ise duyguların sosyolojik analizde merkezi bir yere sahip olmamış olmasıdır (Thoits, 1985, s. 233). Duygularla ilgili sosyolojik temelli ampirik araştırmalar, alanın gelişimine katkı sağlamak için devam etmektedir (Bericat, 2016, s. 498). Simmel; kent yaşamı, gündelik ilişkiler ve bireysel etkileşimler üzerine yaptığı çalışmalarda duyguları doğrudan ele almış ve bunların toplumsal bağlamla olan bağlantılarını ortaya koymuştur. Özellikle sadakatsizlik gibi duyguları, modern toplumun istikrarsızlık ve belirsizlik gibi özellikleriyle ilişkilendirmiştir (Simmel, 2009, s. 78).

Duygu sosyolojisi; utanç ve gururdan, aşk ve nefrete, korku ve meraktan, sıkıntı ve melankoliye kadar çeşitli duyguları ele alarak bu duyguların kültürel bağlamda nasıl

biçimlendiğini, nasıl deneyimlendiğini, nasıl öğrenilip anlamlandırıldığını ve gündelik yaşam pratiklerine nasıl yansıdığını sorgulamaktadır. Ayrıca bu duyguların anlatılar aracılığıyla nasıl toplumsal olarak kabul gördüğü ve meşrulaştırıldığı üzerine sorular üretmektedir (Marshall, 1999, s. 68).

Duygu sosyolojisi, bireylerin ve toplulukların duygu deneyimlerini ve bu deneyimlerin toplumsal yapılarla nasıl ilişkilendiğini inceleyen bir sosyoloji alt dalıdır. Duygular, kültürel bir yapı içinde şekillenmekte olup bireylerin sosyal ilişkiler bağlamında yaşadığı, kimi zaman toplumsal normlar ve değerler doğrultusunda bastırılan ya da ifade edilmesine izin verilen deneyimlerdir. Bu durum; duyguların coğrafi ve kültürel bağlama göre farklılık gösterebileceğini, tıpkı bölgelere özgü konuşma biçimleri gibi çeşitlenebileceğini göstermektedir. Tarihsel süreçte farklı toplumların duygu anlayışlarının birbirinden oldukça farklı olduğu gözlemlenmektedir (Yıldız, 2007, s. 237).

Günlük yaşam pratikleri içerisinde bireyler arası ilişkilerin şekillenmesinde ve sürdürülmesinde duygular belirleyici bir işlev üstlenmektedir. Özellikle sevgi gibi temel duygular, kadın ve erkek arasındaki bağın oluşmasında ve devam ettirilmesinde etkili olmakta; bu bağ ise duyguların yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir yön taşıdığını ortaya koymaktadır. Duygular, insan yaşamının her alanında varlık gösterdiği gibi toplumsal yapılar içinde de belirli normlar, değerler ve rollerle şekillenir. Duygu sosyolojisinin amacı; duyguların yalnızca bireysel bir içsel deneyim olmadığını, aynı zamanda toplumsal bağlamda inşa edilen, aktarılan ve biçimlendirilen dinamikler olduğunu anlamaktır. Bu bağlamda, duygu sosyolojisi, bireylerin toplumsal ilişkiler içindeki duygusal tepkilerini, toplumsal rollerin ve kültürel normların etkisini araştırır. Duygu sosyolojisinin gelişimi, duyguların sadece biyolojik ya da bireysel deneyimler olarak görülmesinin ötesine geçilmesini sağlamış; toplumsal yapılar, normlar ve değerler çerçevesinde nasıl şekillendiğini anlamamıza olanak tanımıştır. Bu alandaki araştırmalar, duyguların toplumsal kontrol mekanizmaları ve bireylerin sosyal dünyadaki rollerini nasıl etkilediği konusunda derinlemesine bir anlayış geliştirmemizi sağlamaktadır.

Duygular, dış çevreden gelen uyarıların bedende yarattığı etkilerin zihinsel bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bir olay ya da durum karşısında bireyin iç dünyasında ortaya çıkan tepkiler, duygu olarak tanımlanır (Dinler, 2014, s. 149). “Kişilik

yapıları ile toplum yapıları birbirinden ayrılamaz ve birbirini etkileyen unsurlar olup birlikte bir bütünün parçalarını oluştururlar” (Elias, 2017, s. 19).

Psikolojide duygu genellikle insana özgü bir olgu olarak ele alınsa da toplulukların da duygusal yapıları olduğu kabul edilir. Toplulukların duygularını inceleyen özgün bir alan olarak duygu sosyolojisi bu konuda araştırmalar yürütmektedir (Ayaz & Hardan, 2023). Bu alanda, toplumda çatışmaya neden olan duyguların hangileri olduğu ya da toplumsal dayanışmayı mümkün kılan duyguların neler olduğu gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Duygu sosyolojisi, sosyolojide mikro düzeydeki bireysel etkileşimlerle makro düzeydeki toplumsal yapılar arasında bir köprü kurarak disiplinin daha bütüncül ve zengin bir şekilde ele alınmasına katkı sağlamaktadır (Epstein, 1998, s. 74).

Duygular sosyolojisi alanında genellikle şu tür sorular üzerinde durulmaktadır: Hangi etkileşimsel faktörler belirli duyguları tetikler? Toplumda geçerli normlar, duygusal ifadelerin ve duyguların nasıl şekillendiğini ve düzenlendiğini nasıl etkiler? “Farklı sosyal gruplar ve sınıflar arasında duygusal deneyimler nasıl çeşitlenir? Sosyolojik açıdan, duygular zamanla ve kültürler arasında nasıl bir değişim gösterir?” (McCarthy, 1989, s. 52).

Duygu kavramı, yalnızca bireysel bir deneyim olarak ele alındığında sosyal teorilerde ve kişiler arası ilişkilerde eksik kalmaktadır. Duygular, bireyler arası etkileşimlerde ve toplumsal gerçekliklerin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, duyguların gücünü ve etkisini göz ardı eden herhangi bir değerlendirme toplumsal olayları ve ilişkileri anlamada yetersiz kalacaktır.

İnsan, sosyal ve düşünen bir canlıdır. İnsanın düşünmesi ve belirli bir toplum içinde yaşaması gün içerisinde birçok farklı duyguyu aynı anda yaşamasını beraberinde getirmektedir. Gerek gündelik plan ve faaliyetlerimizde gerekse de uzun vadeli yaşam hedeflerinde herhangi bir şey karşısında ne hissettiğimiz en temel rollerden birisi olarak öne çıkmaktadır. İnsan davranışlarının temelinde akılcı, toplumcu ve duygusal merkezli yaklaşımlar felsefe tarihi boyunca öne çıkmış olsa da çağdaş düşüncede insan davranışları tek boyutlu bir şekilde ele alınmamaktadır. Buna göre birçok toplumsal karmaşık sürecin duygulara yön verdiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede çalışmalar incelendiğinde ortalama bir insanın günde dört yüz ellinin üzerinde duygu durumu yaşadığı ifade edilmektedir (Bradberry ve Jean Greaves, 2006, s 18). İnsanların farklı duygu durumları

içinde olması vermiş olduğu kararları etkilerken duyguların içinde bulunduğu sosyal ortam ve toplumsal değişkenlerde etkilenerak şekillenmektedir (Eröz, 2011, s. 16).

İnsanın karar ve düşüncelerinin merkezinde yer alan ve karakter oluşumunda etkisi olan duygu kavramı, insana ve toplumsal olarak kitlelere yön vermesi bakımından da öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda duygu kavramının sözlük tanımı şöyledir: “Duygularla algılama, his, önsezi ya da belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenimdir” (TDK, 2025). Bir başka sözlükte ise duygu kavramı zihinsel çalkantı ve zihnin uyarılması olarak ifade edilmektedir (Oxford Learner’s Dictionaries, 2025).

Duygu kavramı sadece güçlü istek ve arzular çerçevesinde tartışılmamakta bununla birlikte biyolojik açıdan da değerlendirilmektedir. Bu anlamıyla duygu beyindeki amigdala yapısıyla ilişkili olarak incelenmektedir (Smith, 2019, s. 41).

Gelinen noktada duygu kavramının gerek fiziksel ve beyin üzerinden gerekse de manevi ve ruhsal yönden farklı şekillerde ele alındığı gözlemlenmektedir. Ancak duygu kavramı hangi perspektiften ele alınırsa alınır insanı harekete geçiren bir ortak özelliğe sahip olması gerçeği öne çıkmaktadır. Duyguların, insan davranışlarına yön vermesi aynı zamanda sosyal ve toplumsal bir olgu olduğunu göstermektedir. Duygu sosyolojisi de duyguları toplumsal bir fenomen olarak değerlendirmekle birlikte duyguların oluşumunda ve ortaya çıkışında sosyal ve kültürel değişkenlere yönelir (Yılmaz, 2022, s. 38).

Literatürde duygu kavramına yönelik tanımlamalar genel olarak incelendiğinde öne çıkan bir diğer ortak özellik ise duyguların harekete geçmesinde dış etmenlerin etkisidir. İnsan sosyal bir varlık olduğundan doğduğu andan itibaren var olan ve kendisinden önce biçimlenmiş bir toplum içine doğar. Dolayısıyla içine doğduğu toplumun ve bu toplumun sosyal, kültürel, ahlaki tutumları ve gelenekleri duyguların şekillenmesinde etkin bir rol oynar. Diğer yandan insan sadece toplumsal bir doğa içine değil bununla birlikte fiziksel bir doğanın da içine doğar. Bu çerçevede fizik doğadan anlaşılan şey insanı çevreleyen tabiat ve hayvanlardır. Ancak insan duyguları bu doğadan da etkilenebilir. Nitekim insan; doğayı deneyimleyerek sevdiği, sevmediği ya da korktuğu ve hayatta kalmak için çekinmesi gerektiği şeyleri öğrenerek bir duygu birikimi oluşturur. Toplumsal doğa da aynı şekilde diğer insanlarla karşılaşmamıza zemin oluşturup duygularımızın ortaya çıkmasını ve harekete geçmesini sağlar (Yücedağ, 2022, s. 118).

Caruso ve Salovey (2007, s. 41) de bu duyguların dış etmenlerden kaynaklı olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Onlara göre duyguların en temel kaynağını içgüdüler teşkil etmekle birlikte bu duyguların harekete geçmesinde dış etmenler etkin bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda insanın ruh hali, çevresinde olup bitenlerden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Caruso ve Salvey'in ifadelerinde vurgulamış olduğu duyguların, içgüdüler çerçevesinde oluşması son derece önemlidir. Duygular her insanın bireysel ve içgüdülerine dair şeylerdir. Bu her insan için ortak bir şey ama sadece buna indirgenmemelidir. Bu bağlamda duyguların bireysel ve psikolojik yönü olmakla birlikte bu durum duyguların içten dışa bir oluşum ve gelişim gösterdiğini ifade eder. Ancak bu araştırmada duyguların bireysel ve psikolojik merkezli olarak ortaya çıkması değil duyguların sosyal olgular olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Bu vurgu, duyguların karşılıklı bir etkileşim çerçevesinde ortaya çıktığını söyleyerek daha bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Nitekim duygular kavramsal ve terimsel olarak evrensellik içerebilmektedir.

Barret düşüncesinde duygular evrensel, otonom ve kontrol edilemez fenomenler değildir. Bu bağlamda duygular süreç içinde yaşamsal deneyimler çerçevesinde öğrenilmekte ve ortaya çıkmaktadır. İnsan beyni de herhangi bir duyguyu anlamlandırırken kendi tecrübelerinden hareketle onu tanımlamaktadır (Barret, 2017, s. 11). Geline nokta da duygular bir yandan insan vücudunun biyolojik bir parçası olarak değerlendirilmekle beraber bundan daha fazla sosyal olgulardır. Nitekim sosyal bir olgu olarak duygular insanın fizyolojisini de etkilemektedir. Duygular ele alınırken bir tür dış etmen olarak sosyal değişkenlerin ele alınması gerekmektedir. Bu durum duyguları sosyolojinin bir parçası haline getirmektedir (Yıldız, 2007, s. 237; Üçer, 2016, s. 234; Nerse, 2022, s. 229).

Duygu kavramına yönelik literatürde öne çıkan bir diğer tanım ise Pareto'ya aittir. İnsan davranışlarının çoğunun mantık dışı olduğu görüşünden hareketle davranış türleri üzerine bir kuram oluşturmaya çalışan Pareto, mantık dışı davranışları açıklamak için türev ve tortu kavramlarını kullanmaktadır (Sarp, 2013, s. 98-99). Çoğu zaman tortularla karıştırılan veya birbiri yerine kullanılan duygular ise tortuların arka planındaki etkenlerdir. Pareto, bu terimleri şöyle açıklamaktadır. “Duygular ve tortular sosyal davranışları açıklamada en temel kolaylıklardır. (1966, s. 221). Geline nokta da Pareto için duygular, tortuların gerisinde tortuların da güçlenmesini sağlayan etmenlerdir.

Gündelik yaşamın içinde duygular, toplumsal gerçekliğin temel öğelerinden biri olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, halihazırda var olan duygu teorilerinin yanı sıra sosyolojik bir bakış açısıyla yeni teorilerin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Dirimeşe, 2002, s. 53). Duygular; bir halkın, sınıfın veya ırkın kendisini ve yaşadığı dönemi algılama biçimlerinden biridir. Bu deneyim, ona şekil veren kültürel unsurlar aracılığıyla biçimlenir ve bu unsurlar; fikirler, nesneler ve sanat eserleri gibi deneyim oluşturan öğeleri içerir (McCarthy, 1989, s. 58). Bundan yola çıkarak şu söylenebilir: Sosyolojik bir olgu olarak duygu ifade edilirken belirli bir topluluk veya grubun, belli bir zaman diliminde paylaştığı heyecan, üzüntü, kaygı, beklenti gibi ortak deneyimleri şekillendiren ve bu deneyimler aracılığıyla ortak bir kültür, davranış biçimi veya tepki oluşturabilen bir tutumdur. Yapılan tanımlar genellikle kişiler arası ilişkilerde önemli bir yeri olan duygulardan ziyade motivasyonel özelliklere odaklanmaktadır. Bu tür tanımlar, motivasyonel zekâ kavramını incelemeye dahil ederek kişiler arası ilişkilerin ve toplumsal gerçekliğin etkilerini göz ardı etmektedir. Ancak “duygular insan yaşamının her alanında, özellikle inançlar, semboller ve dil gibi kültürel unsurlar içinde yer alarak sosyal ve kültürel süreçlerin ayrılmaz bir parçası olarak varlık gösterir” (Dirimeşe, 2002, s. 53).

Son yıllarda sosyolojide duygular, bireysel bir deneyim olarak daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Ancak “sosyolojinin genel olarak toplumların belirli bir dönemdeki sorunlarına odaklandığı ve toplumsal yapılar ile kişilik yapılarındaki uzun vadeli değişimleri derinlemesine incelemeye de ifade edilmektedir” (Elias, 2017, s. 10). Bu yaklaşımlar, duyguların yalnızca bireysel bir deneyim değil aynı zamanda bireyler arasındaki ilişkilerin oluşumundan gelişimine kadar her aşamada duygu ve zekânın karşılıklı bir şekilde etkileşimde bulunduğunu ve bu etkileşimin kişiler arası dinamikleri şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Son yıllarda sosyoloji alanında duyguların toplumsal ilişkilerdeki rolünü inceleyen "duygular sosyolojisi" adlı yeni bir disiplinin geliştiği gözlemlenmektedir.

Duygu kavramı üzerine örtük bir uzlaşının var olduğu düşüncesi gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Her ne kadar insanlar duygunun ne olduğuna dair bir fikir sahibi olsalar da bu konuda genellikle farklı yaklaşımlar ortaya çıkmakta ve hatta bireylerin kendi içinde çelişkiye düştüğü durumlar da gözlemlenebilmektedir (Parkinson, 1995, s. 87). “Duygu Sosyolojisinde Konular ve Değişimler” adlı çalışmada, bu tür bir yaklaşımın,

1970'lerde hâkim olan kurumsal perspektifin, indirgemeci düşünce biçimiyle olan bağıni koparan bir gelişme olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Ayrıca, “sosyal aktörün ve onun duygusal deneyimlerinin önemini arka plana iten yapısal analizlere yapılan vurgu da eleştirel bir şekilde değerlendirilmektedir” (Kövecses, 2000, s. 164). 1970’li yılların sonlarından itibaren ivme kazanan duygu sosyolojisi; duyguların nasıl ortaya çıktığı, nasıl değişime uğradığı ve toplumsal yapılarla olan etkileşimi gibi çeşitli soruları araştırma gündemine taşımıştır (Üçer, 2020, s. 12). Duygu sosyolojisi, toplumsal yapılarla ilişkili olarak bireyin iç dünyasına daha fazla odaklanılması gerektiğini vurgulamakta ve duygusal olguları sosyolojik birer gerçeklik olarak ele almanın önemini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, sosyal aktörün yaşantılarını merkeze alarak sosyolojik analizde hem mikro hem de makro düzeyde yürütülen çalışmaları birbirine bağlayan zengin ve bütüncül bir araştırma alanının gelişmesine katkı sağlamaktadır (Epstein, 1998, s. 34).

Klasik sosyolojide duygulara dair çeşitli yaklaşımlar (bilişsel, duyuşsal vs.) bulunmaktadır. Duygu sosyolojisinin sosyolojinin bir alt disiplini olarak gelişmesi 1970’ler ve 1980’lere denk gelmektedir. Klasik sosyolojinin farklı yaklaşımları; duygulara bakış açısı, teorik çerçeveler ve felsefi temeller doğrultusunda çeşitlenmektedir. “Comte ve Durkheim, duyguların toplumsal düzeyde olumlu etkiler yaratabileceğini savunurken Simmel ve Weber ise duyguların toplumsal ilişkilerde daha olumsuz ve yıkıcı sonuçlara yol açabileceği görüşünü benimsemişlerdir” (Shilling, 2002, s. 28).

Sosyolojinin ilk dönemlerinden itibaren duyguların toplumsal yapıları anlamada kritik bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Stets, Turner ve Shilling gibi çağdaş sosyologların yanı sıra Marx, Elias, Tarde ve İbni Haldun gibi tarihsel düşünürlerin çalışmalarında da duyguların önemli bir yer tuttuğu ifade edilmiştir. Bu düşünürler, duyguların toplumsal dinamiklerle nasıl etkileşime girdiğini ve toplumların evriminde nasıl şekillendiğini incelemişlerdir (Scribano, 2022, s. 41).

Duygu sosyolojisinin bu geç gelişiminin ardında pek çok etken bulunmakla birlikte, en önemli nedenlerden biri duyguların sosyolojik araştırmalarda merkezi bir konu olarak ele alınmamış olmasıdır. Erken sosyolojik dönemde duygu ve duygusal deneyimlere olan ilginin sistematik bir şekilde olmadığı söylenebilir. Max Weber, Émile Durkheim ve George Simmel gibi klasik sosyologlar, toplumsal yaşamın duygusal boyutlarına dair erken izler bırakmaya başlamıştır. Ancak duygu sosyolojisinin bağımsız bir alan olarak

ortaya çıkması, 20. yüzyılın ortalarına dayanır. Bu dönemde Arlie Russell Hochschild gibi sosyologlar, duyguların toplumsal işlevlerini ve bu işlevlerin sosyal yapılarla ilişkisini incelemeye yönelik önemli teoriler geliştirmiştir. Hochschild'in "duygusal emek" kavramı, duyguların toplumsal düzeyde nasıl şekillendiği ve bu duygusal işlerin nasıl düzenlendiği üzerine yeni bir bakış açısı sunmuştur.

20. yüzyılın başında duygu sosyolojisi, George Herbert Mead ve Erving Goffman, birey ve toplum arasındaki etkileşimleri anlamak için duyguların rolüne dair yeni perspektifler geliştirmiştir. Mead, duyguları sosyal etkileşimin bir parçası olarak ele almış ve kendilik oluşumunda duyguların merkezi bir rol oynadığını savunmuştur (Mead, 1934, s. 6). Goffman, toplumsal etkileşimlerde bireylerin duygularını nasıl yönetip sunduklarına dair önemli bir analiz geliştirmiştir. Goffman'ın "kendilik sunumu" kavramı, duygusal emek ve sosyal kimlik kurma süreçlerinde duyguların nasıl rol oynadığını ortaya koymaktadır (Goffman, 1959, s. 98). Arlie Russell Hochschild, duygu sosyolojisine en önemli katkılardan birini, "duygusal emek" kavramıyla yapmıştır. Hochschild, iş gücünün ve sosyal etkileşimlerin, insanların duygusal işlerini de nasıl biçimlendirdiğini tartışmış, kapitalist toplumların bireylerin duygusal durumlarını nasıl ticari bir ürün haline getirdiğini ortaya koymuştur (Hochschild, 1983, s. 42).

2000 yılının başında ise Ulus Baker duygu sosyolojisine yönelik çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Sosyolojinin bir doksolojiye dönüştüğü, kanaatlerin filtrelenerek toplumsallaştırılmasına hizmet ettiği ve bunlarla birlikte malumat setlerine dönüştürüldüğünü belirten Baker (2015); toplumsal tiplerin ve bu tipleri yeniden yaratmanın ya da keşfetmenin, sosyoloji için ne denli önemli olduğunu açıklarken sosyolojinin gelişimini, sosyal bilimlerin yaşadığı tikanıklığı bunu aşmak için neler yapılabileceğini, toplumsal tiplerin doğuşunu, duygular sosyolojisi için önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte duygular sosyolojisinin, hislerin ve sezginin sosyolojisi olduğu, aynı zamanda da hislerin basın ve televizyon tarafından yönlendirilebilirken sezginin yönlendirilemeyeceği tespiti de öne çıkmaktadır. Baker, bu temellendirmelerini Freud ve Spinoza üzerinden yapmaktadır.

Duygu sosyolojisinde yeni arayışlar ve anlayışlar; Duygu sosyolojisinin günümüzdeki önemli teorisyenlerinden biri olan Jonathan M. Barbalet, duyguların toplumsal yapılar tarafından nasıl biçimlendirildiğini ve aynı zamanda duyguların toplumsal değişim süreçlerindeki rolünü ele almıştır. Barbalet, duyguların sadece bireysel deneyimler

olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapılar ve normlar tarafından şekillendirilen dinamik bir olgu olduğunu savunmuştur (Barbalet, 2001, s. 101). Thoits ise duyguların sosyal bir yapı olarak nasıl etkileşime girdiğini ve bireylerin toplumsal kimliklerini nasıl inşa ettiklerini incelemiştir. Thoits, duygusal sapmalar ve etiketleme süreçlerinin bireylerin toplum içindeki yerlerini nasıl belirlediğini tartışmaktadır (Thoits, 1985, s. 224). Stets ise duyguların sosyal ilişkilerdeki merkezi rolünü vurgulamış ve duyguların toplumsal düzeydeki normlarla nasıl şekillendiğini araştırmışlardır. Onlara göre duygular, sosyal ilişkilerin bir parçası olarak sürekli biçimlenmekte ve duygusal etkileşimler, toplumsal yapının ve bireylerin toplumsal yerinin anlaşılmasında anahtar rol oynamaktadır (Stets, 2005, s. 54).

21. Yüzyılla birlikte duygu sosyolojisi duygusal emek kavramı çerçevesinde farklı disiplinler üzerinden ele alınmaktadır. Çalışma yaşamında duygusal emek; çalışanların hizmet verdikleri süre içinde, kendilerinden beklenen duyguları sergilemeleridir. Çalışanların emek sürecine katabilecekleri son olgu duygularıdır. Özellikle hizmet sektörü çalışanlarından, müşterilere karşı birtakım duyguları sergilemeleri beklenmektedir. Bu beklenti duygu kavramının emek kavramıyla birleştirilerek işletme ve işletme yönetimi alanında da kullanılmasını sağlamaktadır. Nitekim duygu, insanlar arasındaki iletişimi toplumun geniş bir alanında (işletme, yönetim, spor, sanat vs.) sağladığı için çalışma alanı da genişlemektedir.

Duygu sosyolojisi, bireylerin duygusal deneyimlerinin yalnızca psikolojik değil aynı zamanda sosyal bağlamda da anlam kazandığı görüşünden hareketle gelişmiş disiplinler arası bir alandır. Bu alandaki temel yaklaşımlar, duyguların bireyler arası etkileşimlerden doğan toplumsal olgular olduğunu vurgular. Duyguların sosyal olarak inşa edildiğini ve kültürel normlara göre biçimlendiğini savunan bu yaklaşımlar, sosyolojide mikro ve makro düzey analizler arasında önemli bir köprü kurar.

1. Yapısalcı Yaklaşım Theodore D. Kemper: Kemper'in yapısal yaklaşımı, duyguları sosyal hiyerarşi ve rol beklentilerine dayalı olarak açıklamaktadır. Ona göre bireyler, sosyal ilişkilerde statü kazanma ya da kaybetme durumlarına göre çeşitli duygular yaşar. Örneğin bir birey statü kazandığında gurur, kaybettiğinde ise utanç hissedebilir (Kemper, 1990, s. 79). Bu yaklaşım, duyguların sosyal yapı içindeki konumlara göre düzenlendiğini vurgular. Yapısalcı sosyoloji, toplumu bireylerin davranışlarının ötesinde daha geniş sosyal yapılar aracılığıyla anlamaya çalışır. Bu yaklaşım, toplumsal yapıların, bireylerin

düşünce ve duygularını şekillendiren ana unsurlar olduğunu savunur (Giddens, 1984, s. 38).

Yapısalcı teoriler, toplumsal düzeydeki normlar, değerler ve kültürel kuralların bireylerin duygusal deneyimlerini nasıl belirlediği üzerinde durur. Bunlara örnek olarak, Emile Durkheim'ın çalışmalarına bakılabilir. Durkheim, toplumsal yapıların bireylerin davranışlarını ve duygularını nasıl yönlendirdiğini açıklamaya çalışmıştır. Özellikle "toplumsal katılım" ve "kolektif coşku" gibi kavramlarla, bireylerin toplumsal normlara ve kurallara göre şekillenen duygusal deneyimlerini incelemiştir (Durkheim, 2011, s. 225). Durkheim, bireylerin toplumsal olaylarla etkileşim içinde duygularını deneyimlediklerini ve bu duyguların kolektif bir biçimde toplumu şekillendirdiğini savunur. Yapısalcı yaklaşımlar, aynı zamanda duyguların toplumsal düzeydeki yapısal çatışmalarla ilişkisini anlamaya çalışır.

Pierre Bourdieu'nun "habitus" kavramı ise bireylerin duygusal deneyimlerinin toplumsal koşullar tarafından şekillendirildiğini ve bu deneyimlerin bireylerin sosyal konumlarına göre farklılaştığını açıklar (Bourdieu, 1977, s. 45). Bourdieu, duyguların ve duygusal tepkilerin toplumsal yapılar içinde nasıl normlara dönüştüğünü ve bireylerin bu normlara nasıl uyduğunu incelemektedir.

Yapısalcı yaklaşımlar, duyguların toplumsal yapıların bir ürünü olduğunu vurgularken bu yapıların bireylerin duygusal deneyimlerini tamamen belirlediği izlenimi verebilir. Ancak bu yaklaşım eleştirmenler tarafından bireysel deneyimin ve duygusal ajansın yeterince dikkate alınmadığı yönünde eleştirilmiştir. Anthony Giddens, toplumsal yapıların bireyler tarafından yeniden üretildiğini ancak bireylerin de bu yapıları dönüştürme kapasitesine sahip olduğunu belirtir (Giddens, 1984, s. 46). Bu bağlamda, duyguların yalnızca toplumsal yapılar tarafından belirlenmediği, bireylerin aktif olarak duygusal deneyimlerini şekillendirebildiği ifade edilir.

2. Duygusal Emek Teorisi Arlie R. Hochschild: Hochschild, duyguların toplumsal yaşamda nasıl yönetildiğini inceleyerek “duygusal emek” kavramını ortaya koymuştur. Özellikle hizmet sektöründe çalışan bireylerin, işveren beklentilerine uygun duygular sergilemeleri gerektiğini savunur. Bu bağlamda, bireyler içsel hisleriyle toplumsal beklentiler arasında bir uyum sağlamaya çalışır (Hochschild, 1993, s. 63). Duygusal emek, bireylerin iş hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde toplumsal normlara ve beklentilere uygun olarak duygu durumlarını ve duygusal tepkilerini düzenlemeleridir. Arlie

Hochschild'in 1983'te geliştirdiği duygusal emek teorisi, bu konuda yapılan en önemli teorik çalışmalardan biridir. Hochschild; duygusal emeği işyerinde çalışanların belirli duyguları hissetmelerinin ve bu duyguları başkalarına uygun bir şekilde iletmelerinin beklendiği bir süreç olarak ifade etmektedir. Bu süreç; hizmet sektöründe, özellikle müşteri ilişkilerinde, sağlık alanında ve eğitimde yoğun bir biçimde görülür. Duygusal emek, yalnızca bireylerin duygu durumlarını kontrol etmeleriyle değil aynı zamanda toplumsal normlar ve ekonomik yapıların bireylerin duygusal tepkilerini yönlendirmesiyle ilgilidir. Aynı zamanda duygusal emek, işyerlerinde bireylerin belirli duyguları hissetmeleri ve bu duyguları başkalarına iletmeleri için gerekli olan bir süreçtir. Hochschild "duygusal işçilik" terimiyle, bireylerin içsel duygusal deneyimlerini değiştirerek toplumsal normlara uygun şekilde dışa vurumlarını şekillendirmelerini anlatır (Hochschild, 1983, s. 7).

Hochschild, "kapitalizmin duygusal emeği ticarileştirdiğini ve işyerlerinde çalışanların duygusal iş gücünü üretmek zorunda olduklarını belirtir. Bu iş gücü, belirli duygusal ifadelerin sergilenmesini ve yönetilmesini içerir" (Hochschild, 1983, s. 19). Duygusal emek, toplumsal yapılarla birlikte dinamik bir şekilde değişir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, dijital platformlar üzerinden yapılan etkileşimlerle duygusal emeğin biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. "Sosyal medya, bireylerin duygusal emeklerini evrimii ortamda yönetmeleri için yeni bir alan yaratmıştır" (Illouz, 2007, s. 102). Kadınların genellikle duygusal emekle ilgili daha fazla sorumluluk taşıdığını belirten Hochschild, bu durumu sosyal olarak doğal bir beceri olarak görür. "Kadınlar, evde ve işyerinde başkalarının duygusal ihtiyaçlarını karşılama konusunda genellikle daha fazla ykmldrlr" (Hochschild, 1983, s. 51)

3. Etkileşimci Yaklaşım Erving Goffman: Goffman'ın sosyolojik bakış açısını ve insan etkileşimlerini anlamadaki yenilikçi yaklaşımını sergileyen temel eserlerinden biridir. Goffman, günlük yaşamda bireylerin nasıl "sahne"deki oyuncular gibi davrandıklarını ve toplumsal rollerini "sunum" olarak nasıl gerçekleştirdiklerini tartışır. Kitap, toplumsal etkileşimleri tiyatro metaforuyla ele alır; bireyler, toplum önünde kendilerini nasıl sunacaklarını belirler ve bunun için çeşitli stratejiler kullanırlar. Goffman, bu eserde "toplumsal rol" ve "toplumsal etkileşim" gibi kavramları tartışırken bireylerin toplum içinde farklı durumlara nasıl tepki verdiklerini ve kimliklerini nasıl yapılandırdıklarını ele alır. Ayrıca bireylerin "zel yaşam" ve "kamusal yaşam" arasında nasıl bir ayırım yapıp

bu iki alandaki "benlik" sunumlarını nasıl denetlediklerini inceler. Goffman, bireylerin sosyal etkileşimlerinde duygu yönetimini dramaturjik bir çerçevede ele almıştır. Ona göre bireyler, toplumsal rollerini yerine getirirken belirli duygusal ifadeleri bilinçli olarak sergilerler. Bu, sosyal yaşamın bir tür sahne performansı olduğu varsayımına dayanır (Goffman, 1959, s. 37).

4. Sembolik Etkileşimcilik ve Duygular: Scheff, duyguların ve söylemlerin sosyal yapıları nasıl şekillendirdiğini ve bu yapıların bireylerin davranışlarını nasıl etkilediğini analiz eder. Aynı zamanda mikrososyoloji yaklaşımını benimseyerek toplumun küçük ölçekli etkileşimleri ve bireylerin duygusal tepkilerinin nasıl toplumsal yapıları yansıttığını açıklar. Thomas J. Scheff, duyguların toplumsal bağlamda semboller aracılığıyla nasıl ifade edildiğini ve düzenlendiğini inceler. Ona göre özellikle utanç ve gurur gibi duygular, bireylerin toplumsal bağlarını sürdürmelerinde belirleyici rol oynar. Duyguların sembolik anlamlarla iç içe geçtiği bu yaklaşımda duygu ifadeleri sosyal normlar tarafından şekillendirilir. Mikro sosyolojik bir bakış açısıyla duyguların ve söylemlerin toplumsal yapılarla nasıl iç içe geçtiğini ve bireylerin etkileşimlerinin sosyal yapıları nasıl yansıttığını araştırmıştır (Scheff, 1990, s. 34).

5. Kültürel Yaklaşım: Bu yaklaşım, duyguların kültürel kodlarla belirlendiğini savunur. Farklı toplumların aynı duyguları farklı şekillerde ifade ettiğini ve bu ifadelerin kültürel normlara bağlı olarak anlam kazandığını vurgular. Duygular bu bağlamda kültürel birer pratik haline gelir. Duyguların kültürler arası farklılıklarını, toplumsal yapıları nasıl şekillendirdiğini ve insan davranışları üzerindeki etkilerini sadece biyolojik değil kültürel ve toplumsal olarak da şekillenen bir olgu olduğunu vurgular. Duyguların kültürler arası farklılıklarını inceleyerek duyguları hem bireysel bir deneyim hem de kültürel bir yapı olarak ele alarak duyguların sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğine dair bir anlayış gelişmiştir. Duyguların kültürel bir fenomen olarak şekillendiğini ve toplumlar arasındaki farklılıkları yansıttığını belirtmişlerdir. Bu çalışmaları, duyguların sadece biyolojik değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal olarak da şekillenen dinamikler içerdiğini vurgulamaktadır (White, 1986, s. 425).

1.2. Duyguların Sosyolojik Yaklaşımla İncelenmesi

Duyguların sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde incelenmesinin temelinde duyguların toplumsal olgular olduğu yaklaşımı yer almaktadır. Bu yaklaşımlar aynı zamanda insan

doğasının toplumsal bir varlık olarak değerlendirilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan ve doğa ilişkisi farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda insanın fiziksel ve maddi doğası vardır. Bu doğa hem insanın organizma olarak ele alınmasını sağlarken hem de içinde yaşadığı fiziksel doğanın bir parçası addeder. Ancak insan sadece fiziksel doğayla bütünleşen bir varoluşa sahip değildir. Bununla birlikte insanın da bir manevi, tarihi ve kültürel dünyası vardır. Nitekim Gasset (2013, s. 116) “insanın doğası yoktur tarihi vardır” ifadesine yer vermektedir.

Tarihsel bir varlık olarak insan aynı zamanda toplumsal bir varlıktır. Dolayısıyla da duygularının şekillenmesinde, ortaya çıkmasında ve anlamlandırılmasında tarihi kültürel gerçekliklerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Duygulara sosyolojik yönden yaklaşmanın esasında insanın varoluşsal olarak gelişimindeki toplumsal dinamikler yer almaktadır. Bu dinamikler zaman zaman evrensel birtakım yaklaşımlar sunmakla birlikte her toplum kendi içinde farklı özelliklere sahiptir. Bu özellikler tarihsel, siyasal ve kültürel yaşantıların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bu gelişmeler toplumsal bir varlık olarak insanı da insanın duygularını da şekillenmektedir. Bu bağlamda farklı toplumda büyüyen insanlar bağlı oldukları toplumun duygusal özelliklerini sergilemektedir (Koçak Kurt, 2021, s. 2825).

Bu yaklaşım insani duyguların toplumsal bir bütüne indirgenmemesini göstermekle birlikte yine de ortak özelliklerin öne çıktığı gerçeğini değiştirmemektedir. Buna bağlı olarak bir ülkede milli ve manevi değerlerin ön plana çok çıktığı düşünüldüğünde ilgili ülkede bayrak, vatan ve millet gibi olgulara yönelik de yoğun duyguların gelişmesi söz konusu olmaktadır. Benzer bir örnek din gibi sosyolojik kurumlar ekseninde de verilebilir. Din konusunda da insanlar içinde bulunduğu toplumsal durumlara göre farklı duygular geliştirebilmektedir (Koçak ve Kayıklık, 2019, s. 689).

İnsanın gerek ahlaki güdülerinin gerekse de duygularının toplumdan etkilenecek oluşmasının toplumsal aidiyet hissinden de kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim insan, içinde bulunduğu toplumdan dışlanmamak ve kabul görmek adına ilgili toplumun değerleri etrafında kendi varoluşunu gerçekleştirebilmektedir. Bu durum, gerek duyguların gerekse de ahlaki ve toplumsal yaşam biçimlerinin sosyolojik yaklaşımlar içinde araştırılmasını önemli hale getirmektedir. İnsanın neden bu şekilde davrandığının cevapları bireysel psikolojisinden daha çok sosyal varoluşunda gizlidir (Dirimeşe, 2022, s. 55).

Durkheim düşüncesinde de duygular, çağdaş dünyanın kolektif temsilleri olarak ele alınmaktadır. Bu kolektif temsiller, insanın zihinsel yaşamı için de örüntü teşkil etmektedir. Durkheim için duygular aslında insan zihninin dış dünyayla, toplumla karşılaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Kemper, 2011, s. 41). Duygular insanların sosyal deneyimlerine göre şekillenerek duyguların toplumsal yönden incelenmesi gerekliliği de öne çıkmaktadır (Yücedağ, 2024, s. 111). Bu bağlamda duygular ne tam anlamıyla bireylerin kişisel özellikleri ne de insan doğasının evrensel nitelikleridir ancak bireylerin “başka insan gruplarında yaşasaydı” sahip olmayacakları “belirli hissetme, düşünme ve hareket etme biçimleri” olarak karşımıza çıkarlar (McCarthy, 1989, s. 67).

1.2.1. Duyguların Kültürel ve Toplumsal Bağlamı

Duygular ve davranışlar, toplumların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarına göre şekillenir ve anlam bulur. Bu olgular, yalnızca biyolojik temellere dayanmakla kalmaz; aynı zamanda bireylerin çevresel uyaranlara verdikleri tepkilerin bir yansımasıdır (Watson, 1992, s. 3). Sosyolojik açıdan incelenebilecek olan sosyal davranışlar ve insan-toplum ilişkileri gibi pek çok araştırma konusu, günümüzün modernleşme sürecini de göz önünde bulundurarak duygu sosyolojisi çerçevesinde ele alınabilir. Sosyal ilişkiler, siyasi düşünceler ve davranışlar, bireylerin sosyal ekonomik statülerinin etkisiyle şekillenen duygular ve bu duyguların yansımaları, duygu kavramını tek başına ele almayı zorlaştırmaktadır. Sosyal psikolojik duygular ve duyguların sosyolojisi, birbirine yakın iki araştırma alanı olup düşünce ve duyguların yokluğunda sosyal ilişkilerin de varlığını sürdürmeyeceği söylenebilir (Tenhouten, 1996, s. 5).

Duyguların sosyal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkması duygu sosyolojinde öne çıkan analiz yaklaşımlarına da dayanmaktadır. Bu analiz yaklaşımlarından birisini organizmacı yaklaşımlar oluşturmaktadır. Buna göre duygular insan organizmasının bir parçası olarak ortaya çıkmak ve sonra sosyal olarak yorumlanmaktadır. İkinci yaklaşım ise duyguların insan bedeninde değil toplumsal alanda oluştuğunu vurgulamaktadır. Kurmacı ya da yapılandırıcı yaklaşım olarak da ifade edilen bu yaklaşım; insanın içsel hallerinde görülmediğini, aslında aynı duygulara çok farklı anlam da yüklenebileceği için, kültürel farklılıklara gönderme yapmaktadır (Marshall, 1999, s. 65).

Duygular sosyo-kültürel olarak değiştiği için evrensel birtakım yaklaşımlardan bahsetmek zorlaşmaktadır. Bu bağlamda duygular da ilgili toplumsal özellikler

çerçevesinde açıklanmalıdır. Öfke, sevgi, nefret ya da acı gibi duygular evrensel değil farklı kültürlerde farklı şekillerde anlamlandırılmalara sahip olmaktadır. Ancak bu sadece bir anlam problemi değil aynı zamanda duygu işidir. Dolayısıyla toplumsal olarak acı duygusuna, nefret duygusuna ya da sevgi duygusuna yüklenen anlamlar da değişkenlik göstermektedir (Yıldız, 2007, s. 239).

İnsan toplumsal bir grubun parçası olduğundan o grubun kültürel özelliklerinden etkilenerek duygusal gelişimini sürdürmektedir. Bu noktada insanların kültürel ve toplumsal ortamda bir tür öğrenme de sağladığı söylenebilir. Nitekim kültürel ortamlar ve kültürel etkileşimler insanlara neye karşı nasıl bir davranış geliştirmesi gerektiğini de örtük bir şekilde göstermekte ve öğretmektedir. Bu çerçevede bireyler, söz konusu aile büyükleri olduğunda nasıl davranmaları gerektiğini görüp öğrenirken bu yönde duygusal gelişimlerini de sürdürmektedir. Buna benzer bir şekilde insanların siyasi ve milli kimlikleri ve buna bağlı olarak duyguları da bu kültürel bağlamda gelişmektedir (Beauregard, 2003, s. 92).

Duyguların sosyo-kültürel bağlam açısından ele alınmasında sınıf, tabaka ve sosyal grup gibi kavramların da dikkate alınması gerekmektedir. Nitekim duygular insanların içinde bulunduğu ekonomik temelli ya da sosyo-kültürel temelli sınıflara göre şekillenebilmektedir (Üçer, 2016, s. 232). Bu durum insanların beğeni duygularına yansımaktadır. İnsanın kültürel ve ekonomik seviye ya da sınıfa mensup olması duygularının ilgili sınıflar bağlamında gelişmesini sağlamaktadır. Hem duygusal hem de ahlaki saikler bu çerçevede ortaya çıkmaktadır. “Duygular yapılaşmış ilişki örüntülerinde ortaya çıkar ve bir süre sonra sosyal yapıyı kuvvetlendiren veya değiştiren eylemin temelini şekillendirir” (Barbalet, 2001, s. 65).

1.2.2. Duyguların Günümüz Toplumundaki Rolü ve Etkileri

Yapısalcı yaklaşımlar, duyguların toplumsal yapılar tarafından belirlenen normlarla ve değerlerle şekillendirildiği fikrini savunur. Erving Goffman, toplumsal etkileşimlerde duyguların nasıl “sunulduğuna” dair önemli bir katkı yapmıştır. Goffman'ın “özne sunumu” teorisi, bireylerin toplumsal etkileşimlerde duygusal ifadelerini toplumsal kurallara uygun şekilde düzenlediklerini ileri sürer (Goffman, 1959, s. 87). Goffman, özellikle insanların sosyal rolleri ve toplumsal beklentilere göre duygularını nasıl yönlendirdiklerini ve sunduklarını gösterir.

Bir diğ er önemli yapısalcı teori olarak Michel Foucault'nun çalışmalarında bulunabilir. Foucault, duyguların bireylerin içsel dünyalarıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal güç ilişkileri ve iktidar yapılarıyla sıkı bir şekilde bağılantılı olduğunu savunur (Foucault, 2019, s. 287). Duyguların toplumsal yapıların bir parçası olarak bireylerin davranışlarını kontrol eden ve yönlendiren bir araç olduğunu öne sürer. Bu bağılamda, duygular yalnızca bireysel tepkiler değıl aynı zamanda iktidar ilişkilerinin bir yansımasıdır.

Foucault gibi yapısalcı yaklaşımlar duyguların hem oluşum sürecinde hem de duyguların toplumsal alandaki rolü ve etkilerine dair belirlemeleriyle  ne çıkmaktadır. Bu belirlemelerin temelinde ise aydınlanma döneminin getirmiş olduğı rasyonalite yer almaktadır. Rasyonalite aklın merkeze alınması gerekliliğıne dayanmaktadır. Aydınlanmacı dönemin katı akılcılığı akıl ve duyguyu birbirinden ayırdığı gibi aklı y celtmіř ve duyguların değıeri g   ardı edilmeye başlanmıştır. Nitekim günümüzde de insanlar herhangi bir karar vereceğı zaman duygularıyla değıl aklınla hareket et türünden toplumsal söylemlerle karşılaşabilmektedir. Bu söylemlerin temelinde rasyonalizm etkileri söz konusudur. Ancak gerek Foucault (2000, s. 14) gerekse de diğ er eleştirmenler ( rneğ n Bordieu)  znel deneyimlerin dahi anlaşılması için iktidar ve söylem gibi toplumsal ilişkilerin bir araya geldiğı alanlara gönderme yapmaktadır.

Gelinen noktada bireyin davranışları kadar duyguları da habitusundan bağımsız değıerlendirilmediğı gibi davranışlara yön veren duygular da toplumsallıktan soyutlanmış bir şekilde ele alınmamalıdır (Bourdieu & Wacquant, 2003, s. 34).

Duygu ve akıl arasındaki hiyerarşik durum duygulara yüklenen anlamların da değışmesine neden olmaktadır.  rneğ n cesur olmak duygusal olarak güçlü olmayı ifade ederken korkmak zayıf bir duygu olarak lanse edilebilmektedir. Bu durum insanların güçlü ve cesur olmamalarına rağımen toplumsal alanda öyle görünmelerine neden olarak toplumsal alandaki davranışlarına yön vermektedir (Ahmed, 2015, s. 36). Bu yaklaşımla, içinde bulunduğumuz toplumsal yapıya göre de değışkenlik gösterebilmektedir. Nitekim Parsons, insanların içinde bulunduğı toplumlara göre duygusal farklılıklar olduğunu belirtmektedir. Bu belirlemelerini Tönnies (2019, s. 65)'in cemaat-cemiyet ayırımına dayandıran Parsons'a göre cemaat tipi toplumlarda duygusallık  ne çıkarken cemiyet tipi toplumlarda ise duygusal yalnızlık  ne çıkmaktadır (Parsons, 2022, s. 141).

Ancak duygular günümüzde dinamik ve değişken bir süreci ifade etmektedir. Bu bağlamda çağdaş toplumsal hayatın değişkenlik içinde olması ve farklı dinamiklere bağlı olması duyguların da değişmesine neden olmaktadır. Çağdaş toplumsal hayatta ise yeni bir dinamik söz konusudur. Bu yeni dinamik yeni medya olarak ifade edildiği gibi sosyal medya olarak da ifade edilmektedir (Kurt, 2020, s. 51).

Sosyal medya insanların toplumsallaşması ve yeni ilişki biçimleri deneyimlemesini ortaya çıkaran bir alan olmuştur. Bu durum, insanın yeni duygular geliştirmesini de sağlamaktadır. Nitekim geniş bir ulaşım ağına sahip sosyal medya uygulamaları, insanların bir yandan sanal bir şekilde haberleşmesini ve sohbet etmesini sağlarken diğer yandan paylaşımlar yapmasını sağlayarak bilgi paylaşımını sağlamaktadır. Bu gelişmeler insanların çoğu zaman internete bağlı olarak bilgi ve akış takip etme alışkanlıkları geliştirmesine neden olduğu gibi bu yönde duygular geliştirmesinin de önünü açmıştır. Kontrol etme ve bilgiden mahrum kalmama eylemi bazı kişiler için o denli önemlidir ki bir şeylerin kaçırıldığı ve yakalanamayacağı inancına sahip olanlara ait olan ve netlessfobi¹ denilen teknolojik bir korku türü dahi ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2015, s. 633). Sosyal medya ve duygular bağlamında öne çıkan bir diğer değişkeni ise sohbet programlarında kullanılan *emojiler*² oluşturmaktadır. Emojilerin yazılı olarak sohbet ederken kullanılması kullanıcıların duygularına dair temsiller içermektedir. Örneğin keyifli bir sohbette gülen yüz temsili kullanılıp sıkılırken bir başka emojiinin sohbete eklenmesi karşılıklı olarak duyguların öğrenilmesini sağlamaktadır. Nitekim insanlar duygularını yazılı olarak sosyal medya uygulamaları üzerinden belirttiğinden içinde bulundukları duygu durumunu da bu temsiller aracılığıyla yansıtmaktadır (Kurt, 2020, s. 53).

Bu noktada literatürde öne çıkan en temel çalışmalardan birisinin Berger (2013, s. 41)'in *Contagious / Why Things Catch On* adlı çalışması olduğu söylenebilir. Berger, bu araştırmada internet ve sosyal medya çalışmalarının ortak noktasında duyguların yer aldığını vurgulamaktadır. Çünkü insanların bu denli paylaşım yapmasında en büyük etmen duygudur. Herhangi bir şeyin doğru ya da yanlış olması insanların harekete geçmesinde her zaman etkili olmazken duygular çok daha etkili bir harekete geçme motivasyonu sağlamaktadır. Bu bağlamda duygular bir yandan sosyal medya içinde

¹ Netlessfobi, internetsiz kalma korkusu.

² Emoji, sosyal medya dijital ortamlarda mesajlaşırken kullanılan duyguların ifade eden temsiller. Yüz ifadeleri olduğu gibi birçok farklı karmaşık temsili de içerebilmektedir.

hareket etme gücü sağlarken diğeryandan da gündelik yapıp etmelere yön vermektedir (Berger, 2013a). Sonuç olarak duyguların toplumsal alandaki etkisi kendi içinde yeni formlara bürünmekte ve habitus yeniden şekillenmektedir.

2. BÖLÜM: PIERRE BOURDIEU VE HABITUS KAVRAMI

20. yüzyılın önde gelen sosyologlarından birisi olan Bourdieu, önceleri felsefeye ilgi duymuş olsa da Cezayir savaşı sürecinde sosyoloji üzerine çalışmalar yürütmeye başlamıştır (Naulin ve Jourdain, 2020, s. 11). Sömürgeci güçlerin ardındaki itici toplumsal ve siyasal süreçleri incelemeye başlayan Bourdieu, sosyoloji alanında günümüze de etki eden önemli teoriler tesis etmiştir (Ollion, 2012). Bourdieu'nün yaklaşımlarında Weber ve Durkheim etkilerinin olduğu söylenebilir. Bu iki düşünürün analiz ettiği hiyerarşik ilişkileri tekrar gözden geçiren Bourdieu; toplumsal alandaki hakimiyet, hiyerarşi ve güç alanlarının yeniden üretilmesini ele alır. Bununla birlikte bireylerin davranışlarına etki eden toplumsal kökenleri de sosyolojisinin ana tartışma konularından birisi yapar (Suveren, 2022, s. 9).

Toplumsal sorunları hem teorik hem de ampirik olarak inceleyen Bourdieu, sosyoloji çalışmaları için yeni bir boyut sunmuştur. Bu çalışmalar Bourdieu'nun çağdaş sosyoloji açısından da önemli birtakım sosyolojik teoriler geliştirmesini sağlamıştır. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde çalışmanın temel amaçları çerçevesinde Bourdieu'nun sosyoloji yaklaşımı, habitus kavramı ve pratik teorisi tartışılmaktadır.

2.1. Pierre Bourdieu'nun Sosyolojik Yaklaşımı

Çağdaş sosyal bilim alanının 20. yüzyıldaki en önemli sosyologlarından birisi olan Bourdieu, 1930 yılında Fransa'da dünyaya gelmiştir. Ancak Fransa'dan daha çok Cezayir üzerine olan deneyimleri sosyolojik anlayışının gelişmesinde kilit bir nokta olmuştur. Askerliğini Cezayir'de yapan Bourdieu, bu süreçte alan teorisine dair güçlü argümanlar üretmeye başlamıştır. Özellikle bu bölgedeki yoksul insanların yaşadığı hayatın toplumsal temellerini inceleyen düşünür; insanların yaşadığı karakter, ekonomik ve sosyal değişmelerin kökenlerini incelemiştir (Gülsoy, 2012, s. 14).

Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımlarının en temel özelliklerinden birisini saha araştırmaları oluşturmaktadır (Garrett, 2007, s. 228). Nitekim Bourdieu; eğitim, edebiyat, sömürgecilik, neo-liberal politikalar, konut sektörü gibi birçok alanda saha araştırması yürütmüştür. Bu çalışmalar; Bourdieu'nun alan yaklaşımı teorisini, Habitus gibi temel kavramları oluşturma sürecini de etkilemiştir (Calhoun, 2006, s. 81; Gülsoy, 2012, s. 14). Bütüncül bir sosyoloji yaklaşımına sahip olan Bourdieu; siyaset, eğitim, kültür ve sosyal değişim gibi farklı çalışma alanlarında yer almıştır. Sosyolojinin toplumsal hayatın ve

toplumsal kurumların temelini incelediğini benimseyen düşünür, sosyolojik yaklaşımlarını da bu bütünsellik üzerine inşa etmektedir. Saha çalışmalarına bu nedenle önem veren Bourdieu, kuram ve pratik çalışmaları aynı anda ele almaktadır. Nitekim Bourdieu, sosyolojik gerçeğin ortaya çıkması için teorik ve ampirik çalışmaların birlikte yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Koytak, 2012, s. 89).

Sosyolojik anlayışında teorik ve ampirik çalışmalara birlikte yer vermesi Bourdieu'nun sosyoloji alanında Durkheim ve Weber gibi öne çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca Bourdieu, sahadan elde ettiği verilerle daha önce kabul edilmiş olan birçok sosyal gerçekliği de yeniden tartışmaya açarak eleştirel bir sosyoloji anlayışın gelişmesinde rol oynamıştır (Emirbayer, 2012, s. 12). Sosyolojinin bir bilim olarak eleştirel bir tavır takınmasını önemseyen Bourdieu, sosyolojinin eleştirerek toplumsal olay ve olgular üzerindeki örtünün kaldırılması gerektiğini belirtmektedir (Silva ve Warde, 2010, s. 47). Bu doğrultuda Bourdieu'ya göre sosyoloji sosyal yaşamın ilk bakışta göze çarpmayan özelliklerinin görülmesi ve örtülü iktidar ilişkilerinin açığa çıkartılması anlamını taşır (Laberge ve Kay, 2002, s. 242; Palabıyık, 2011, s. 128).

Sosyolojinin bir bilim olarak çıkar gruplarına hizmet etmemesi gerektiğini vurgulayan Bourdieu, sosyolojisinin temelinde dünyayı yeniden üreten toplumsal eylemlerin araştırılmasını koymaktadır. Ayrıca Bourdieu toplumsal eylemi ikili ilişkiler düzeyinde ele alır (Meder ve Çeğin, 2011, s. 236). Yani Bourdieu sosyolojisinde gerek birey gerekse de toplum etkileşimli bir şekilde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla toplumsal ilişkiler, çoklu anlamlar ve ilişkiler ağı çerçevesinde anlaşılır kılınmaktadır. Bourdieu için sosyoloji; insan eylemlerinin, yönelimlerinin, yargılarının arkasında yatan toplumsal yapıyı bir başka deyişle sosyal dünyada olup bitenin mantığını açıklama amacını taşımaktadır (Calhoun, 2006, s. 1406; Koytak, 2012, s. 87).

Bourdieu sosyolojisinin metodolojisi halihazırda kabul edilen düşüncelere karşı eleştirel bir şekilde yaklaşmaktadır. Bu eleştiri temelli yaklaşımın ortaya çıkmasına Bourdieu'nun herhangi bir toplumsal olay ya da olguyu etkileşimci bir şekilde ele alması neden olmaktadır. Etkileşimci yaklaşım insan ve toplum ilişkilerinin değişmesine dayanmaktadır. Sosyoloji bilimi; tarihsel, kültürel ve sosyal değerlerden beslendiği için bu değerlerin de değişmesi söz konusudur. Bourdieu düşüncesinde sosyoloji, bu değişim sürecinin kendisini ve değişime neden olan etmenleri de incelemektedir. Etkileşimci yaklaşımı ise saha araştırmaları sırasında uygulamış olduğu metodolojiden hareketle

meydana gelmiştir. Kuram, metot ve pratik üçlüsünü her zaman önemseyen Bourdieu; sosyolojisinde kuramın pratikte kendisini göstermesi gerektiğini belirtir. Bu belirleme saha araştırmaları üzerinden mümkün olmaktadır. Ancak pratiğin de kurama dayanması gerekmektedir (Özsöz, 2007, s. 19; Nash, 1990, s. 436).

Bourdieu bir yandan toplumu diğer yandan da bireyi incelese de her ikisini de bir bütün olarak ele almaktadır. Bu bağlamda birey toplumun bir parçası olarak değerlendirilir. Dolayısıyla bireye bağlı duygusal değişimlerin sebebi olarak toplum incelenmektedir. Çağdaş birey, toplum tarafından çepeçevre kuşatılmış ve toplumsal değişkenlerden soyutlanarak ele alınmamaktadır. Bourdieu'nun bireyi toplumsal etkileşimleriyle birlikte ele alması onun inşacı bir yaklaşım ortaya koymasını sağlamaktadır. Bourdieu'nun sosyoloji anlayışında insan, özne olarak hem toplumsal alanı değiştirebilmekte hem de değişen sosyal yapıdan kendisi etkilenmektedir (Palabıyık, 2011, s. 125).

Özcü yaklaşımlara tepki olarak ilişkisel sosyolojik yaklaşımları öne çıkaran Bourdieu, bireyi toplumsal bağlamda değerlendirir (Emirbayer, 2012, s. 9). Bu durum Bourdieu'nun ilişkisel sosyolojinin teorisyeni olarak adlandırılmasını sağlamaktadır. Toplumsal alanı; semboller, ilişkiler, temsiller ve hiyerarşiler üzerinden inceleyen Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımında düalist yaklaşımlar yer almaz. Bu bağlamda bütüncül bir yaklaşımı önemseyen Bourdieu teori ve pratikle birlikteliğinde bir toplum anlayışı geliştirmektedir. Tek bir açıdan değil çoklu bir bakıştan değerlendirme yapar. Bu bağlamda da özcü yaklaşımlar reddedilir. Sosyolojideki ilişkisel yaklaşımlarla birlikte toplumsal olgunun değişmeden aynı kaldığına dair fikirler terk edilmiştir. Dolayısıyla her toplumsal olgunun tarihsel, bağlamsal ve ilişkisel olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Düşünümsellik kavramını da bu değişim ve ilişkisellik çerçevesinde öne çıkaran Bourdieu, düşünümsellik kavramıyla toplumsal yaşamın yeniden üretildiğini belirtmektedir. Bourdieu oluşturduğu sosyolojiye düşünümsellik (reflexivity) kavramı ile farklı bir bakış açısı getirmiştir. Düşünümsellik kavramı, Bourdieu düşüncesinde öne çıkan en temel kavramlardan birisi olarak öne çıkmaktadır (Ayyıldız, 2022, s. 263).

Bourdieu sosyolojisinde düşünümsellik başka bir deyişle sosyal bilimcinin araştırma nesnesi ile kendisi arasında kurduğu ilişkiyi nesnelleştirerek kendi sosyalleşme deneyimlerinin bilimsel çalışmasına olan olası etkilerini kontrol etme çabası olarak da ele alınmaktadır (Kılıç, 2017, s. 15). Bu durum, sosyologların araştırma nesnesiyle aralarına

mesafe koymasını ve ilişkiyi nesnelleştirmesini gerekli kılmaktadır (Karakaya, 2012, s. 105).

2.2. Pierre Bourdieu'un Pratik Teorisi

Bourdieu sosyolojisinin pratik teorisinde iki temel nokta öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi epistemolojik ve metodolojik yöndeki saha çalışmalarıdır. Saha çalışmalarına oldukça önem veren Bourdieu buradan elde ettiği verilerle teorisini güçlendirerek pratik yaklaşımların önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ona diğer bilimlerin pratikleri gibi sosyolojinin metodolojik pratikleri de iktidar gruplarının çıkarlarına hizmet etmemelidir (Bourdieu, 2016a, s. 156). Diğer yandan Bourdieu'nun pratik teorisi sosyolojinin temel konularından olan birey-toplum ikiliğinin anlaşılmasında yeni bir yöntem sunmaktadır.

Birey-toplum ilişkisi ve temel ikilik, düalite olarak sosyolojinin temel konuları arasında öne çıkmaktadır. Nitekim birey kendi özgürlüğünü tesis etmek isterken toplumun istekleri ve onların dayatmalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bununla birlikte bireyin isteklerinin mi yoksa toplumun isteklerinin mi ele alınacağı da her zaman tartışmalı bir konu olarak değerlendirilmiştir. Bu okumalar, fail ve toplum açısından da değerlendirilmektedir. Nesnelci ve öznelci yaklaşımları ortaya çıkaran bu yaklaşımlar, sosyolojinin nesne ve öznel yaklaşımlar olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur (Powell ve Depeltau, 2015, s. 74).

Bourdieu'nun pratik yaklaşımında öznelci ve nesnelci yaklaşımlar, bütünsel ve birlikte ilişkişel bir açıdan değerlendirilmektedir. Toplumsal ilişkilerin ilişkisellikte yapılandığını ifade eden Bourdieu, monist tutumları benimsememektedir. Dolayısıyla yapıya da faille de herhangi bir öncelik tanımamakta her ikisini birlikte ele almaktadır. Sosyal yapıların iç içe geçen şeyler olduğunu vurgulayan Bourdieu (1997), faillerin sahip oldukları ya da bulundukları yapıları habitusları aracılığıyla dönüştürdüklerini belirtmektedir.

Sosyoloji de yeni bir eylem kuramı geliştiren Bourdieu, nesnelci ve öznelci yaklaşımları kendi kuramı için eritmiştir (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 106). Toplumsal uzamın doğru değerlendirilebilmesi için tek kutuplu bakış açılarını bir kenara bırakan Bourdieu, gerçekliğin nesnelci de öznelci de olmadığını birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Bourdieu, 1997, s. 14).

Yapı ve eylem arasında bir bütünlük inşa etmeyi hedefleyen Bourdieu, bu bütünlüğü de yapı ve eylem arasındaki ilişkisellikte tesis etmeyi amaçlamaktadır. Toplumsal gerçekliklerin görünmeyen ilişkiler toplamından oluştuğunu belirten Bourdieu düşüncesinde toplumsal gerçeklik görünmeyen ilişkilerin toplamından oluşmaktadır. (Bourdieu, 2012, s. 11).

Bourdieu'nin pratik düşüncesinde eylemi yapan failer öne çıkmamaktadır. Bu failerin neden bu tür eylem ve davranışları sergilediğinin sosyal temelleri irdelenmektedir. Dolayısıyla birey, çevresinde ve sosyal-kültürel etmenlerden soyutlanmış bir şekilde ele alınmamaktadır. Bireyin edimleri ve davranışlarının kökenindeki toplumsal anlam kümeleri ortaya çıkarılmak istenir. Toplumsal eylemler de bireysel olarak ifade edilebilecek seks gibi eylemler de dahil olmak üzere toplumsal niteliktedir (Bourdieu 2016a, s. 65). Bireysel edimlerin dahi toplumsal nitelikte olması bireysellik kolektivizmin etkileşimini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Çünkü bireysel olduğunu düşündüğümüz davranışların önemli bir bölümü diğer insanlar tarafından da icra edildiğinden tüm eylemlerin habitus olarak toplumsal nitelikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bireysel davranışlar, bu toplumsallığı yeniden inşa ederken aynı zamanda ondan da etkilenmektedir (Wacquant, 2016, s. 66). Bourdieu bu yaklaşımını şöyle özetlemektedir:

Bir taraftan sosyoloğun, bir taraftan failerin öznel tahayyüllerini uzak tutarak nesnelci momentte inşa ettiği nesnel yapılar, öznel tahayyüllerin temelidirler ve etkileşimler üzerinde tekili olan yapısal tazyikleri teşkil ederler. Ancak diğer taraftan, bu yapıları dönüştürmeyi veya muhafaza etmeyi hedefleyen, bireysel ve kolektif gündelik mücadelelerin izahını özellikle vermek istiyorsak bu tahayyüller akılda tutulmalıdır. Bu nesnelci ve öznelci momentin diyalektik bir ilişki içinde var oldukları anlamına gelir (Bourdieu, 2016b, s. 192).

Bourdieu'nun bu bölümde vurgulamış olduğu öznellik ve nesnelliğin birlikte alınması pratik sosyolojisinin temelinde yer almaktadır. Toplumcu görüşlerden etkilenen Bourdieu, bireyi sadece ekonomik etmenlerin değil kültürel etmenlerin de etkilediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Marks'ın (2011, s. 11) bireyi ekonomik değişkenlerin belirlediğine dair yaklaşımlarını benimsemez. Bu bağlamda Bourdieu, Weber (2011, s. 149)'ın bireyi belirlediğini belirtmiş olduğu kültürel değişkenlere de eğilim gösterir. Bourdieu düşüncesinde birey, materyalist yaklaşımlardaki toplum ve iktidar güçlerinin tamamen belirlediği bir yapıda değildir (Swartz, 2011, s. 136).

Sosyoloji araştırmalarını bu anlayış merkezinde yapan Bourdieu, bireyi etkilemesi bakımından toplumsal değişkenleri incelemektedir. Ancak bu değişkenleri sadece ekonomik değişkenlere indirgemez. Ayrıca onun pratik yaklaşımında metodolojisinin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Daha önce de vurgulandığı üzere teori ve pratik çalışmaları birlikte değerlendiren Bourdieu, sosyoloji için empirizmin önemine dikkat çekmektedir. Nitekim Bourdieu çalışmalarında istatistiksel verileri ve gözlemi kullanarak fark yaratmıştır. *Bekarlar Balosu* adlı eserinde etnografik gözlem ve görsel analizlere yer veren Bourdieu (2023, s. 23) , *Ayrım* isimli çalışmasında istatistiksel analizleri öne çıkararak pratik yaklaşımlarını uygulamalı bir şekilde göstermiştir (Bourdieu, 2025, s. 16).

2.3. Habitus ve Toplumsallık İlişkisi

Habitus kavramı, Bourdieu sosyolojisinin en temel kavramlarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Ancak kavramın tarihi incelendiğinde Bourdieu'dan önce Aristoteles tarafından da kullanıldığı gözlemlenmektedir. Habitus yerine *hexis* kavramını kullanan Aristoteles, habitus kavramı öncesinde hexis kavramıyla onu öncelemiştir (Tatlıcan ve Çeğin, 2010, s. 15). Nitekim Aristoteles'in hexis kavramı 'karakteristik' ve bazen de 'alışkanlık' olarak çevrilmektedir. Bu genellikle bir şeye sahip olmak veya belirli bir durumda, koşulda olmak, edinilmiş alışkanlık anlamına gelmektedir. Aristoteles bu kavramla zihinsel bir duruma ve zihinsel alışkanlıklara gönderme yapmaktadır (mason.gmu.edu). Ancak hexis kavramı da alışkanlık ilkesi üzerinden temellendirildiğinden habitusu öncelemektedir. Bu kavramı kullanan bir diğer isim sosyolog Marcel Mauss'tır. Mauss düşüncesinde ise hexis kavramı hem bireysel hem de kolektif bilincin üretmiş olduğu her şeyi kapsamaktadır. Ayrıca alışkanlık ilkesi hexisi ifade etmektedir (Mauss, 2022, s. 37).

Bourdieu'nun habitus kavramı Aristoteles ve Mauss'tan etkilenmekle birlikte yeni bir tanımlama içermektedir. Bununla birlikte habitus kavramı, Bourdieu'nun sosyolojik anlayışının merkezine yerleştiğinden literatürde onunla birlikte anılmaya başlanmıştır. Bourdieu düşüncesinde habitus, sadece alışkanlık kavramını ifade etmemektedir. Bununla birlikte insan alışkanlıklarının temelinde yer alan anlam kümesini ve alışkanlıkların kültürel ve toplumsal değişkenlerden etkilenmesini içermektedir. Toplumsal ve kültürel etmenlerden değişerek şekillenen habitus, aynı zamanda insanların sosyal yapı içindeki cinsiyetten kaynaklı, yaştan kaynaklı ya da sosyal rollerden kaynaklı

sorunlarının çözümünde de rol oynamaktadır. Çünkü habitus insanlara içinde yaşadıkları toplumun dinamiklerine göre eylem geliştirmelerinde de etkili olmaktadır (Bourdieu, 2006, s. 22).

Tarihsel bir yanı da bulunan habitus tarihsel olarak değişmektedir. Ancak habitusun bir de tarihsel olarak geçmişle bir bağı bulunmaktadır. Geçmişten gelen bir tarafı olan bu tarihsel duruma göre şekillendiği gibi bir yandan da gelecekle ilgilidir. Dolayısıyla da habitusun değişken bir özelliği bulunmaktadır. Tarihsel bir yanının bulunması bu değişkenliğe gönderme yapmaktadır. Habitusun tarihsel olması demek aynı zamanda hem bireysel hem de kolektif davranış pratiklerinin geliştirilmesini ifade etmektedir (Bourdieu, 2016, s. 41). Bu pratikler, insan hayatına doğrudan ya da dolaylı olarak yön vermektedir. Alışkanlık kavramıyla birlikte ele alınması gereken habitus kavramı insanın davranışsal dolayısıyla da duygusal yatkınlıklarını da içermektedir. Örneğin insanların kendi ev ya da iş yerlerinde dahi eşyaların konumuna alışması buna göre gündelik alışkanlıklar geliştirmesi habitusun etkileri arasındadır. Benzer bir şekilde toplumsal alanda üretilen tüm kolektif ilişki pratikleri de insanların farkında olsun ya da olmasın davranışsal ve duygusal edimlerini etkilemektedir. İşte bu habitus insanın problem yaşadığı herhangi bir olaya dair çözüm üretmesini de sağlamaktadır. Çünkü habitus süreç içinde tarihsel olarak oluştuğu için daha önceki deneyimleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla insanlar herhangi bir sorunla karşılaştığında önceki yatkınlıklarından hareketle çözüm önerileri geliştirebilmektedir. Bu durumun benzer bir şekilde duygular için de söz konusu olduğu söylenebilir. Nitekim insan duyguları da tarihsel olarak kültürel, toplumsal alandan etkilenecek oluştuğu için insanlar yeni olsa da eskisine benzer bir durumla karşılaştıklarında benzer duygular ortaya koyabilmektedir (Bourdieu, 2013, s. 9).

Bourdieu düşüncesinde habitus bilinçlilik gerektirmemektedir. Çünkü habitus tarihsel süreç içinde toplum ve gelenekler içinde oluştuğu için insanlar bazı şeylere karşı otomatik birtakım davranışsal ve duygusal edimler geliştirmektedir. Dolayısıyla habitus toplumsal alandaki düzenliliği de ifade etmektedir. Yatkınlık olarak habitus hayat ve davranış pratiği sunmaktadır. Bourdieu bu durumu şefsiz orkestrasyon yani düzenli doğaçlama olarak ifade etmektedir.

Habitus kavramı bir yandan bireyi etkilese de sadece bireysel bir şey değildir. Bununla birlikte aslında insan olarak öznenin toplumsallaşmış halini de ifade etmektedir. Bu

toplumsal özne, bireysel olarak insana da yön vermektedir. Habitus; kişinin kimliği haline dönüşerek tüketim alışkanlıklarını, duygusal durumlarını ve tepkilerini de etkilemektedir. Ayrıca insanın bulunduğu habitatu ve konumu değiştirmesiyle birlikte tüketim alışkanlıkları da değişmeye başlamaktadır. Çünkü kültürel ve toplumsal alanın değişmesine paralel olarak habitus da yeniden şekillenmektedir. Bu durum Bourdieu düşüncesinde bir tür sınıf habitusu anlamına gelmektedir. İnsanların sosyo-ekonomik durumları habituslarını etkilemekte bu bağlamda toplumsal bilinç üretmektedirler (Timur, 2006, s. 52).

Tarihsel süreç içinde geçmiş dönemdeki deneyimler çerçevesinde oluşan bu toplumsal habitus insanların algılama biçimlerini de etkiler. Dolayısıyla insanlar geçmişteki deneyimler, alışkanlıklar kısacası habitus bağlamında bir algı ve duygu durum geliştirmeye başlarlar. Oluşan bu benzerlik kolektif bir bilincin ve algının tesis edilmesini sağladığı gibi farklı alanlarda da benzer algısal ve duygusal sonuçları ortaya çıkarmaktadır (Gorski, 2015, s. 126).

Habitus kavramı, Bourdieu için diğer kavramlarının temellendirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu kavramların başında daha sonra detaylandırılacak olan alan ve sermaye kavramları gelmektedir. Çünkü habitus sermaye ve alan kavramlarıyla ilişkilidir. Habitus Bourdieu'nun alan dediği yerlere yerleşerek alanla uyumlanır (Gorski, 2015, s. 128). Habitus kesişen bir dizi alanın yarattığı içkin zorunluluğun metalaşmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Alan habitusu şekillendirmekte ve bunu sağladığı şekli ile varlığını sürdürmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 118).

Alan, belli konumlar bütünü olarak habitusu da şekillendirir. Habitus insanlar için bir tür varoluş biçimi sunmuş olduğundan kendisini alan içinde ifade etmektedir. Bu ifade etme biçimi bedensel olduğu gibi zihinsel ve algısal da olmaktadır. İnsanlar, belirli alanlar içinde habitus olarak çevrelerindeki şeylere anlamlar yüklerler (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 119). Habitus ve alan ilişkisi insanın anlam yükleme ve anlamlandırma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan duygulanımlar da bireysel değil toplumsaldır. Dolayısıyla da alanlara bağlı bir şekilde ortaya çıkar. Toplumsal alandaki tüm habituslar insanın kendi bireyselliğinin de bu alanlara bağlı yaşam stillerini oluşturmasını sağlar. Geline nokta habitus için şu ifade önemlidir: “Habitus, kişilerin varlıkların pratiklerinin tercih edilmesinde birlik olarak bir bütün dâhilinde ifade edilen birleştirici bir kökendir” (Bourdieu, 1995, s. 23).

Bourdieu düşüncesinde toplumsal alanın temelinde ise karşılıklı ilişkiler yer almaktadır. Dolayısıyla toplumsal davranışların kökensel anlam kümeleri onun düşüncesinin merkezinde yer almaktadır. Bourdieu için toplumsal eylem, sosyal alandaki pratikleri ve davranış bütünlerini ifade etmektedir.

Felsefenin kendi içinde birçok spekülasyon üretmesine karşılık olarak toplumsal eylem ve bu eylemlerin altındaki anlam kümeleri, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak için maddi üretim olduğu üzerinden tanımlanmaktadır. Bu çerçevede Bourdieu için eylem birincil bir öneme sahiptir. Öyle ki teorik olandan çok daha önceliklidir. Nitekim insan önce doğal dünya üzerinde eylemde bulunur. Yaptığı üzerine düşünmek ise eylemden sonra gelir. Ancak her ikisi de birbirini etkiler. Başka bir deyişle, bu terim insan eyleminin doğal ve toplumsal dünya üzerinde gerçekleştiğini ve eylemin dönüştürücü doğası ile eylemin düşünceye önceliğinin olduğunu ifade eder (Bourdieu 1990a, s. 41).

Habitus da toplumsal eylemler bağlamında şekillenir. Bourdieu düşüncesinde toplumsal eylem, birçok farklı değişkenlerle birlikte ifade edilmektedir. Bu doğrultuda toplumsal eylem ve davranışlar insanın toplumsal alandaki tüm değişkenleri (ekonomik, kültürel, sosyal vs.) üretmesi ve bu ürettiği şeylerden de habitus olarak etkilenmesidir. Toplum, insanların bireysel edim ve davranışları çerçevesinde değişir ve dönüşür. Yani toplumsal yapı ve sosyolojik kurumlar toplumsal edimler yoluyla tesis edilir. Habitus da bu değişim ve dönüşüm çerçevesinde yeniden üretilmektedir (Bourdieu, 1990a, s. 41).

Bourdieu, Marksist anlamdaki ekonomik temelli toplumsal eylem ve davranışların önemini kabul etmekle birlikte toplumsal eylem ve davranışları habitusa etkisi bakımından daha geniş bir perspektiften ele alır. Nitekim ekonomi politik insanların sınıfsal açıdan ele alınmasını sağladığı gibi anlam ve değerlerin de bu sınıfsal açıdan değerlendirilmesine olanak tanır. Ekonomik durum, üretim araçları insanların sınıflara ayrılmasına neden olduğu gibi bu sınıfsal durum da toplumsal eylemlere ve dolayısıyla habitusun şekillenmesinde de etkin bir rol oynamaktadır (Bourdieu, 1989, s. 33; Bourdieu, 1988, s. 168).

Habitus kendini pratik alan içinde yansıtır. Bu noktada habitus, kendi kendisiyle tarihle nesnelleştirilmiş bir şekilde karşılaşır. Bourdieu hem bireysel hem de kolektif bilincin ortaya çıkmasında habitus ve toplumsallık ilişkisinin önemini toplumsal eylem üzerinden vurgular. Eylemde bulunmanın en önemli toplumsallık olduğunu belirten Bourdieu,

toplum alanların analiz edilmesinde de öncelikli olarak yapılara değil pratik olan eylemlere bakılması gerekmektedir (Öztürk, 2020, s. 67).

2.4. Habitus'un Sosyal Eylemler Üzerindeki Etkisi

Bourdieu'nun sosyolojik anlayışı pratik yaklaşımlar üzerine bina edildiğinden habitusun da bu çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu bölümde habitus; yaşam stili, habitusun alan kavramıyla olan ilişkisi ve dönüşümü incelenmektedir. Bu değişkenler habitusun sosyal eylemler üzerindeki etkisinin incelenmesi adına son derece önemlidir. Çünkü Bourdieu için sosyal eylemler habitusun en temel göstergesi olarak duyguların şekillenmesinde de birincil derecede rol oynamaktadır.

2.4.1. Habitus ve Yaşam Stili

Habitus bir tür alışkanlıklar bütünü olarak ifade edildiği gibi aynı zamanda insanların yaşam stillerinin de örtük birer parçasıdır. Her insan içinde bulunduğu toplumun kültürel ve davranışsal özelliklerini sergiler. Dolayısıyla habitus kendi içinde bir yaşam stili ortaya koyar. Habitus, sosyal alanda karşılıklı ilişkiler çerçevesinde meydana gelirken bir tür davranışsal kalıpların da meydana gelmesini sağlar. Habitus ve yaşam stili ilişkisi bu davranış kalıpları bağlamında anlaşılmalıdır. İnsanlar bir yandan ilgili davranış kalıplarına göre eylemde bulunurken diğer yandan da bu kalıpları yeniden üretirler. (Bourdieu, 2025, s. 12). İnsanların toplum içinde birbirleriyle olan iletişim biçimleri, ilişki ve davranışları genel olarak birbiriyle örtüşür ve nesnellik kazanır. Habitus içinde yaşam stili kendisini bu şekilde gösterir. Yani her birey, içinde bulunduğu toplumun habitusuna uygun bir yaşam stili geliştirir. Yaşam stili bireylerin eylem ve davranışlarını olduğu gibi duygularını da etkiler. Duyguları ve eylemleri habitus tarafından bir yaşam stiline dönüşen birey, pratikleri üzerinden diğer insanlara benzer stiller geliştirir. Bu bağlamda habitusun nesnelleştirici ve bütünleştirici bir özellik sergileyerek yaşam stilleri oluşturduğu gözlemlenmektedir (Bourdieu, 2025, s. 41).

Habitus bir yaşam stili ortaya koyarken aynı zamanda toplumsal hayatın içindeki alt sosyal kurumları da kendi içinde alt stiller haline getirmesini sağlar. Bu bağlamda sınıfsal olarak farklı habituslar ve yaşam stilleri ortaya çıkar. Bu durum sosyal rolleri ve davranışları da belirler. Habitusa ait farklı yatkinlıklar da bu alt stiller çerçevesinde belirlenir. Yaşam stili çerçevesinde spor, sanat, müzik, hatta evlerin dekorasyonu dahi

sayılabılır. İnsanlar sosyal hayatın içindeki bu alt kurumlar çerçevesinde de habituslar ve ortak yaşam stilleri geliştirirler. Değişik yaşam stilleri sadece sosyal hayatın alt kurumlarında değil farklı kuşaklarda da farklı şekillerde kendisini gösterir. Bu durum habitusun dinamik bir özelliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kuşaklara göre de yeni habituslar ve yaşam stilleri ortaya çıkmaktadır. Tarihsel bir niteliğe sahip olan habitus kendi çağdaş gerçekliği içinde de yeni yaşam stilleri geliştirmektedir. (Bourdieu, 2025, s. 42).

Bireylerin kendi giyim kuşam tercihlerinin ya da diğer edim tercihlerinin kendilerine ait olduklarını ifade ederler. Bu tercihler bireysel davranışlar bağlamında doğrudur. Ancak aynı tercih ve eylemler aynı zamanda toplumsal eylemin bir parçasıdır. Nitekim her insan kendi giyim ve kuşamını da diğer tercihlerini de kültürel ve ekonomik gereksinimleriyle içselleştirir. Her türlü davranış ve tercih bu gereksinimler bağlamında habitus olarak şekillenir (Zorlu, 2016, s. 52).

Habitus, yaşam stili olarak kolektif bilinçtir. Kolektif bilinç ise edimlerin pratik olarak ortaya çıkmasıyla oluşur. Yapılan her türlü pratik alanların örgütlenmesini ve habitusun yeniden tanımlanmasını sağlar. Habitus bir düzen kurarak eylem ve davranışlara yön verir. Aynı zamanda düzeni de devam ettirir. Dolayısıyla her birey toplumsal alandaki davranış örüntülerini habitusun yarattığı düzen çerçevesinde öğrenir ve katılır.

Habitus bir yandan yaşam stili ve stillerinin oluşmasını sağlarken diğer yandan da Bourdieu'nun alan ve sermaye kavramlarıyla ilişkilidir. Sermaye kavramı bireylerin ailelerinden ve toplumdan miras aldıkları her türlü sosyal değişkeni ifade eder ve habitusun süreklilik arz etmesini sağlar. Bu bağlamda yaşam stilleri toplumsal birtakım gelenekleri oluşturarak düzenler (Zorlu, 2016, s. 53).

Habitus her ne kadar her bireyin kendi bireysel eylemi olarak özgün bir şekilde ortaya çıksa da toplumsal alanda da bu eylemlerin bir yeri vardır. Bu doğrultuda her insan kendi habitusuna göre örneğin sosyal statüsüne ya da cinsiyet rollerine göre davranış geliştirmeyi öğrenir. Calhoun (2014, s. 79) habitusu bu anlamda bedenlerle toplumsal kurumların buluşması olarak ifade etmektedir. Yaşam stilleri bu buluşma çerçevesinde oluşmaktadır. Yani insan biyolojik bir varlıkken habituslarla yaşam stili geliştirir ve toplumsal hayata eklemlenir (Yücedağ, 2016, s. 114).

2.4.2. Habitus ve Alan İlişkisi

Bourdieu alan kavramını sosyal yapıların kurumsallaşmış halini ifade etmek amacıyla kullanmaktadır. Habitus nasıl kendisini sürekli olarak yeniden üretiyorsa alanlar da kendilerini yeniden üretir. Örneğin sanat, siyaset ve ekonomi sosyolojik alandaki her kurum bir alandır. Alanlar bir yandan habitusla birlikte anlam üretirken diğer yandan da rekabet üretirler. Nitekim Foucault düşüncesinde de mikro iktidar alanları vardır ve bu iktidar alanları aynı zamanda iktidar ve güç merkezleri olarak ifade edilmektedir. Benzer bir şekilde Bourdieu düşüncesindeki alanlarda da rekabet söz konusudur. Rekabet kavramı aynı zamanda çıkar kavramını da gündeme getirmektedir. Bu bağlamda alanlar, bireylerin çıkar ilişkisine girdiği yerlere de dönüşebilmektedir. Nitekim her bir birey girmek istediği alana yönelik habitus gerçekleştirir (Palabıyık, 2011, s. 129).

Bourdieu ve Wacquant (2003, s. 187) alan kavramını oyun metaforu üzerinden açıklamaya çalışır. Alanların da oyun gibi kendi iç dinamikleri ve kuralları bulunmaktadır. İnsanlar alanlara katılarak alan içindeki düzenliliklere uyar. Her uyum ise insanın alanın habitusuna dahil olması anlamına gelmektedir. Alan içinde insanlar cezalandırılabilirdiği gibi aynı zamanda onaylanabilmektedir (Baltacı, 2018, s. 17). Alanların işlemesi için ilgili alanda yer alacak olan habitusların olması gerekmektedir. Habituslar dahil olmak istedikleri alanın kurallarını öğrenir ve kabul görmek için bir tür sosyal uyum geliştirirler. Habituslar alanların yapısal/nesnel karakterlerinin özne tarafından içselleştirilmesi, pratikler olarak dışsallaştırılmasıdır. Sosyalleşme deneyimlerine bağlı olarak toplumsal yapıların düşünme, algılama biçimlerine nakşolunması ve bunun bedensel bir yatkınlık sistemine dönüşmesidir (Etil ve Demir, 2014, s. 315).

Habitus ve alan kavramıyla olan ilişki toplumsal eylemin oluşmasını etkiler. Habituslar; eylemde bulunan öznelerin zihinlerinde imajlar halinde var olurlar. Dolayısıyla insanlar davranış ve eylem geliştirirken zihinde daha önceden kaydedilmiş habituslar çerçevesinde eylemler. Alan ise eyleyici olarak öznelerin zihninden bağımsız var olurlar. Bourdieu'nun zihin ve eylem birliğini ifade ettiği pratik teorisi kendisini alan ve habitus ilişkisinde de göstermektedir (Wacquant, 2016, s. 69).

Alanlar özneleri kendi kuralları doğrultusunda yapılandırarak kabul eder. Dolayısıyla alan, kendisi için temsilciler belirlemiş olur. Bu durum alanların devamı ve sürekliliği için de son derece önemlidir. Habituslar alanların yeniden tanımlanmasını sağladıkları o

alanın kural ve beklentilerinin de aktarılmasında rol oynarlar (Tatlıcan ve Çeğin, 2007, s. 229).

2.4.3. Habitusun Dönüşümü

Her alanın kendi içinde bir habitusa sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla eyleyici olarak özneler bu alanlara dahil olabilmek için kendi habituslarını dönüştürürler. Bu bağlamda habitusun dönüşümü iki farklı şekilde ele alınmaktadır. Birincisi habitusun üst bir kavram olarak her bir özne için dönüşmesi diğeri ise alanların kendi içinde sahip olduğu özel habitusların dönüşümüdür. Her iki dönüşüm de öznelerin toplumsal eylemlerinin değişmesini ve ilgili habituslara göre şekillenmesini sağlar. Dolayısıyla habitus durağan ve sabit bir şey değildir. Tarihsel ve kültürel değişimlerle birlikte habitusta değişmekte ve dönüşmektedir.

Habitusların dönüşmesi aynı zamanda aktarılabilir olduğunu da göstermektedir. Nesilden nesle aktarılan habitus, bu aktarılma süreci içinde dönüşmektedir de. Habitus bir yandan değişim ve dönüşüm geçirmekle birlikte diğeri yandan da uzun süre benzer özelliklerini kaybetmez. Özelliklerini kaybetmemesi habitusun özneler üzerinden baskı unsuru olarak görülmesine de neden olmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014, s. 74).

Habitusun dönüşmesi insanların davranışlarının, eylemlerinin ve seçimlerinin de değişmesine neden olduğundan duygularının da yeniden belirlenmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Habitus, zamanın değişen iklimine göre yenilenmektedir. Örneğin günümüzde bilişim teknolojilerinin gelişmesi, bu teknolojilere paralel olarak kuşak farklarının belirginleşmesi habitusun da dönüşmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla habitus, öznelerden farklı davranışlar da beklemektedir. Alanların beklentisi de benzer bir şekilde değişmektedir. Mahremiyet duygusu, gösteriş duygusu, kadın ve erkek olmanın getirdiği davranışsal roller de habitus çerçevesinde değişmektedir. Bu araştırmanın amacı olan duyguların pratik edimlere dönüşmesi de habitusun dönüşmesi bağlamında incelenmektedir. Araştırmanın bu bölümünde habitus kavramının alan ve alanlara bağlı olarak toplumsal eylemlerle olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Diğer bölümde ise duygu sosyolojisi ve habitus kavramının kesiştiği alanlar incelenecektir.

3. BÖLÜM: DUYGU SOSYOLOJİSİ VE HABITUS KAVRAMININ KESİŞİMİ

Duygu sosyolojisi temel olarak duyguların nasıl ortaya çıktığını incelemekle birlikte duyguların değişim sürecindeki kültürel, siyasal, toplumsal gibi etmenleri değerlendirmektedir. Habitus ise Bourdieu düşüncesinde insanların algılama ve eyleme biçimlerini ifade etmektedir. Dolayısıyla habitus ve duygular iç içe ve birlikte kesişimleri olan kavramlardır. Diğer yandan vurgulanması gereken bir diğer detay ise hem duyguların hem de habitusun dinamik bir yapıda olmasıdır. Bu durum her iki kavramın da değişken ve tarihsel bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın bu bölümünde habitusun toplumsal eylemle olan ilişkisel dönüşümünde duygu sosyoloji, hem Bourdieu'nun temel kavramları (alan ve sermaye gibi) üzerinden tartışılacak hem de güncel ve çağdaş değişimler bağlamında değerlendirilecektir. Güncel ve çağdaş değişimlerin başında ise sosyal medya gelmektedir. Nitekim sosyal medya habitusun en güncel görünümülerinden birisi olarak öne çıkmakla birlikte yeni alanlar, pratikler ve duygu geçişleri de oluşturmaktadır. Dolayısıyla duyguların eylemler ve edimler açısından değerlendirilebilmesi için kültür endüstrisinin bir parçası olarak yeni medya uygulamaları da incelenecektir.

Duygular habitus içinde konumlanırken her ikisi de birbirini belirlemekte ve etkilemektedir. Bu durum duyguların toplumsal eylemlerimizin bir parçası olduğu anlamına gelmektedir. Araştırmanın bu bölümünde duyguların sadece toplumsal eylemlerle, edimlerle ya da düşüncelerimizle olan ilişkisi değil bununla birlikte duyguların alan kavramıyla olan ilişkisi de değerlendirilmektedir. Nitekim alan kavramı da toplumsal anlam kümelerinin yer aldığı şeyler olarak değerlendirilmektedir. Duyguların alanlarla olan ilişkisi her duygunun farklı alanlarla şekillenmesin söz konusu olabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışmada alan kavramı ve duygu ilişkisinde duyguların yeni bir alanı olarak sosyal medya da analiz edilmektedir.

Sosyal medya, duygular ve habitus ilişkisi sadece genel olarak alan kavramı üzerinden değil sermaye kavramı üzerinden de incelenmektedir. Bu bağlamda duyguların sermaye kavramı üzerinden incelenmesinde kültür endüstrisine yer verilmektedir. Ayrıca bu bölümde habitus ve toplumsal eylem ilişkisi sosyal sermaye ve sembolik sermaye ilişkisi çerçevesinde analiz edilmektedir. Duygu sosyolojisine göre toplumsal değişim ve

dönüşümlerin eylemlere dönüşmesinde ve kesişim kümesi oluşturmada sadece tarihsel dinamikler değil aynı zamanda çağdaş değişimler de rol oynamaktadır. İşte çalışmanın bu bölümünde habitus ve duygu sosyolojisinin kesişimindeki alanlar Bourdiecu yaklaşımlar çerçevesinde analiz edilmektedir.

3.1. Duyguların Habitusları İçinde Konumlanması

Bir tür alışkanlık olarak habitus sadece davranışları değil bununla birlikte tutum ve duyguları da içermektedir. Dolayısıyla duygu ve habituslar iç içe geçmektedir. Duygular habitusun içinde konumlanırken habitusu belirler. Ancak habitus da duyguları etkiler. Duygu ve davranışlar olarak habitus sabit kalsa da içeriği değişir. Çünkü dinamikdir. Mengüşoğlu (1965, s. 4)'nın da ifade ettiği üzere değerler olarak habituslar değişmemekte ancak davranışlar olarak habituslar değişmektedir. Örneğin saygı etik bir değer olarak yüzyıllarca aynı şekilde ifade edilmekle birlikte saygı değerine yüklenen anlam ve davranışlar değişmektedir. Dolayısıyla habituslar bir yandan sabit kalırken diğer yandan değişmektedir.

Duygular değişken olmak kaydıyla habitusların içinde bu şekilde konumlanmaktadır. Bu konumlanma sabit bir konumlanma değil değişken bir konumlanmadır. Bu konumlanma sürecinin genel olarak iki boyutta gerçekleştiği söylenebilir. Bu boyutları toplumsal ve bireysel olan alanlar oluşturmaktadır. Nitekim duygular habituslar içinde konumlanırken hem bireysel hem de toplumsal etmenlerden etkilenmektedir. Her duygu bir yandan insanın kendi bireysel karakterinin parçası olarak ortaya çıkarken hem de toplumsal dinamiklerden öğrenilerek ve etkilenecek şekilde şekillenmektedir (Bourdieu, 2013a, s. 163). İnsani bir dürtü ve düşüncelerin dışı vurulma aracı olarak duygular bazı insanlarda daha yoğun hissedilirken bazı insanlarda daha yüzeysel kalabilir. Ya da insanlar arasında duygusal davranışlar farklılık arz edebilmektedir. Bazı insanlar duygusal iken bazıları daha rasyoneldir. Söz konusu durum korku, sevinç, beğenme gibi duygular için de benzer şekilde gelişmektedir (Baker, 2010, s. 271).

Şu hâlde duygular habitus içinde bireysel etkiler çerçevesinde konumlanmaktadır. Bu konumlanma biçimi aynı şekilde habitusun toplumsal ve sosyal bir eylem olarak ifadesinde de kendisini göstermektedir. Duyguların habitusun içinde konumlanmasının diğer boyutunu ise toplumsal boyut oluşturmaktadır. Duygular sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsaldır. İnsan doğduğundan itibaren sosyal bir varlık olarak yaşar.

Nitekim insan sosyal bir ortam için var olur. Var olan toplumsallığın içine doğan insanın duyguları da bu toplumsallıktan etkilenmektedir. Çünkü insanın içine doğduğu toplumsal ortam kendisinden önce de vardır. Dolayısıyla insan, kendisinden önce var olan bu toplumsal yapıdan etkilenerek var olur. Duygular habitus içinde konumlanırken toplumların geçmiş deneyimlerinden etkilenerek yerleşmektedir. Kültürel, siyasi, tarihi, estetik gibi birçok alandaki duygusal durumlar, toplumsal boyutun bir parçası olarak konumlanırlar. Dolayısıyla toplumdan topluma duygular da değişkenlik gösterir. Örneğin komşuluk ilişkileri, milli duygular, kadın-erkek ilişkileri gibi toplumsal değişkenleri insanlar yaşayarak ve deneyimleyerek tesis etmektedir. Duygular bir de bu bağlamda habitus içinde konumlanmaktadır (Bourdieu, 2025, s. 98).

Illouz (2011, s. 35) duyguların habitusun içinde konumlanmasında etkili olan sosyal boyuta dair şu ifadelerle yer vermektedir: Duygular, davranışın derin bir şekilde içselleştirilmiş ve düşünümsel olamayan yönleridir. Ne var ki bunun nedeni içlerinde yeterince kültür ve toplum bulunmaması değil aksine fazlasıyla bulunmasıdır. Bu doğrultuda duygular habitus içinde kültürel ve toplumsal etkilerle de konumlanmaktadır. Duygular habitus içinde konumlanırken, habitus toplumsal eylemlerin yönünü değiştirirken diğer yandan da bu süreçten yapısal olarak etkilenir. Örneğin herhangi bir duygunun ifade edilme biçimleri de süreç içinde değişkenlik gösterebilmektedir. Bu değişme bir süreç olarak kendisini toplumsal alanda gösterir. Duyguların değişen ifade edilme biçimleri de habitusu şekillendirir. Kısaca, habitus yapıları ve yapılandırılmış yapıları yapılandıran iki önemli yönü içerir. Her ikisi de toplumsal uygulamayı şekillendirir ve toplumsal uygulama tarafından şekillendirilir (Bourdieu, 1993, s. 138).

Bourdieu için habitus üretken anlam kümelerini ifade etmektedir. Bu anlam kümeleri toplumsal alanda var olduğundan tarihsel olarak aktarılabilir. Ayrıca habitus öznelerarası olarak ele alınmaktadır. Habitus nesnel ve öznel olan bir eğilimdir. Dolayısıyla, habitus yapı (nesnellik) ve eylemin (öznellik) dinamik kesişimidir. Başka bir deyişle, toplum ve birey arasında aracı bir rolü vardır (Öztürk, 2020, s. 68).

Bourdieu (1977) düşüncesinde her birey, eylemlerinde toplumsal yapı ve örgütleri bünyelerine katmaktadır. Bireylerin toplumsal yapıları bünyelerine katma sürecinde eyleme geçme eğilimlerini dışsallaştırması söz konusu olmaktadır. Bunlar, aynı koşulları paylaştıkları için toplumsal yapıyı ve örgütü yeniler, aynı habitusu geliştirirler.

Bourdieu'nun toplumsal varlığın habitusu düşüncesi, anlamların değış tokuşu olarak adlandırılabilir. Temsillerin sembolik alanında konumlanmaktadır.

Davranışların temsilleri konumlarına (ve bununla ilişkili ilgiye) ve habituslarına göre değışir; bu habituslar, bir algı ve takdir modelleri sistemi olarak toplumsal bir konumun kalıcı deneyimiyle elde edilen bilişsel ve değerdendirici yapılardır. “Habitus, aynı anda hem pratiklerin üretimi için bir model sistemi hem de pratiklerin algılanması için bir model sistemidir” (Bourdieu, 1990a, s. 131).

Bu model sistem aynı zamanda davranışlar ve edimlerle ilgilidir. Bireysel davranışlar genel olarak toplumsal eylem çerçevesinde ifade edilmekle birlikte aynı zamanda da sosyal iletişimi tanımlama, davranışsal karakterleri uygun şekilde dışa vurma, vücudu düşünebilme ve ayarlayabilme ile ilgili olarak ele alınmaktadır. Bourdieu düşüncesinde ise bireysel davranışlar toplumsal eylemden beslenmektedir. İnsan, duygu ve düşüncelerine göre hareket etmektedir. Dolayısıyla da duygu durumu toplumsal eylemleri yönlendirmekte ve toplumsallık da dönüşmektedir. Etkilenen sosyal eylemlerin ise süreç içinde yeni habituslar oluşturduğu söylenebilir.

İnsan toplumsal bir varlık olarak var olan sosyal yapıdan etkilendiği gibi ilgili sosyal yapıyı da etkiler. Bu karşılıklı etkilenme biçiminde duygular da başat bir rol üstlenmektedir. Çünkü insan yaşadığında toplumsal doğadan soyutlanarak ele alınamaz. Dolayısıyla duyguları eylemde bulunduğu toplumsal alana göre şekillenir. Maddi üretim, kültür, ekonomi, siyaset gibi birçok farklı sosyal etmen duygulara yön verirken ilgili duygular sosyal pratikleri, gelenekleri ve edimleri doğurmaktadır.

Toplumsal eylemler ve pratiklerin aynı zamanda dönüştürücü bir kimliğe sahip olduğu söylenebilir. Toplumsal eylemlere gerek kitlesel olarak gerek bireysel olarak duygular yön vermektedir. İnsan akıl varlığı olduğu kadar aynı zamanda duygu varlığıdır. Bu çerçevede duygu ve akıl arasında keskin bir ayırmadan söz edilemez. Dolayısıyla insanın duygularıyla hareket etmesi zaman zaman romantik algıya neden olsa da böyle bir durumda da akıl ve düşünme tamamen dışarda kalmış olmaz (Baker, 2015, s. 34).

Duygu ve toplumsal eylemler ilişkisine dair vurgulanması gereken bir başka temel olguyu ise duyguların sadece psikolojik değil toplumsal olduğu gerçeği oluşturmaktadır. Duygu toplumsal alandaki norm ve geleneklere göre de değışmektedir. Bu şekilde insan, duygusal olarak da sosyalleşmekte ve duygular toplumsal eylem ve pratikleri de etkilemektedir. Duygular toplumsal alanda kolektif olarak belirlenmektedir. Nitekim

birçok toplumda kadınların, erkeklerin, çocukların ya da yaşlıların duygusal davranışları da toplumdan topluma değişmektedir.

Duygular ve toplumsal eylemler arasındaki bir diğer ilişki biçimini ise modern zamanlarda ortaya çıkan duygu emeği yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre insanlar özellikle hizmet sektöründe çalışırken duygularını da sosyal beklentilere göre şekillendirmekte ve toplumsal eylemler bu şekilde değişmektedir (Hochschild, 1983, s. 33). Bu bağlamda insanların davranışları toplumsal rolleri, toplumsal rollerde duygusal beklentileri değiştirir. Nitekim herhangi bir sporcunun soğukkanlı ve baskıyı kaldıran duyguda olması gerekirken öğretmenlerin ise şefkatli ve anlayışlı olması beklenir. Toplumsal alandaki bu türden beklentiler, insanların zaman zaman duygularını bastırmasına neden olabilmektedir. Bu durumdaysa insani eylemler de farklılaşmaktadır. Duygular sosyal alandaki basit eylemler olarak görülmemelidir. Nitekim duygusal seviye yükseldikçe kitlelerin motivasyonu da yükselmekte ya da düşebilmektedir. Örneğin kitlesel olarak yapılan eylemlerde öfke, korku ya da taşkınlık gibi eylemler ve duygular öne çıkabilmektedir. Gelineen noktada toplumsal eylemler oluşurken toplumsal yapılardan etkilendiği gibi duyguları da etkilemektedir.

Duygu ve toplumsal eylemler ilişkisi bağlamında Foucault'un iktidar görüşlerine de yer verilebilir. Nitekim Foucault düşüncesinde iktidar normları tüm toplumsal alanı kılcal damarlar gibi sarıp sarmalamıştır. Dolayısıyla iktidar mekanizmaları birçok şey gibi duyguları da şekillendirmektedir. Bu noktada iktidar kavramıyla ifade edilmek istenen şey toplumsal alanda dinamiklerdir. Bu bağlamda toplumsal iktidar duyguları da tehlikeli, uygun, etik ya da gayri ahlaki olarak sınıflandırdığı gibi insani duyguları bu şekilde belirlemektedir. Çünkü insan olarak özne bu alanda bağımsız değildir (Foucault, 2016, s. 11).

3.2. Duyguların Alan Kavramıyla İlişkisi

Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından birisi olan alan, bir yandan habitusların şekillenmesini sağladığından bu alandaki duyguların ortaya çıkmasında da etkin bir rol oynamaktadır. Alan kavramıyla toplumsal olarak insanların uyduğu ya da üretmiş olduğu kurallar alanını ifade etmektedir. Bu alanlar sosyolojik olarak ekonomi, siyaset gibi farklı ilişki alanlarını belirtmektedir. Dolayısıyla her sosyal alanın da kendi içinde iç

dinamikleri ve kendine özgü kural ve ilkeleri bulunmaktadır. Bu kural ve ilkeler ise habitus olarak insanın duygularını da şekillendirmektedir (Zembylas, 2007, s. 444).

Her insanın ilgili alanların içinde bir konumu vardır. Bu konumlarsa habitus ve sermayeleri etkilemektedir. Habitus ilgili alanda bireylerin içselleştirdiği tüm eğilimleri ifade ettiği gibi duyguları da içermektedir. Alanlar kendi içinde bir öz disiplin geliştirdiğinden duygusal olarak insanların kazanç noktalarını, kaybedişlerini ve hazlarını etkilerler. Duygular da bu şekilde şekillenir ve değişir. Nitekim her alanda gurur verici, önemli, kötü ya da değerli olan şeyler değişirken duygular da buna göre farklılaşır.

Örneğin insanların çalıştıkları ya da içinde bulundukları sosyal alanlardaki başarının formuna göre duygu da değişmektedir. Eğitim ya da akademi bağlamında çalışan bir kişinin başarı duygusunu tatmasında çalışmalarını istediği yerlerde yayınlatması etkili olurken bir başka çalışmanın da çok daha büyük paralar kazanmak ya da iş anlaşmalarına imza atması başarı duygusunun tadılmasını sağlar. Dolayısıyla başarıma duygusu ortak bir duygu gibi görünmekle birlikte duyguların alımlanmasında toplumsal eylemler çerçevesinde değişmektedir. İnsanlar içinde bulundukları sosyal alanlara göre pratik geliştirmekte ona göre de duygular belirlenmektedir. Bu bağlamda duygular alan normları bakımından değişen ve evrensel yapıda olmayan şeylerdir.

Duygu alan ilişkisi bağlamında vurgulanması gereken bir diğer detay ise duyguların habitus çerçevesinde içselleştirilmesidir. Habitus temel olarak insanların toplumsal ve kültürel geçmişlerinde oluşan genel davranış eğilimlerini ifade etmektedir. Bu genel davranış eğilimleri de insanların nasıl hissedeceklerini ve duygulanımlarını da belirler. Çünkü bireyler nasıl içinde bulundukları alanlara göre davranış pratikleri belirlerse aynı şekilde habitus da bilinç dışı ya da örtük bir şekilde de olsa bu şekilde gelişir (Reay, 2015, s. 13). Bireylerin içinde bulundukları alan gibi süreç içinde gelişen habituslar duyguları etkiler. Örneğin sürekli spor karşılaşmaları izleyen ve bundan zevk duygusu alan birisiyle aynı organizasyonu ilk defa izleyen kişi aynı duyguları paylaşmamaktadır. Çünkü habitus ilgili yönde gelişmemiştir. Bu husus sosyal ve ekonomik sınıflar için de geçerlidir. Bu bağlamda alt sınıftan bir kimsenin estetik, etik gibi alanlardaki duygularıyla üst sınıftaki kimselerin duyguları değişkenlik arz etmektedir.

Duygu ve alan ilişkisinin diğer boyutunu ise duyguların toplumsal alanda inşa edilen şeyler olması oluşturmaktadır. Nitekim Bourdieu düşüncesinde de insani duygular sosyal alanlara göre şekillenmektedir. Toplumsal sınıf içinde olmak, zengin ya da fakir olmak

insanların herhangi bir alışveriş merkezinde, restoranda hissettikleri duyguları da etkiler. Ekonomik durumu iyi olan insanlar yaşadığını anın duygusal olarak keyfini çıkarırken aynı zamanda özgüvenli bir tavır sergiler. Oysa daha alt ekonomik sınıftan olan birisi benzer ortamda kaygı duygusuyla hareket eder.

Duygu ve alan ilişkisinin bir başka boyutunu ise kendisini alanların hâkimi olarak gören kişilerin yarattığı sembolik şiddet oluşturmaktadır. Alanın egemen aktörleri, kendi normlarını evrenselmiş gibi sunarak ötekilere bu normlara göre “yetersiz” olduklarını hissettirir. Bu, bireylerde utanç, değersizlik ya da eziklik gibi duyguların doğmasına neden olur. Bourdieu’nün alan kavramı, duyguları bireysel ve içsel deneyimler olmaktan çıkarıp toplumsal yapılar ve iktidar ilişkileri çerçevesinde şekillenen pratikler olarak görülmesini sağlar. Duygular; bireylerin bulunduğu alanın içindeki konumlarına, sahip oldukları sermayeye ve içselleştirdikleri habitusa göre değişir. Bu da duyguların toplumsal olarak üretildiği, şekillendiği ve sınıfsal olarak dağıldığı bir yapı olduğunu göstermektedir (Emirbayer ve Goldberg, 2005, s. 471).

3.2.1. Duyguların Alanı Olarak Sosyal Medya

Bourdieu düşüncesinde hem alanlar hem de habitus dinamik ve değişken bir yapı olarak ele alınır. Dolayısıyla toplumsal alanda sosyolojik olarak yeni alanlar açıldığı gibi bu alanlara eklenen yeni habituslar da ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan Bourdieu alan kavramını oyun metaforu üzerinden betimlemektedir. Alan denilen şey sosyolojik bir olgu olmakla birlikte tarihsel bağlantıların ve geleneklerin bir sonucu olarak oluşur. Her alanın kendi iç dinamikleri olduğu gibi tıpkı oyunlardaki ödül motivasyonlarına benzer şeyleri de bulunmaktadır. “Ödüllere inanan, etkin olarak bunların peşinden koşan oyuncular var olduğu ölçüde var olan bir oyun mekânıdır” (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 25-28).

Oyunun kendi kuralları, motivasyon kaynakları ve ödülleri bulunmaktadır. Ayrıca oyun da sosyal bir ilişki bütünü sunarak içinde bulunduğumuz toplumdan soyutlanamaz. Yani herhangi bir oyundan alınan başarı ya da mağlubiyet insanların duygusal olarak etkilenmesine neden olur. Dolayısıyla oyun yani alan içindeki her kimse bir fail olarak mücadele ederler. Bourdieu düşüncesinde de alan tıpkı oyun gibi bireylerin mücadele içinde olduğu ve kendi iç dinamikleri olan alanlardır. Alan ilişkiseldir. İlişkisel olarak ele

alınan alanın analiz edilmesi için süreç odaklı bir izleğin takip edilmesi gerekmektedir (Crossley, 2001, s. 87).

Günümüzde aşk, nefret, hoşgörü, sempati, umut, özen, vb. duyumsal hallerimizin (hisler ya da tutkular) “kurumlarımıza” -aile, siyaset, günlük yaşam, estetik ve ahlaki yaşam deneyimleri- ait olduğuna inanıyoruz. Bu ancak onları Spinozacı bir tarzda anlamayı başarmamız halinde geçerli olabilir. Duygu bir geçiş, yani diğer duygulardan bir türetimdir. TV izlediğimizde, sinemada imajlar ve seslerin bizi istediği her yere sürüklediği (Godard) sinematografik ekrandan daha küçük bir şeyi, sadece bir kutuyu görüyoruz. Yaşamı olduğundan eksik bir tarzda taklit eden bu kutunun bedenlerimiz hakkındaki imajlarımıza “benzeşimleri”de eksik bir derecededir. Düşünmekle fiilen hiçbir ilgisi olmayan imajlar zihinlere neredeyse “bombardıman” edildiğinden, televizyon şimdiki halde, yaklaşık olarak doğal olmayan veya yapay bir Tanrı rolü oynamak zorundadır. Bu, sözcüğün dar anlamıyla “siyasal” olması gerekmeyen yeni bir “iktidar” biçimidir. Ve yine Spinoza, bize duygular ve imajlar üzerindeki bu iktidar hakkında bazı ipuçları sunabilir (Baker, 2015, s. 173-174).

Sosyal medyanın ortaya çıkmasında alanların dinamik ve tarihsel olması etkilidir. Nitekim alan sadece hali hazırda var olan ve değişen, dönüşen bir şey değildir. Aynı zamanda yeni oluşan bir şeydir. Sosyal medya da yeni oluşan temel alanların başında gelmektedir. Medya bir yandan ciddi bir tarihsel sürece sahip olarak birinci dünya savaşı öncesinden beri vardır. Bu süreçte daha çok yazılı medya organları öne çıksa da radyonun yaygınlaşması ve haber paylaşımı için kullanılmasıyla birlikte dijital teknolojiler de medyaya eklenmeye başlamıştır. Özellikle 1980 yılıyla birlikte medyadaki dijitalleşme radyo ve televizyonun gelişmesiyle hız kazanmıştır. Bu medya araçlarına internetin de eklenmesiyle yeni bir alan ortaya çıkmıştır. İnternet teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan bu yeni medya alanı sosyal medya olarak ifade edilmektedir (Dikkol, 2020, s. 173).

Sosyal medya sadece yeni bir medya değil aynı zamanda yeni bir toplumsal alan da oluşturmuştur. Nitekim adından da anlaşılacağı üzere -bu tür medya faaliyetleri her ne kadar dijital medya, internet medyası ya da yeni medya olarak ifade edilse de- sosyal medya (social media) olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla sosyal terimiyle kavramsallaştırılması bu medyanın aynı zamanda toplumsal bir tarafının olduğunu göstermektedir. Çünkü sosyal medya etkileşimli ve merkezsiz bir medya olarak insanlar

arasındaki iletişime yeni bir boyut getirmiştir. Nitekim insanlar bu yeni alanda uluslararası alanda dahil çok hızlı ilişkiler geliştirmektedir. Bu ilişkiler için sanal ilişki terimleri kullanılmakla birlikte insanlar arası iletişimde olduğu kadar yeni ilişkiler ve habituslar alanının da açıldığı gözlemlenmektedir.

Sosyal medya yeni bir alan olduğundan duygu sosyolojisi için de yeni alanlar yaratmaktadır. Nitekim sosyal medyanın temelinde yeni çıkardığı ilişki biçimleri bulunmaktadır. Bu ilişki biçimleri duyguların da yeniden belirlenmesini sağlamaktadır. Çünkü sosyal medya yeni bir alan olarak kendi sosyal pratiklerini oluştururken buna bağlı olarak da Bourdiecu anlamda kendi davranış ilkelerini getirmektedir. Bu değişim ise insan duygularının etkilenmesine neden olmaktadır. Örneğin sanal ilişki, sanal iletişim becerileri, sanal alemdeki başarı ilkeleri insanların bu yeni alandaki yeni duygulanımları olarak ifade edilebilir.

Sosyal medyanın yeni bir alan olarak ele alınması alan teorisinin tarihsel dinamiklere sahip olmasından ileri gelmektedir. Sosyal medya ve alan ilişkisinin özelliği şöyle özetlenebilir: “Toplumsal gerçekliklerin yalnızca diğer gerçekliklerle karşılaştırıldıklarında önem kazandıklarını ve ilişkisel düşünmenin bireylerin ya da grupların içkin özelliklerini aramak yerine ilişkisel niteliklerini inşa etmek anlamına gelmektedir. Bu uyarı medya ve sosyal medya ekseninde göz önüne alındığında, günümüz sosyal medya mecralarının anlam ve öneminin ancak diğer medyalar ile birlikte anlaşılabilceği gerçeğini işaret eder. Çünkü alanlar arasındaki ilişkiler sabit değil, tarihseldir; alanlar özerkliklerini kaybedebilecekleri gibi koruyabilirler de” (Swartz, 2015, s. 60).

Ayrıca sosyal medya bir yandan da geleneksel medyanın özelliklerinin dijital olarak yeniden yorumlanması anlamına gelmektedir. Nitekim geleneksel medyadaki haber alma gibi temel özellikler sosyal medyada da devam etmektedir. Ancak sosyal medya yeni birtakım formlar da sunarak tek tek bireyleri de medyanın bir parçası haline getirir. Papacarissi, Streeter ve Gillespie (2013, s. 598) “yeni habituslar çerçevesinde sosyal medyayla birlikte gelişen iletişim biçimlerini eski medyadaki pratiklerin yeni formlara bürünmesi olarak değerlendirmektedir”.

Gelinen noktada sosyal medya yeni bir alan olarak bir yandan eski alanların izlerini taşımakla birlikte diğer yandan da yeni bir alan olduğundan yeni ilke ve kurallar ve dolayısıyla habitus geliştirmektedir. Bu durum ise duyguların için de yeni bir alan

anlamına gelmektedir. Sosyal medya yeni bir alan olarak yeni sosyal pratikler ortaya çıkardığı gibi bu alanın normlarına göre de duyguları etkilemektedir. Örneğin geleneksel medyanın bir parçası olarak çalışan birçok iş gören (muhabir, haberci, sunucu vs.) mesleklerini sosyal medya alanına kanalize etmiştir. Bu durum onlar için yeni normların belirlendiğini gösterdiği gibi başarı, başarısızlık, iş doyumu gibi duygulanımların da bu alanda yeniden belirlenmesini sağlamaktadır.

3.2.2. Sosyal Medyada Yeni Alan ve Pratiklerin Tartışılması

Sosyal medya yeni bir alan olduğu gibi kendi içinde de yeni birtakım pratikler ortaya çıkarmaktadır. Nitekim sosyal medya aracılığıyla insanlar bir yandan yeni insanlarla iletişime girdikleri gibi diğer yandan da iletişim ve ilişki pratikleri değişmektedir. Bu pratikler hem arkadaşlık hem akrabalık hem de romantik ilişkileri değiştirmektedir. Kendi içinde yeni bir dil oluşturan sosyal medya, ilişki biçimlerini bu yeni dil ve yeni oluşan normlar çerçevesinde belirlemektedir.

Sosyal medya alanının gelişen yeni pratiklerden birisini sosyal çevre kavramı ve sosyal çevrenin algılanma biçimi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda insanlar daha çok sosyal medya alanında zaman geçirdiğinden çevreyle olan ilişkileri bu alana kaymıştır. Bu değişim ise sosyal çevre kavramının da sanallaşmasını beraberinde getirmiştir. Şu hâlde insanın sosyal, psikolojik ya da sosyo-psikolojik pratikleri bu alana göre uyumlanmaktadır. Dijital alandaki etkileşimler her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda sadece etkileşim sayısı değil etkileşim biçimleri de çeşitlenmektedir. Bu durum insanların sosyal çevrelerinin de zaman ve mekâna bağlı kalmadan genişlediğini ve yeni bir boyut kazandığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu yeni boyut hem kişilerin hem de toplumların sosyal ve psikolojik yapılarını etkilemektedir. Bu etkilerin başında ise yeni sosyal pratiklerin ortaya çıkması gelmektedir (Ascerbi, 2019, s. 34).

Geleneksel toplumsal normlar, ortaya çıkan yeni pratikler çerçevesinde bir yandan dijital bir özellik kazanmakta diğer yandan da var olan ilişki biçimlerini yeniden yapılandırmaktadır. Ayrıca sosyal medya sadece geleneksel normları yeniden biçimlendirmemekte bununla birlikte yeni bir takım ilke ve kurallar da tesis etmektedir. Dijital normlar ya da sosyal normalar olarak ifade edilen bu kurallar Bourdiecu bir şekilde ele alındığında aynı zamanda yeni alanı da ifade etmektedir. Yeni alan ise yeni habituslar ve yeni duygu durumları anlamına gelmektedir (Scheuermann ve Taylor, 1997, s. 272).

Dijital alandaki sosyal normların temelinde ise ilişki ve iletişim biçimlerinin yer aldığı söylenebilir. Bu biçim ve sosyal pratikler geleneksel ilişkilerin dijital alana taşınması gibi görünse de bu alanın da kendisine göre normları vardır. Çünkü bu alanda insanlar yan yana olmadıkları gibi temasa bağlı bir iletişim de kurmamaktadır. Ayrıca sosyal medya uygulamaları (X, Youtube, Instagram, Facebook vs.) kendi içindeki normları tesis ederek yeni pratikler sunmaktadır. Bu normların özelliklerinden birisini tanımlayıcı pratiklerin oluşturduğu söylenebilir.

Dijital sosyal normların tanımlayıcı pratikleri, sosyal medya kullanıcılarının paylaşımlar üzerinden tanınmasını ifade etmektedir. Nitekim sosyal medyada her kullanıcı kendi gündelik durumlarına göre paylaşımlar yapmakta ve bir noktada kendini tanıtmaktadır. Ancak sosyal medyanın sadece bu tür tanıtıcı, tanımlayıcı özellikleri de bulunmamaktadır. Nitekim sosyal medyayı Bourdiecu anlamda alan yapan şey norm ve kurallarının olmasıdır.

Emredici normlar ise tanımlayıcı normlardan farklı olarak bu alanın yaptırımlarını ifade etmektedir. Emredici normlar bireylerin bu alanlardaki çevrimiçi tutumlarını, davranışları ve duygularını da etkilemektedir. Bu alandaki kurallar genel olarak yazılı olmayan birtakım normlarda olduğu gibi sosyal medyadaki kurulan özel topluluklar tarafından da özel olarak oluşturulabilmektedir. Birçok farklı sosyal medya uygulamasında sohbet odaları, tartışma odaları gibi çevrimiçi gruplar ve sanal topluluklar kurulmaktadır. Örneğin bu tür gruplar benzer görüşteki insanları bir araya getirdiğinden (futbol taraftarları, siyasi gruplar vs.) bu görüşlerin dışında görüş beyan edenler dışlanabilmekte ya da gruptan atılabilmektedir. Bu bağlamda grup uyumu, grup onayı gibi sosyal pratiklerin yeni bir alanda bu defa sanal bir şekilde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Heyitmayer ve Schimmelpfenning, 2023, s. 3336).

Sosyal pratiklerin değişmesinin bir diğer örneğini ise sosyal medyadaki ünlü kişiler teşkil etmektedir. Nitekim sosyal medyada takipçisi çok olan kişiler fenomen olarak ifade edilmektedir. Kendi kitlelerine sahip olan fenomenler içerik paylaşmadıkları zaman takipçilerinden baskı görebilmektedir. Bu durum geleneksel ünlülerin gördüğü şarkı yapma, beste yapma, roman yazma ya da sinema filmi yapma gibi istek ve baskıların aynısı olarak değerlendirilmekte ve nihai olarak bir istek ve baskı duygusu tesis etmektedir. Dolayısıyla insanların istek ve talepleri yeni alana göre yeni pratikler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Sosyal medya alanında ortaya çıkan diğer norm ve pratik alanını ise etik oluşturmaktadır. Etik de yeni bir sosyal pratik olarak dijital etik olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Nitekim sosyal medyanın kendi içinde ilkeleri ve kuralları bulunmaktadır. Bunlardan birisini de etik ilkeler teşkil etmektedir. Sosyal medya geleneksel olan yüz yüze iletişim söz konusu değilse de bu durum etik ilkelerin tamamen rafa kaldırılacağı anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda etik ilkeler de dijital alanda yeniden tanımlanmaktadır. Etik ilkelerin sosyal medyada yeniden belirlenmesinde sosyal medyanın dil, iletişim ve etkileşim alanında yeni pratikler geliştirmesi etkili olmaktadır. Çevrim dışı yaşamda yer alan toplumsal normlar veya değerlerin yaptırım gücü, dijital ağlarda geçerli olmayabileceği gibi dijital ağlarda oluşan normlar da çevrim dışı sosyal yaşamda her zaman geçerli olmamaktadır. Bu durum sosyal medyanın kendi alanında kendi pratiklerini ürettiğini göstermektedir.

Sosyal medya yeni ve farklı bir alan olarak kendi norm ve pratiklerini ortaya çıkarsa da bu norm ve pratikler geleneksel iletişimdeki normlardan tamamen kopmuş değildir. Nitekim bu durum alanların tarihsel kimliğe sahip olmaları açısından son derece önemlidir. Geleneksel sosyal ilişkilerin temelinde yer alan nezaket, hoşgörü ve selamlaşma gibi etik iletişim ilkelerinin sosyal medyada da kendisine yer bulduğu söylenebilir. Ancak sosyal medya kendi içinde bir dil ve norm geliştirdiğinden aynı iletişim ve etik normlar farklı pratiklerle temsil edilir. Örneğin sosyal medya uygulamaları üzerinden yürütülen mesajlaşma da karşılıklı olarak cevap yazmak, yazılan cevaplara duygusal semboller (*emojiler*) eklemek iletişimin etkili ve nezaket çerçevesinde yürütüldüğünü gösterebilir (Özdemir, 2023, s. 65).

3.2.3. Dijital Habitus

Dijital teknolojilerin gelişmesine paralel olarak yeni alanlar ortaya çıktığı gibi buna bağlı olarak habitus da dijitalleşmektedir. Dijital alanlar insanlar için yeni sosyalleşme pratikleri yaratmaktadır. İnsanın toplumsal bir varlık olma özelliği dijital alanların ortaya çıkmasıyla bu alanda yeniden ele alınmaktadır. Bu bağlamda insan sosyal ve toplumsal olma özelliğini dijital alandaki pratikler üzerinden karşılamaktadır. Dolayısıyla insanlar dijital alana katılarak bu alanda yeni habituslar yaratmaktadır (Romele, 2024, s. 179).

Dijital habitus bir yandan dijital alanda kendi iç dinamikleriyle yeniden oluşurken diğer yandan da geleneksel alandaki habitusun ilkelerini bu alanda yeniden tanımlar. Çünkü

dijital habitus fiziksel dünyadan bağlarını tamamen koparmış değildir. Dijital alanda yeni üretilen habituslar dijital habitus olarak adlandırılabilir. Bourdiue'nun habitus kavramı da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Habitusun dijitalleşme sonucunda çevrim içi ve çevrim dışı eylemlerinden üretilen ve toplumsal özelliklere içkin tarihsel bir yapı/mekanizma olduğunun tartışılması, dijitalleşmenin gündelik eylemler üzerindeki etkisinin de görülmesi gerekmektedir.

Habitus, dijitalleşmeyle birlikte tarihsel süreç içinde edinmiş olduğu pratikleri dijital alanda dijital alanın normlarına göre yeniden üretir. Bu bağlamda kişilerin bağlı olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel sınıflara dair bilinçler de dijital alanda temsil edilir. Sosyal medyada kendi gruplarını kuran topluluklar önceki deneyimlerini ve yaşantılarını bu defa dijital alanda ifade etmeye başlar. Dolayısıyla bir yandan var olan habitus dijitalleşirken diğer yandan da bu dijital ilişkiler çerçevesinde yeni bir habitus ortaya çıkar (Papacharissi vd., 2013, s. 598).

İnsanların sahip olduğu yatkınlıkları ifade eden habitus, dijital alanda karşılıklı etkileşime geçer. Böylelikle çevrim dışı olan habitus dijital alana eklemlenir ve kendisini bu alanda yeniden yaratmaya başlar. Öyle ki nasıl habitus sosyolojik olarak toplumdan topluma farklılık arz eden bir dinamizm barındırıyorsa benzer bir şekilde dijital habitus da sosyal olarak toplumdan topluma değişmektedir. Çünkü dijital habitus geleneksel habitusun izlerini sürdürmektedir. Nitekim habitus tarihsel olarak süreklilik ifade etmektedir (Güzel, 2016, s. 44).

Dijital habitus da kendi alanında sosyal pratikler ortaya koyar. Bu pratiklerin de önemli bir bölümü dijital olarak temsil edilir. Dijital pratikler de dijital alanda somutluk kazanmaktadır. Sosyal medyada somutluk kazanan dijital habitusun dijital alanda üretim yapması sınırsız gibi görünmekle birlikte sınırsız da değildir. Sosyal medyadaki dijital habitus da dijital alanın nesnel ilkelerine ve normlarına bağlıdır (Bourdieu, 2015a). Dijital alanın tıpkı sosyal medya gibi özel bir başka alan olması habitusun bu alana da uyumunu beraberinde getirmektedir.

Habitus, dijital alanda kendisini dijital habitus olarak bulur ve bu alanda da yeni toplumsal alan ürettiği gibi üretilen alanların da etkisinde hareket eder. Nitekim habitus nasıl geleneksel toplum yapısının tarihsel ve kültürel bir taşıyıcısıysa aynı şekilde dijital habitus da dijital alandaki davranış ve tutumların taşıyıcısı durumundadır. Ancak habitus sadece taşıyıcı değil aynı zamanda üreticidir. Habitus hem üreten hem de üretilen değerler

karşısında değişen bir yapıdır. Dijital alanda üretici olarak failler bu alan içinde karşılıklı bir mücadele içindedir. Her kullanıcı çeşitli stratejiler geliştirerek dijital alandaki varlığını sürdürülebilir kılmayı amaçlar. Bu süreç içinde geliştirilen her türlü edim, tutum ve davranış ise dijital habitusun görünümleridir (Özdemir, 2025, s. 12).

Aile yaşam tarzları, yaşam stilleri, beğeni anlayışı gibi habitusa içkin pek çok özellik; dijital sosyal ağların verili özellikleri çerçevesinde faillerin sınırlı bir yapabilme kapasitesiyle bu ağlarda paylaşılır. Dijital habitus sürekli gelişim ve üretim için de olmakla birlikte aynı zamanda mekânsız ve zamansızdır. Bu durum dijital alandaki habitusun çok daha aktif olmasını sağlamaktadır. Nitekim dijital alan internete bağlı olduğundan uluslararası bir boyut kazanmıştır. Dijital habitusun uluslararası bir boyutta olması habitusun da zaman zaman evrensel olmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede dijital habitus için çevrim içi sanal kültürün yeni bir alanı olduğu söylenmekle birlikte faillerin dijital alanda sermaye elde etme çabası olarak tanımlandığı unutulmamalıdır. Şu hâlde toplumsal eylem ve edimler kendisini dijital alanda yeni bir habitus olarak göstermektedir.

Habitus artık hem dijital alanda hem geleneksel toplumsal alanda konumlanırken yine de kendi üstündeki toplumsal düzenliliğe tabidir. Habitusun dijital alanda bağlı olduğu normlar içinde arkadaş edinme, takipçi kazanma, paylaşma, yorum, beğeni gibi birçok farklı değişken yer almaktadır. Bu şekilde dijital habitus kendi içinde yeni davranış değerleri üretirken diğer üretilen değerler dolayımında yeniden belirlenir. Elde edilen her tecrübe, ağlarda tekrar yaşanabilecek etkileşimlerin düzenliliğini yeniden üretmektedir. Böylece faillerin eylemleri sonucunda üretilen habitus, ağları yeniden üreterek dijital bir nitelik kazanmaktadır (Koçak, 2024, s. 38).

3.3. Duyguların Sermaye Kavramıyla İlişkisi

Bourdieu düşüncesinde sermaye kavramı tıpkı alan ve habitus kavramı gibi tarihsel süreç içinde oluşmaktadır. Bu bağlamda sermaye kavramı toplumların genel olarak birikmiş tarihinin toplamını ifade etmektedir. Dolayısıyla sermaye kavramı üzerinden toplumun nasıl çalıştığı analiz edilebileceği gibi sosyal alana hâkim anlam kümeleri de bu çerçevede analiz edilir. Tarihsel bir kimliğe sahip olan sermaye şahıs tarafından öğrenildiği gibi meta olarak da değerlendirilebilmektedir (Bourdieu 2013a, s. 178).

Toplum içindeki farklılıklar, eşitsizlikler, iktidar ilişkileri de sermaye kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Bourdieu düşüncesinde sermaye kavramı toplumsal hayatın sadece ekonomik boyutunu değil sosyal ve kültürel boyutlarını da açıklar. Bourdieu üzerine yapılan literatür incelemesinde (Cottingham, 2016, s. 453; Çelik ve Ay, 2017, s. 640; Ay ve Çelik, 2022, s. 4) duygu ve sermaye kavramı arasında Bourdieu düşüncesi bağlamında doğrudan bir ilişki kurulmamaktadır. Ancak duygular ve sermaye arasındaki ilişki de Bourdieu düşüncesinin genişletilmesiyle oluşmaktadır. Bu bağlamda duygu sosyolojisi Bourdieu düşüncesinde daha sık çalışılmaktadır. Bourdieu, “duygusal sermaye” kavramını açık bir şekilde kullanmamıştır. Ancak, “birçok eğitim sosyoloğu, duygusal sermaye alanındaki çalışmalarında onun kavramlarını temel almışlardır” (Zembylas, 2007, s. 450).

Bourdieu düşüncesinde süreç, tarihsellik, değişim ve dinamizm son derece etkili olduğundan duygular da bu dolayımın bir parçası değerlendirilmelidir. Bu bağlamda duygular her ne kadar bireysel psikolojinin uzantısı gibi görünse de toplumsaldır. Çünkü duygular toplumsal alandaki eylemlere ve ilişkilere göre şekillenir. Sermaye ise bireylerin toplumsal alandaki eylemleriyle birlikte eylemin getirdiği duyguyu da belirler. Çünkü alan ve sermaye insanların tutumlarını etkiler, nasıl davranması konusunda normlar ortaya koyar. Davranış sınırları belirlenen insanın nasıl hissedeceği de bu şekilde belirlenmiş olur.

Duygusal sermaye kavramı ise Bourdieu’nın sermaye kavramı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Reay, Flam ve Hochshilg gibi düşünürler tarafından temellendirilen duygusal sermaye kavramı işletme bilimi başta olmak üzere psikoloji ve sosyoloji alanında da kullanılmaktadır. Duygusal sermaye, bireylerin toplumsal ilişkilerinde tesis ettiği duygusal birikimi kullanması olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda duygusal sermaye toplumsal ilişkilerde, arkadaş ilişkilerinde olduğu gibi iş hayatında da kullanılmaktadır. Diğer kavramlar gibi duygu ve sermaye ilişkisi de zaman içinde birikerek oluşur. Biriken duygusal ilişki süreç içinde hem insanlar arasındaki duygusal ilişkiyi kontrol etmekte kullanılmakta hem de profesyonel olarak iş hayatında kullanılabilmektedir. İnsanların birbirlerine olan iyi niyetli her türlü davranışı süreç içinde birbirlerine yönelik duygusal bir birikimi sağlar. Dolayısıyla kişiler zaman zaman karşısındaki istemediği bir şeyi talep etse de oluşan duygusal birikim nedeniyle yapabilmektedir. Bu yaklaşım duygusal sermayenin temelinde yer alan sosyal pratik olarak değerlendirilebilir. Duygusal

sermaye insanlar arasındaki iletişimin gücünü artırdığı gibi kurum içindeki iş akışını ve motivasyonunu da etkiler. Toplumsal pratikler adına son derece güçlü bir öge olan duygu ve sermaye ilişkisi insani duyguların toplumsal alana göre şekillendiklerini göstermektedir (Gendron vd., 2016, s. 64). Buna bağlı olarak duygular iş hayatında iş hayatının kendi iç dinamiklerine göre ev ya da arkadaşlık ortamında ise bu ortamın dinamiklerine göre gelişir. Duyguların hissedilme biçimleri bireysel olarak farklılaşsa da oluşma biçimleri toplumsal alandan hareketle olmaktadır.

Bourdieu'nun sermaye kavramının da bu alana yayıldığı düşünüldüğünde sermaye ve duygu birlikte gelişmektedir. Ayrıca alan teorisi de bu ilişkiyi desteklemektedir. Nitekim alan kavramı bağlamında duyguların sosyal alanda sermayeleşmesi de açıklanabilmektedir. Bu doğrultuda duygu ve sermaye ilişkisi sermaye kavramının alt boyutlarına (sosyal, sembolik sermaye gibi) göre de şekillenmektedir. Toplumsal hayatın ve sosyal ilişkilerin temelinde yer alan duygular, kendisini sosyal hayatın hemen her alanında göstermektedir. İş hayatında liderler tarafından öne çıkan duygu ve sermaye ilişkisi eğitim hayatında da kullanılmaktadır. Nitekim öğretmenler gün içindeki eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, öğrencilerle olan ilişkilerinde empati, sabır, kızgın olma, sevecen olma, doyum sağlama gibi birçok farklı duygusal ilişki gerçekleşmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin sınıf yönetimi sürecindeki duygusal sermayesi sembolik sermaye formu da kazanmaktadır. Benzer bir durum iş hayatında sosyolojik ve psikolojik durumlarda da görülmektedir.

Duygu ve sermaye ilişkisinin bir diğer boyutu ise habitus üzerinden açıklanmaktadır. Nitekim habitus insanların hem kendi konumlarına göre hem de içinde bulundukları alanlara göre geliştirdikleri duygusal tepkilerdir. Duygular da daha önceden oluşan kültürel sermayenin de bir parçası olarak gelişir. Bireyler alt ekonomik sınıftaysa alışverişten aldığı duygu daha üst sınıftan birine göre değişkenlik arz edebilmektedir. Zaman içinde kültürel sermaye aynı zamanda duyguların da şekillenmesini sağlar.

Gelinen noktada Bourdieu'nun temel kavramlarından birisi olan sermaye kavramının kültürel ve sermaye gibi alt boyutları olmakla birlikte bütüncül bir yapı sergilemektedir. Duygusal sermaye kavramı bu bağlamda ortaya çıkmıştır.

3.3.1. Duyguların Kültürel Sermaye ile İlişkisi

Kültürel sermaye Bourdieu'nun sermaye türlerinden biridir. Bourdieu'nun sermayenin alt boyutlarından birisini kültür olarak belirlemesi sermayenin sosyal boyutu olan bir dinamik olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nitekim duygular da sosyal boyutlu olduğundan kültürel sermayeyle ilişki içinde gelişir. Kültürel sermaye toplumsal alandaki çatışmaları, eşitsizlikleri ve sosyal ilişkileri ifade ederken duyguları da şekillendirir. Bu bağlamda kültürel sermaye kurumsallaşan, nesnelleşen ve bedensel bir kimlik kazanan sermaye biçimidir. Ayrıca kültürel sermaye eğitim yoluyla kazanılan edimleri de ifade etmektedir. Allen ve Anderson da Bourdieu'dan yola çıkarak kültürel sermayenin bireyin toplum içinde sahip olduğu tüm manevi değerleri kapsadığı vurgusunu yapmaktadır (Allen ve Anderson, 1994, s. 73).

Kültürel sermaye zaman içinde aile, toplum, okul gibi değişkenler çerçevesinde gelişerek insanların toplum içindeki sosyal statülerini belirleyen etmenlerden birisi olmaktadır. Duygular ve beğeni de bu süreçten etkilenerek şekillenmektedir. Nitekim insan duyguları aileden şefkat, sevgi, korku gibi duygularla beslendiği gibi okulda da akran şiddeti ya da iş birliği çerçevesinde olumlu ve olumsuz çerçevede değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda kültürel sermaye bir yandan insanın kendi girişimlerinin ve başarılarının sonucu olsa da diğer yandan girmiş olduğu alanlarda birikmiş sermayenin etkileridir. Dolayısıyla duygular da kültürel sermayenin temel taşıyıcıları olan beğenilerden, zevklerden, iyi-kötü ayırımından, başarıya motivasyonu gibi etmenlerden etkilenmektedir (Arun, 2009, s. 81).

Kültürel sermaye bireylerin eğitim, iş, spor, sanat gibi sosyal alandaki tüm edimlerini ve birikimlerini ifade eder. Duyguların da bu süreç içinde biriken sermayeden etkilenmemesi söz konusu değildir. Nitekim her insan aldığı eğitim ve uzmanlığı çerçevesinde hassasiyet ve duygu geliştirebilmektedir. Bourdieu düşüncesinde kültürel sermaye, duyguları da etkilemesi bakımından üç boyutta ortaya çıkmaktadır. Birinci boyutta kültürel sermaye bireylerin bedensel yetilerinin somutlaşması yer almaktadır. İkinci boyutta ise bireylerin eğitim, entelektüellik, sanat gibi faaliyetleri öne çıkar. Üçüncü boyut ise kişilerin eğitim kurumlarından aldığı diploma dereceleri etkili olmaktadır. (Bourdieu, 2010, s. 51). Her üç kültürel sermaye boyutu da süreç içinde somutlaşmakta ve bu somutlaşma süreci içinde bireylerin olay ve durumlara yönelik duygusal farkındalıkları gelişmektedir. “Örneğin spor yüksekokulunda okuyan bir öğrencinin kazanmış olduğu yeteneğin,

olimpiyat oyunları gibi bazı kurumsal şampiyonalarda değerli hale gelmesi kültürel sermayenin somutlaştırılan bir biçimidir” (Arslan, 2023, s. 20).

Bu şekilde gelişen kültürel sermaye insanın başarıma duygusunu değiştirmiştir. Çünkü bu türden bir kültürel sermaye biriktiren kişi için başarı spora dayalı olarak gelişecektir. Geline noktada edinilen kültürel sermayenin türü insanın toplumsal konumunu da bu konuma bağlı duygu, tutum ve hislerini etkilemektedir. Bu bağlamda kültürel sermaye habituslarla ilgili olduğu gibi duyguları üst bir kavram gibi belirler. Bireyler zaman içinde edindikleri sermayelere göre doğaya karşı daha hassas davrandıkları gibi, bir başka birey ise aynı hassasiyeti çocuklara yönelik geliştirebilir. Bu durum insanların aynı şeyi görmelerine rağmen duygu dünyalarının farklı bir şekilde gelişmesine neden olmaktadır. Çünkü kültürel sermaye sadece duyguları etkilemez. Bununla birlikte duyguların düzenlenmesinde de rol oynar. Birey nasıl Bourdieucu anlamda alan içinde alanın ilke ve normlarına göre davranmak durumundaysa kültürel sermaye de duyguları düzenler ve belirli noktalarda hassasiyetin gelişmesini tetiklerken belirli noktalarda da eksik kalmasına neden olur.

Duygular zaman içinde sermaye ve alandan etkilenecek oluşurken aynı zamanda da bedenselleşmiş bir sermaye olarak da değerlendirilebilir. Nitekim kültürel sermayenin bir boyutunun insan bedenindeki zevk ve alışkanlıklarla ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum duyguların hem habitusun hem de toplumsal eylem, edim ve geleneklerin parçası olmaktadır. Bourdieu düşüncesinde her türlü habitus, duygu ve sosyal durum alan, sermaye gibi kavramlarla açıklanmaktadır. “Pierre Bourdieu toplumsal sınıfı; sermaye, alan ve habitus kavramları ile açıklar. Bu kavramlar birbirinden ayrılmayan ve biri diğerini yapılandıran ya da inşa eden bileşenlerdir” (Özkan ve Kök, 2019, s. 1123).

Toplumsal sınıfın sermaye ve alan kavramları bu kavramlar çerçevesinde ortaya çıkan habituslarla açıklanması genel olarak duygu sosyolojisini de özel olarak duyguları da bu denkleme dahil etmektedir. Dolayısıyla duygular sınıflara yani alan ve biriken sermaye kalıplarına göre değişir. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak farklı ailelerden yetişen bireylerin duygu durumlarının da bu gelişme sürecinde değişmesi söz konusudur. Ancak Bourdieu düşüncesinde alan, sermaye ve habitus temel kavramlar olduğu gibi duygular da sadece ekonomik değişkenlere indirgenerek açıklanamaz. Sınıfsal olan duygular aynı zamanda kültürel sermayenin de bir parçasıdır.

3.3.1.1. Bourdieu ve Kültür Endüstrisi

Kültür endüstrisi kavramı Marksist temelli teorisyenlerin en önemli ekollerinden birisi olan Frankfurt Okulu tarafından dile getirilmiştir. Frankfurt Okulu, Marksizm'in en temel yaklaşımlarından birisi olan sınıfsal bakışı ve ekonomik temelli yaklaşımı eleştirel ve geniş bir perspektiften yeniden ele almıştır. Bu eleştirel sürecin en önemli kavramlarından birisini kültür endüstrisi oluşturmaktadır. Adorno ve Horkheimer tarafından dile getirilen bu kavram Marksizm temel yaklaşımı olan sınıfsal bakış açısını kültür endüstrisi üzerinden okuduğu gibi kapitalizmin ve modernitenin eleştirisini de ifade etmektedir. Kapitalizmin yaşamı ticarileştirdiğini ifade eden kültür endüstrisi kavramı kültür ve sanat ürünlerinin de metalaştığını belirtmektedir. Dolayısıyla kültür ve sanat ürünleri nitelikli eserler olmaktan çıkıp ürüne, şeye d n şm ştir (Adorno, 2007, s. 21).

Kültür endüstrisi söz konusu olduğunda  ne çıkan bir diğer önemli durum ise kültür ve sanat ürünlerinin değişen işlevidir. Nitekim Adorno ve Horkheimer düşüncesinde kültür endüstrisiyle birlikte kültür ürünlerinin amacı kapitalizmin tahakkümünü yaygınlaştırmak olmuştur.

Bourdieu düşüncesinde ise kültür, endüstri olarak değil sosyolojik bir sermaye olarak değerlendirilmektedir. Süreç içinde oluşan kültür aynı zamanda bir birikim olarak ele alınmaktadır. Ancak bu kültürel sermaye habitusun şekillenmesinde de duyguların şekillenmesinde de etkin bir rol oynamaktadır. İşte kültürün endüstriyel bir ürün olarak oluşması insanın da bir anlamda edilgen kalmasına neden olmaktadır. Bu edilgenlik kapitalizm gibi üst bir amaca da hizmet edebilmektedir. şu hâlde habitus bilinçli olmayan üst bir araçsal akıl tarafından belirlenebilmektedir.

Kültür endüstrisinin  ne çıkan bir başka tarafını ise popüler kültür oluşturmaktadır. Popüler kültür ürünleri; nitelikten uzak, sanatın değerini düşüren ürünler olarak alt sınıftan insanlar için tüketim kültürünü beslemek üzere üretilmektedir. “Bu bağlamda “popüler” kavramının, Bourdieu'nün “habitus”unu bir alt-kültüre indirgenebilir olmayan pratikler sistemi olarak düşündüğümüzde her şeyden önce bir kültür endüstrisi ile “kamu rolü” ve tüketim işleviyle tanımlanan bir nüfus arasındaki egemenlik ilişkisi anlamını ifade ettiği görülmektedir. Popüler beğeni kavramı ise izleyici kitlenin dünyayı anlamlandırmasında “habitus”ların yani gündelik pratikler sisteminin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce, Bourdieu'ye göre “televizyon ile izleyici arasındaki egemenlik ilişkisi, mutlak bir ilişkidir” (Köse, 2012, s. 273).

Bourdieu düşüncesinde kültür endüstrisinin bir diğer uzanımını ise beğeni yargıları oluşturmaktadır. Bourdieu'da beğeni yargıları bir yandan habitusun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu durum beğeni gibi duygusal olan bir tavrında kültür tarafından belirlendiğini göstermektedir. Nitekim Bourdieu düşüncesinde de beğeni yargılarının oluşmasında kültür ve bireyin içinde bulunduğu toplumsal sınıfın doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Toplumsal sınıf ve kültür arasındaki etkileşim sermaye ve alanları da belirlemektedir.

Bourdieu düşüncesinde beğeni doğuştan gelmediğinden toplumsaldır. Dolayısıyla insanların bireysel olarak ürettikleri estetik duyarlılıklarından daha çok toplumsal ve kültürel olarak ürettikleri sermayelerden etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Kültür endüstrisi kavramı da toplumsaldır ve üst bir amaç için araçsallaşarak kapitalizme hizmet eder. Bourdieu, beğeni yargısını ve kültürel sermaye kavramını kapitalist ilişkiler ve ekonomik değişkenlere indirgemese de bu değişkenlerin de etkisi vardır (Köse, 2009, s. 78).

Bourdieu düşüncesinde de kültür kavramı Frankfurt okulunda olduğu gibi bireyselliği dışarıdan şekillendiren ve toplumsal olarak değişen evrensel olmayan bir yapıdır. Diğer yandan toplumsal alandaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin meydana gelmesi konusunda da kültür etkisinin olduğu konusunda Frankfurt okulunun ve Bourdieu'nun yaklaşımlarının örtüştüğü söylenebilir.

Bourdieu düşüncesinde kültürel sermaye sınıflar arasındaki beğeni duygusu, haz duygusu, estetik duygusu ayrımların derinleşmesine neden olur. Bununla birlikte kültürel sermaye üst sınıfın ürün ve beğenilerini yüksek bir kültür olarak öne çıkarır. Bu durumda Frankfurt okulunun düşük kültür dediği popüler kültür, alt kültür olarak ifade edilir. Dolayısıyla buradaki beğeni duygusu da değersizleşir. Ancak birey beğeni yargısında tamamen pasif değildir. Çünkü Bourdieu düşüncesinde birey, beğeni duygusu yönünde de habitus üretir. Hem ilgili kültürel sermayeden etkilenecek kendi kültürünü biriktirir hem de onu etkiler. Çünkü bir bireyin yerine getirdiği habituslar kültürel sermayenin taşıyıcısı konumundadır (Bourdieu, 2025, s. 126).

3.3.1.2. Sosyal Medya ve Habitus

Sosyal medya Bourdieu düşüncesi bağlamında değerlendirildiğinde yeni bir alan ve yeni bir sermaye birikimi olduğu söylenebilir. Nitekim sosyal medya sadece medya aracı değil bununla birlikte sanal sosyalleşmenin de yapıldığı önemli bir toplumsal alana dönüşmüş

durumdur. Dolayısıyla bu alanın da kendi içinde ilke ve normları gelişmeye başlamıştır. Bu durum da sosyal medyanın da kendi içinde habitus geliştirdiği söylenebilir. Sosyal medyadaki katılımcıların önemli bir bölümü kullanıcı kavramıyla karşılanırken bu alanda çok daha etkin olan kullanıcılar ise fenomen olarak adlandırılmaktadır. Sosyal medya kendi iç normlarıyla birlikte kendi kavramlarını da yaratarak habitusun bu alana eklenmesini sağlamaktadır.

Bourdieu insan davranışlarının toplumsal alanlardan etkilenecek oluştuğunu belirttiğinden birey tercihlerinin rasyonel seçim teorisine indirgenmesini benimsemez. Rasyonel seçim teorisinde bireyin önüne çıkan seçeneklerden kendisine en fazla yarar getirecek olan şeyi tercih ettiği ifade edilmektedir (Coleman & Fararo, 1992, s. 53). Ancak Bourdieu bu tercih süresine toplumsal değişkenlerin de katıldığını vurgular. Toplumsal değişkenlerin temelinde ise nesnel düzenlilikler vardır. İşte bunlar habitustur. Sosyal medya çerçevesinde de bu habituslar kendisini göstermektedir. Bireyler birer sosyal medya kullanıcısı olarak sosyal medyanın habitusuna katılım gösterir.

Sosyal medya kullanıcıları Bourdieu'nun sermaye kavramı çerçevesinde de değerlendirilebilmektedir. Nitekim herhangi bir sosyal medya uygulamasının kullanılmasını için ekonomik sermayenin bir parçası olarak bilgisayar, tablet, telefon gibi araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal medyanın kendi iç dinamiklerine göre kullanılması ise kültürel sermayeyi gerekli kılmaktadır. “Sosyal medyada etkileşime girebilecek bir çevreye sahip olmak sosyal sermayeyi ve sosyal medyada görünür olmaksa sembolik sermayeyle özdeşleştirilebilir” (Arslan, 2023, s. 176).

Sosyal medya uygulamalarının kendi sınırları kurucuları tarafından belirlenmiştir. Bu durum Bourdieu (2018, s. 158)'nin pratik sosyolojisi bağlamında şöyle değerlendirilebilir: Sosyal medya kurallara itaatin ürünü olmadan, sonuçları bilinçli olarak hedeflenmeden ve bunlara ulaşmak için gerekli işlemlere anında hâkim olmadan kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu alandaki habituslar bir yandan sosyal medyadaki normlara uyarken diğer yandan alanları önceden belirlenmiş bu yapının gelişmesini sağlar. Nitekim her kullanıcı sosyal medya uygulamalarının izin verdiği ölçüde paylaşım yapabilmektedir.

Sosyal medyada kullanıcı olarak habitusun durumunun Bourdieu'nun toplumsal sosyoloji pratikleri bağlamında da değerlendirilmesi mümkündür. Çünkü sosyal medya geniş bir kullanım alanına sahip olduğundan bu alanda yeni dijital ve sanal ilişkiler ortaya

koymaktadır. Bu ilişkiler ağı Bourdieu (2013, s. 43)'nın toplumsal sosyoloji pratiklerini toplumun sınıfsal yapı-eğilim etkileşiminin ve ilişkiselliğinin olduğu tüm bir alanın dayanakları üzerinden ele almasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal medyada kullanıcılar kendi iç kliklerini de kurabildiğinden yapı içinde bir sosyalleşme de söz konusudur. Çünkü sosyal medya alanı kendi iç dinamikleri neticesinde statü veren bir alana da dönüşmüş durumdadır. Dolayısıyla Bourdieucu anlamda sosyal pratikler, alışkanlıklar, ekonomik ve kültürel sermaye de oluşmaktadır (North, Snyder ve Bulfin, 2008, s. 897).

Sosyal medyada kullanıcı olarak habitus; bu alana özgü bir dil geliştirerek, başarı nosyonları sunarak, ilişki ağları geliştirerek duygu sosyolojisi açısından da önemli veriler sunmaktadır. İlişkilerin olduğu gibi ekonominin de önemli ölçüde dijital alana kayması insan duygularının sosyal medya ve dijital kanallar çerçevesinde de etkilenmesini doğurmaktadır. Nitekim sosyal medyada başarılı olmak; izlenme, takipçi sayısı gibi değişkenlerle başarı duygusunun bu alana göre yeniden ele alınmasını sağlamaktadır. Bir alan olarak sosyal medya kendi içinde duyguları da belirlemektedir. Nitekim bu alanda sıklıkla kullanılan *emojiler* bu alanda yazı diline aynı zamanda duygu katmaktadır. Emojilerin kullanılması, kullanıcılar arasındaki duygu geçişlerini etkin bir şekilde sağladığında bu alanın kendi içinde de habituslar oluşturduğu gözlemlenmektedir.

3.3.2. Duyguların Sosyal Sermaye ile İlişkisi

Sosyal sermaye toplumsal alandaki faillerin oluşturduğu ilişki bütünü ve çevresiyle olan ilişkilerini düzenlenmesini sağlayan birikimleri ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye, kişilerin toplumsal hayatta hem de çok daha işlevsel olmasını sağlamakta hem de onlara kazanç ve artılar getirecek özellikleri içermektedir. Sosyal sermaye de diğer sermaye biçimleri gibi tarihsel süreç içinde biriken bir şeydir. Bu süreçte ise genellikle sosyal değerler birikir. Bu değerlerin başında davranış normları, güven ve karşılıklılık gibi değerler gelmektedir. Bu tür sosyal değerler süreç içinde toplumsal ilişkiler neticesinde birikerek sosyal sermayeyi oluşturur. Dolayısıyla bireyler bu sosyal sermaye çerçevesinde toplumsal alanda çok daha etkili bir şekilde hareket ederler. Toplumsal statü ve rol elde etmek de bu süreçlerin bir parçası olarak değerlendirilebilir. (Kay ve Pearce, 2003 akt. Arun, 2009, s. 79).

Sosyal sermaye insanların karşılıklı olarak tanışma ve ilişkilerine dayanmaktadır. Bourdieu bu sermaye türüyle, faillerin belirli bir topluluk, grup veya toplum içerisindeki eylemlerini, ilişkilerini bireysel ve kolektif bağlamda incelemeye çalışmıştır. Karşılıklı sosyal ilişkilerde sosyal sermaye duygularla ilintili bir şekilde gelişmektedir. Nitekim insanlar sosyal sermayeyi tesis ederken duygusal bir alışverişte de bulunurlar. Sosyal sermaye sadece pratik ilişkilerden ibaret değildir. Duygusal alışveriş ve duygusal destekler de insanların sosyal sermaye biriktirmesini sağlar. İnsanların duygularının belirlenmesinde de etkili olan sosyal sermaye, insanların önceden belirlenmiş tutumlara göre hareket etmesini sağlar.

İnsanlar sosyal sermayeleriyle toplumsal alanda daha etkili ve güçlü olurlar. Ancak ifade edilen bu güç sosyal bir güç olarak her zaman maddi çıkarlara da dayanmaz. Duygusal paylaşımlar da bu sürece eklenerek insanlar için yeni alanlar açılmasını sağlar. Çevresiyle iyi duygusal ilişkiler kuran insanlar bir yandan da sosyal sermayelerini güçlendirirken diğer yandan duygusal bir doyum yaşarlar. Duygusal bağları bu şekilde güçlenen insanların duyguları alan ve sermaye kavramı çerçevesinde yeniden belirlenir. İş, aile, arkadaşlık gibi çeşitli alanlarında sosyal sermayesi biriken insanlar bu alanlardan hareketle aidiyet, güven ve sadakat gibi duyguları geliştirirken bu duyguları sosyal hayatta pratiğe dönüştürürler.

Sosyal sermaye ve duygular arasındaki ilişkilerden birisi ise duyguların sosyal sermayeyi daha güçlü kılmasıdır. Çünkü insan ilişkileri her ne kadar iş hayatı, okul hayatı gibi kurumsal alanlarda belirleniyor olsa da duygular her zaman ön plandadır. Nitekim insanlar arasındaki ilişkinin temelinde güven ve sadakat gibi duygular yer alır. Bu duygular sosyal sermayenin güçlenmesini sağladığı gibi duyguların sermayenin boyutları arasında pratik işleve de sahip olmasını sağlar. Şu durum da Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, bir yandan toplumsal etmenlerden etkilenerek şekillendiği söylenebilirken diğer yandan da bireyin karakterinin bir parçası olan duygusal etkileşimlerden etkilenir. Duygular sosyal sermaye bağlamında pratiğe dönerek kendisine sosyal dünyada karşılık bulur. Dolayısıyla sosyal sermayenin gerek toplumsal gerekse de bireysel olarak sürdürülmesi duygusal bir süreci içermektedir.

3.3.3. Duyguların Sembolik Sermaye ile İlişkisi

Sembolik (simgesel) sermaye; sosyal, ekonomik ve kültürel sermayenin sosyolojik alanda sembollerle temsil edilmesini bundan daha da önemlisi sosyal olarak kabul edilmesini ifade etmektedir. Sosyal alandaki pratikler sembolik değer taşımaktadır. Bu değerler insanların zihninde sembolik sermayenin oluşmasını sağlar. Bu bağlamda insanlar arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik eşitsizlikler de sembolik sermaye çerçevesinde oluşur (Bourdieu, 2018, s. 168). Toplumsal alanda süreç içinde meydana gelen eşitsizlikler, sembolik sermaye ile bir yandan görünmez hale gelirken diğer yandan duygusal ve imaj bakımından kabul görür hale gelir. Toplumsal eşitsizliklerin ve farklılıkların kabul görmesi sembolik sermayeyle mümkündür. Nitekim insan, toplumsal bir varlık olduğundan toplumsal alanda kabul görmek ve onaylanmak da ister. İşte bu kabullenilme ve onaylanma süreci sembolik sermayeyle olur. Bourdieu bu çerçevede şu ifadelerle yer vermektedir:

“Simgesel sermayenin -övgü onur, itimat itibar, şöhret – antropolojik kökeni, aynı anda başkası tarafından onaylanma arzusu da olan ‘öz sevgi’yi egoistçe tatmin etme arayışının ilkesi olabilir: insanın en büyük alçaklığı, övgü arayışıdır. Ama üstünlüğünün alameti de budur, zira dünyada hangi mülke sahip olursa olsun, ne kadar sıhhat ve refah içinde olsun, insanların saygısına mazhar değilse, tatmin olmaz. Simgesel sermaye, tahakküm biçimlerini mümkün kılar: ancak saygı, kabul, inanç, itibar ve başkalarının güveni dahilinde ve bunlar suretiyle var olur ve ancak varlığına inandırmayı başardığı sürece baki olabilir” (Bourdieu, 2019, s. 198-199).

Her insan sosyal ortamda beğenilmek ve kabul görmek ister. Bu beğenilme ve kabul görme süreci simgesel sermayenin gücüne göre olmaktadır. Başkaları tarafından kabul gören kişiler aynı zamanda bu kabulü görememek tehlikesiyle de karşı karşıya olduğundan toplumsal alanda iktidar mücadelesi ortaya çıkar. (Bourdieu, 2016b, s. 193). Ayrıca sembolik sermaye diğer sermaye türlerinin toplumda karşılık görmesi için de önemlidir. Nitekim birikerek gelen sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeler sembolik sermayeyle toplumda simgeler üzerinden karşılık bulur. Dolayısıyla sosyal sermaye sadece toplumsal gücü değil imajı, itibarı ve prestiji de öne çıkarır. İnsanlar sembolik sermaye üzerinden birbirlerinin toplumsal alandaki konumlarını onaylar ve meşrulaştırır. Ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye sembolik sermayeyle toplumda karşılık bulur. Bu süreçte en önemli kavramların başında prestij, saygınlık ve tanınma gibi etmenler

gelmektedir. Bu etmenler ise duygu sosyolojisiyle doğrudan ilişkilidir. Bu tür sembolik sermaye değerleri soyut gibi görünmekle beraber toplumsal alandaki etkileri oldukça somuttur. Çünkü bireylerin biriken sermayelerinin toplumsal alanda karşılık görmesini sağlar. Bu karşılık görmenin temelinde ise insanların sosyal ilişkileri yer alır. Sembolik sermaye insanların iyi, kötü, zengin, karizmatik gibi imajlarla görünmesini ve kabul edilmesini sağlar.

Tanınmayı ve kabul görmeyi sağlayan sembolik sermaye aslında insanların çevrelerinden duygusal anlamda da onay aldığını göstermektedir. Tanınma ve imaj ise sadece akılsal olarak değil duygularla da ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanlar önceden toplumsal alanların etkisiyle biriktirmiş oldukları sermayelerin etkisiyle birbirlerine saygınlık gibi değerler atfederler (Kaplan ve Yardımcıoğlu, 2020, s. 26). İşte bu atfetme sürecinin kendisi, duygusal olarak ilişkileri de kişinin toplumsal alandaki statüsünü etkiler. Mesleki olarak birçok alan bu tür de duygulara göre kabul görmektedir. Doktor ve öğretmen gibi. Diğer yandan toplumlar farklı kültürlere sahip olduğundan sembolik sermaye de bu değişkenlere göre farklılaşır.

Verilen her türlü duygusal tepki insanların sosyal varoluşundaki sembolik sermayeyle ilgilidir. Bu bağlamda sembolik sermaye insanların toplumsal alanda kabul görmesiyle edinilir. Örneğin başarılı bir öğretmenin öğrencileri tarafından saygı görmesi onun toplumsal alandaki konumunu meşrulaştırdığı gibi diğer kişilerin ona dair duygularının da ilgili sembolik sermaye çerçevesinde gelişmesini sağlar. Çünkü sembolik sermaye insanlar arasındaki ilişkilerle gelişir. Bu ilişkilerin temelinde ise insanların duyguları yer alır. Bu çerçevede duygular toplum tarafından biçimlenen sermayelere göre evrilir. İnsanlar hangi sembol karşısında nasıl bir duygu durum geliştireceğini örtük bir şekilde habitus olarak öğrenir. Nitekim toplumda sembolik sermayesi yüksek olan kişiler, diğer bireyler de hayranlık gibi duygular uyandırabilmektedir. İlgili duygu, sembolik sermaye sahibinin toplumda çok daha etkin kabul görmesini sağlar. Hayranlık duygusuyla birlikte yine sembolik sermaye değerlerine bağlı olarak aşağılık hissi gibi duyguların da meydana gelmesi söz konusu olabilmektedir. Çünkü sembolik sermaye insanların kabul görmesini sağladığı gibi olumsuz duyguları tetikleyebilir.

Tarihsel süreç içinde yapılan iş, kıyafet, eğitim gibi tüm sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye öğeleri sembolik değere bürünür. Bu değer bazen yüksek prestiji olan bir üniversiteyi temsil ederken zaman zaman marka değeri yüksek bir işletmede çalışmayı

ifade eder. Bu tür sembolik sermayesi güçlü olan kurumlarla ilişkisi olan birey takdir edilir. Şu durumda duygular, sembolik sermaye değerleriyle belirlenmiş olur. Bununla birlikte bu tür durumlarda ortaya çıkan tek duygu takdir olmayabilir. Nitekim bu tanınmanın dışında kalan bireyler, ilgili sembolik sermayeyi paylaşan kimseleri kıskanabilir. Dolayısıyla duygular karşılıklı olarak belirlenir.

Söz konusu sembolik sermaye ve duygu ilişkisi olduğunda sembolik şiddetin de dikkate alınması gerekmektedir. Bourdieu düşüncesinde sembolik şiddet, şiddetin görünmez ve kibar şeklidir. Toplumsal süreçlerin ve sosyolojik yapıların insanlar üzerinde duygusal etkiler bırakmasını da ifade eden sembolik şiddet, duyguları etkilemesi ve belirlemesi bağlamında sembolik sermayenin bir parçası olarak değerlendirilebilir (Bourdieu, 1996, s. 74). Nitekim sosyal hayatta sembolik değeri yüksek olan kişilerin söylemleri doğru kabul edildiği gibi diğer söylemlerin de üzerinde kabul görür. Dolayısıyla bu tür değerler diğer kişilerin kendilerini değersiz hissetme duygusuna kapılmasına neden olur.

Gelinen noktada birçok farklı etmenden hareketle ortaya çıkan duygular sembolik sermayeyi taşıdıkları gibi bireysel olarak görünür olmasını da sağlar. Bu bağlamda sembolik sermaye insanlar üzerinde saygı, korku, güven gibi birçok farklı duygunun ortaya çıkmasını tetikler.

3.3.4. Sosyal Medya Paylaşımlarında Sosyal ve Sembolik Sermaye

Sermayenin boyutlarının günümüzdeki gelişmeler açısından değerlendirilmesi gereken en temel alanlarından birisini sosyal medya oluşturmaktadır. Nitekim sermayenin birçok boyutunu içeren sosyal medya paylaşımları duygular içinde güncel bir ifade biçimidir. Sosyal medya ve dijital ortamların bütünü, yeni alanlarla birlikte yeni habituslar ve buna bağlı olarak sermaye birikimi sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya Bourdieu'nun sermaye biçimlerinin yeniden forma sokulduğu platformlardan birisi olarak ifade edilebilir. Bu alan aynı zamanda duygulara yön vermektedir. Birçok farklı konuda paylaşım imkân veren sosyal medya uygulamaları buna bağlı olarak duygusal anlamda da doyum sağlamaktadır. Nitekim sosyal medya üzerinden sosyal sermayenin en temel bileşenlerinden birisi olan sosyal ilişki etkin bir şekilde kurulabilmektedir. Sosyal medyadaki iletişim biçimlerinin dışında yapılan paylaşımlar da kişilerin kabul görmesini ve görünür olmasını sağlar. Dolayısıyla sosyal sermaye görünür bir hale gelmiş olur (Dikkol, 2019, s. 175).

Bu alandaki her türlü ilişki, paylaşım, takipçi gibi değişkenler duyguları da belirlemektedir. Bu bağlamda duyguların iki boyutta belirlendiği söylenebilir. Bunların başında sosyal medyanın bir alan olarak duyguları belirlemesidir. Nitekim bu alanda binlerce paylaşım yapılarak insani duygular da yönlendirilebilmektedir. Duyguların etkilenmesinin ikinci boyutu ise duyguların ifade edilme biçimleridir. Sosyal medya paylaşımları kişiler için ifade biçimlerini çeşitlendirdiği gibi ilişki kurma şekillerinde de yenilikler getirmiştir. Birçok sosyal medya kullanıcısı sosyal medya alanındaki habituslara göre davranarak çok etkili sembolik sermaye tesis edebilmektedir.

Sembolik sermaye, bireylerin toplumda saygı görmesini ifade ederken prestij ve statüyü içermektedir. Sembolik sermaye, sosyal medya paylaşımlarıyla yeniden üretildiği gibi aynı zamanda gösterilir de. Sosyal medya uygulamalarındaki beğeniler, yorumlar ve paylaşımlar ekonomik sermayenin de bu alanda gelişmesini tetikler. Paylaşımlar sembolik sermayeyi de tetiklemektedir. Birçok kullanıcı sosyal medya üzerinden yapmış olduğu konuşmaları, işleri vs. paylaşarak sembolik sermayesini yükseltmektedir. Örneğin saygın bir platformda (UNESCO, Çevre Dernekleri, TEDx gibi) konuşma yapan birisi bunu paylaşarak sembolik sermaye üretmiş olur. Bu üretim ilgili kişinin de takipçilerin de duygusal etkileşimini etkiler.

Sosyal medya, Bourdieu'nun sermaye türleri arasında etkileşimli bir bakışı da mümkün kılmaktadır. Nitekim sosyal medyadaki paylaşımlar bir yandan ekonomik sermayeyle mümkün olurken diğer yandan da kendi içinde farklı sermayelerin ilişki içinde değerlendirilmesini sağlar. Sosyal medyadaki toplumsal etkileşim çerçevesinde sosyal sermaye oluşurken kullanıcıların paylaşımlarına gelen yorum ve beğeniler aynı paylaşımı sembolik sermayenin bir parçası haline getirmektedir. Sembolik sermaye açısından güçlü olan bir ünlü sosyal medyada hızlı bir şekilde sosyal sermaye de üretebilmektedir (Coşar, 2023, s. 181).

Sosyal medya, sermaye türleri ve duyguların birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir. Sosyal medya gerek geleneksel alanda biriken sermayeyi gerekse de dijital alanda biriken sermayeyi belirlemeye başlamış durumdadır. Duygular da habitus da bu alanda soyutlanabilir şeyler değildir. Sosyal medyadaki her kullanıcı gerek kendisi için gerekse de diğer kullanıcılara yönelik duygusal etkiler yaratır. Empati, üzüntü, kaygı gibi duygular bu şekilde oluşurken başkaları da bu duygulardan etkilenir. Nitekim sosyal

medyadaki paylaşımlar insanlara bilgilendirici olduğu kadar duygusal olarak etkilemeye yönelik de olmaktadır.

SONUÇ

Duygu sosyolojisi akademik literatürde yeni gelişen bir sosyoloji alanı olarak öne çıkmaktadır. Nitekim aydınlanmayla birlikte insana dair birçok değişken gibi duygular ve davranışlarda insan merkezli ve analitik bir bakışla analiz edilmiştir. Bilişsellik ve akılcılığa çok fazla vurgu yapan yaklaşımlar sosyal yaşamı anlamada eksik kalmıştır. Ancak duygular bir yandan psikolojik iken diğer yandan sosyolojiktir. İnsan, sosyal bir varlık olarak toplumsal alanın içinde varoluşunu ve kimliğini de edinir. Duygular da insanın önemli bir parçası olduğundan sosyal alan içinde biçimlenmektedir.

Duygular, insanın bireysel psikolojisine dair birçok veri sunabilir. Ancak duyguların meydana gelmesinde insanın etkileşim içinde olduğu toplumsal ve kültürel alanların önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Dış değişkenler, duyguları biçimsel olarak da etkilemektedir. İnsan, toplumsal yapının parçası olduğundan çevresindeki kültürden, tarihten, ekonomik değişkenlerden etkilenmektedir.

Duygular, tarihsel süreç içinde kavramsal olarak sabit ve statik gibi görünür. Bu haliyle (kavramsal ve terimsel anlamda) duygular evrensel bir şekilde de değerlendirilebilir. Ancak duygulara yüklenen anlamlar zamana bağlı değiştiğinden kültürel olarak da farklılaşmaktadır. Bu değişim duygu sosyolojisinin oluşmasını sağlamıştır.

Tarihsel süreç içinde kültür, ekonomik faktörler, siyasi etmenler değiştikçe kavramlara ve olgulara yüklenen duygular da değişmektedir. Birey bu şekilde kendisinden önce de var olan kültürel ve sosyal ortamın içine doğar. Dolayısıyla da bu tarihsel geçmişten etkilenerek var olur. Duyguları da bu şekilde gelişir. Nitekim asırlar öncesi otokrasi kutsal bir duyguyla kabul görürken günümüzde reddedildiği gibi duygusal olarak da hoşnut olunmamaktadır.

Habitus kavramı da bu bağlamda yani davranış ve duyguların sosyal değişkenlerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Aristoteles felsefesinden bu yana kullanılan habitus kavramı Bourdieu'yle birlikte sosyolojik bir kimlik kazanmıştır. Bourdieu'nun sosyolojik anlayışının temelinde pratik yaklaşımlar yer almaktadır. Teorik ve pratik çalışmaları birlikte yürüten sosyolog, birçok farklı saha çalışması da yürütmüştür. Bourdieu için habitus; tarihsel, kültürel ve sosyolojik olarak oluşmuş davranış ve alışkanlıklar bütünüdür. Bu araştırmada insanlar tarihsel olarak edinilmiş alışkanlıklara sahip olduğu gibi duyguların da habitusun bir başka şekli olduğu belirlenmiştir. Nitekim duygular da

habituslara benzer bir şekilde önceki sosyal deneyimlerden etkilenecek oluşmaktadır. İnsan, bireysel olarak ilgili habituslara uyum sağlar.

Habitus toplumsal alanda kolektif bir bilincin ürünü olarak tarihsel ve sosyal süreçlerle ortaya çıkar. Bireylerin toplum içindeki eylem ve davranışları da habitus çerçevesinde belirlenir. Eylemde bulunmanın en önemli şey olduğunu belirten Bourdieu, toplumsal alanların analiz edilmesinde de öncelikli olarak yapılara değil pratik olan eylemlere bakılması gerektiğini vurgular. Bourdieu düşüncesinde, habitus aynı zamanda davranış pratikleri için birleştirici bir kökeni ifade etmektedir. Şu hâlde habitus insan davranışlarının temelindeki anlam kümeleridir. Bu anlam kümeleri habitusun duygulara da kaynaklık ettiğini göstermektedir. Duygular da davranışlar gibi habituslar çerçevesinde ortaya çıkar.

Araştırmada duyguların pratikte görünümü sadece habitus kavramı bağlamında değil alan ve sermaye kavramları çerçevesinde incelenmiştir. Alan, sermaye ve habitus kavramı Bourdieu'nun temel kavramlarıdır. Bu kavramlar birbiriyle ilinti kavramlar olduğu için toplumsal alanın da duyguların da anlaşılmasını sağlamaktadır. Sınıflar arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal temellerini bu kavramlar çerçevesinde değerlendiren Bourdieu, alan kavramını kendi iç dinamikleri olan sosyal yapılar olarak ifade etmektedir. Oyun metaforuyla ifade edilen alan kavramının kendine ait normları bulunmaktadır. Bireyler bu normlara uyum sağlayarak kendisini topluma adapte eder. Sermaye kendisini bu alan içinde ifade eder.

Duygu sosyolojisi; habitus, alan ve sermaye gibi değişkenler üzerinden eylem ve davranışlara dönüşür. Duygunun dönüştüğü davranış ve eylemler bir yandan bu alanlardan etkilenirken diğer yandan da onları belirler. Dolayısıyla karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Bireyler dünyayı habituslar çerçevesinde algılar ve değerlendirir. Elbette duygular da habitusun parçası olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda öfke, sevgi, nefret gibi birçok insani duygunun nasıl hissedildiği, hangi ortamlardan hareketle ortaya çıktığı ve nasıl ifade edildiği de habituslar dolayımında belirlenir. Şaşırma gibi duygusal ifadeler bu habituslar çerçevesinde ortaya çıkar. Bununla birlikte insanların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumları da duygusal tavırları etkilemektedir. Çünkü bu durumlar aynı zamanda içinde bulundukları alanlar gibidir. Dolayısıyla bu alanlarda duygular pratik haline gelir.

Bireyler içinde bulundukları ekonomik ve sosyal sınıflara göre sadece duygularını belirlemez bununla birlikte duyguların nasıl ifade edileceğini de öğrenir.

Bourdieu düşüncesinde alan; kendi içinde kural, ilke ve normları olan siyaset, sanat, spor, akademik gibi alanları ifade etmektedir. Alanın ilke ve kurallarının olması demek aslında duygusal normlarının da olduğunu göstermektedir. Nitekim birçok farklı alanda duygu; rekabet, birliktelik, hayranlık gibi farklı durumlara göre kendisini eylem ve davranışlar içinde gösterir. Örneğin sanat alanı söz konusu olduğunda tutku, özgünlük, yaratıcılık gibi duygular ilgili alanı belirlerken spor alanında motivasyon, rekabet gibi duygular öne çıkmaktadır. Bu çerçevede alan, duyguları belirlerken duygular da alan içinde eylemlere ve edimlere dönüşür. Bu bağlamda duygular bir yandan bireysel ve psikolojik bir şey gibi ele alınsa da diğer yandan da aslında ortak birtakım sosyolojik temellere dayanmaktadır. İnsan, bir duygu varlığı olarak da toplumsal bir karakter çizmektedir.

Sonuç olarak duygular, toplumsal değişimi ve sosyal yapıları dikkate alarak açıklanmalıdır. Duygu kavramı her ne kadar psikolojik bir kavram olarak bireysel temellerle ele alınsa da duyguların anlamının ortaya çıkarılması için sosyal boyutunun derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda duyguların pratik görünümünde sosyal yapıların etkisi uygulamalı çalışmalar üzerinden de incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W. (2007). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, (Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ahmed, S. (2015). *Duyguların Kültürel Politikası*. S. Komut (Çev.). Sel Yayıncılık.
- Allen, D. E., ve Anderson, P. F. (1994). Consumption and social stratification: Bourdieu's distinction. *ACR North American Advances*.
- Alver, K. (2011). Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji*, 3(21), 199-210.
- Arslan, Z. (2023). *Kuşağının Yeni Medya Ortamındaki Habitusları*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arun, Ö. (2009). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Türkiye'de yaşlı bireyler arasında kültürel sermaye dağılımı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 8(1), 77-100.
- Ascerbi, A. (2019). *Cultural Evolution in the Digital Age*. Oxford: Oxford University Press.
- Ayaz, F., & Hardan, M. (2023). Mahalle Kültürünün Duygu Sosyolojisi Bağlamında İrdelenmesi: Yeditepe İstanbul Dizisi Örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 156.
- Ayyıldız, A. A. (2022). Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi Işığında Sosyal Çalışmayı Anlamak. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 261-284.
- Ay, G., & Çelik, M. (2022). Duygusal Sermayenin Duygusal Emek Üzerindeki Etkisinde Pozitif Duygu Durumunun Aracılık Rolü. *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 6(11), 1-14.
- Baker, U. (2015). *Kanaatlerden İmajlara-Duygular Sosyolojisine Doğru*, (Çev. Harun Abuşoğlu). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Baltacı, A. (2018). "Habitus: Dini İnanç Habitusunun Oluşumu Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1.
- Barbalet, M. (2001). *Emotion, Social Theory, and Social Structure: A Macrosociological Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barrett, Lisa F. (2017). *How Emotions Are Made*. New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- Beauregard, M. (2003). *Consciousness, Emotional Self-Regulation and the Brain*, John Benjamins, Philadelphia, pp. 88-122.
- Berger, J. (2013). *Contagious, Why Things Catch On*, New York: Simon&Schuster.

- Berger, J. (2013a). Contagious: Why Things Catch On | Jonah Berger | Talks at Google. https://www.youtube.com/watch?v=FN4eDk1pq6U&ab_channel=TalksatGoogle Erişim Tarihi 1/3/2025.
- Bericat, E. (2016). The Sociology of Emotions: Four Decades of Progress. *Current Sociology*, 64(3), 491-513.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1989). "From the sociology of academics to the sociology of the sociological eye". *Social Theory* 7(1), 32-55.
- Bourdieu, P. (1990). *Photography: A Middle-Brow Art*, Stanford: Stanford University Press
- Bourdieu, P. (1990a). *The Logic of Practice*; California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press; New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. Çev. Hülya Tufan. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1996). *Toplumbilim Sorunları*, (Çev. Işık Ergüden), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplum Bilim Sorunlar*. (Çev. I. Ergüven). İstanbul: Kesit Yayıncılık
- Bourdieu, P. & Wacquant J. D. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. N. Ökten (Çev.). İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. (Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2010). "Sermaye Biçimleri", *Derleyenler: M. M. Şahin ve A. Z. Ünal, Sosyal Sermaye, Değişim*, İstanbul, 45-75
- Bourdieu, P. (2012). *Bir Otoanaliz için Taslak*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu P. (2013). *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*, (çev. Levent Ünsaldı) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2013a). *Seçilmiş Metinler*, (Çev: Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*, (çev. Aslı Sümer, Mustafa Gültekin, Filiz Öztürk ve Büşra Uçar), Ankara: Heretik.

- Bourdieu, P. (2016a). Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992). (Çev. Aslı Sümer). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016b). Seçilmiş Metinler, (Çev. L. Ünsaldı), Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2018). Bir Pratik Teorisi için Taslak (N. Ökten Gülsoy, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalyan Düşünme Çabaları. (Çev. P.B. Yalım). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bourdieu P. (2023). Bekarlar Balosu Fransa Kırsalında Köylülerin Krizi. (Çev. Çağrı Eroğlu). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bourdieu P. (2025). Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. (Çev. Derya Fırat ve Günce Berkkurt). İstanbul: Nika Yayınevi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Bradberry, T. ve Greaves, J. (2006). Duygusal Zekanızı Keşfedin: Duygusal Zekâ Cep Kitabı. (Çev. Sevda Kubilay). İstanbul: Truva Yayınları.
- Carusa, David R. ve Salovey, P. (2007). Duygusal Zekâ Yöneticisi. (Çev. Hale Kayra), İstanbul: Crea Yayıncılık.
- Calhoun, C. (2006). Pierre Bourdieu And Social Transformation: Lessons From Algeria. *Development And Change*, 37(6), 1403-1415.
- Calhoun, C. (2007). “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, İçinde: Güney Çetin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calhoun, John C. (2014). “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyen: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul, 77-130.
- Coleman, J. S. & Fararo, T. J. (1992). Rational choice theory. California: Sage.
- Coşar, Ç. (2023). Sosyal Medya Kullanım Pratiklerinin Bourdieu’cu Perspektiften İncelenmesi: YouTube Örneği. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 179-201.
- Cottingham, M. C. (2016). Theorizing emotional capital. *Theory and Society*. 45, 451–470.
- Crossley, N. (2001). The Phenomenological Habitus and Its Construction. *Theory and Society*. 30, 81-120.

- Çelik, M. ve Ay, G. (2017). A New Approach To The Capital Term in Corporations: Emotional Capital. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (3), 628-645.
- Dikkol, S. (2020). Sosyal Medya Alanına Bourdieücü Bir Yaklaşım: Facebook Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(1), 169-188.
- Dinler, D. Ş. (2014). Piyasada İşyerinde ve Sokakta Sınıfı Kuran Duygular. M. G. Sökmen içinde, *İşçinin Varlık Problemi* (s. 136–157). Metis Yayıncılık.
- Dirimeşe, E. (2022). Duygu ve Zekâ Kavramlarına Sosyolojik Bakmak. *Avrasya Terim Dergisi*, 10(2), 51-65.
- Durkheim, E. (2011). Dini Hayatın İlkel Biçimleri. (Çev. Fuat Aydın) İstanbul: Eskiyei Yayınları
- Durkheim, E. (2020). Sosyolojik Yöntemin Kuralları. (M. M. Albayrak., Dü.) Karbon Kitaplar.
- Elias, N. (2017). Uygarlık Süreci Cilt 1/ Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emirbayer, M. ve Goldberg, C. A. (2005). Pragmatism, Bourdieu, and collective emotions in contentious politics. *Theory and Society*, 34: 469–518.
- Emirbayer, M. (2012). İlişkisel Bir Sosyoloji İçin Manifesto. *Tözcülüğün Tasfiye-si. İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*. (Editör: Güney Çeğin-Emrah Göker). Ankara: Notabene.
- Epstein, S. (1998). Constructive thinking: The key to emotional intelligence. Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Epstein, S. (1998). Constructive Thinking: The Key to Emotional Intelligence. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Eröz, S. (2011). Duygusal Zekâ ve İletişim Arasındaki İlişki: Bir Uygulama. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Etil, H. & Demir, M. (2014). “Pierre Bourdieu'nün Bilim Sosyolojisine Katkısı: ‘Alan Teorisi’, ‘Habitus’ Cini ve ‘Refleksivite Talebi’”. *Cognito Dergisi* içinde (ed. Şeyma Öztürk). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, (76), s. 312-349.
- Foucault, M. (2000). Özne ve iktidar. (Çev. F. Keskin). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016). Özne ve İktidar, (çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). Hapishanenin Doğuşu. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

- Garrett, P. M. (2007). Making Social Work More Bourdieusian: Why The Social Professions Should Critically Engage With The Work Of Pierre Bourdieu. *European Journal Of Social Work*, 10(2), 225-243.
- Gasset, J. O. (2013). Tarihsel Bunalım ve İnsan. (3. Basım). (Çev. Işık, N.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gendron, B., Kouremenou, E. S., & Rusu, C. (2016). Emotional capital development, positive psychology and mindful teaching: Which Links? *International Journal Of Emotional Education*, 8(1), 63-74.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Gorski, Philip S. (2015). *Bourdieu ve Tarihsel Analiz*, İstanbul, Heretik Yayıncılık.
- Gülsoy, N. Ö. (2012). Cezayir Deneyiminin Pierre Bourdieu'nün Sosyolojik Tahayyülüne Etkileri: Bilimsel Bir Habitusun Doğuşu. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(25), 1-30.
- Güzel, E. (2016). Dijital Kültür ve Çevrimiçi Sosyal Ağlarda Rekabetin Aktörü: "Dijital Habitus". *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 7(23), 41-54
- Heitmayer M., Schimmelpfennig R. (2023). Netiquette as Digital Social Norms, *International Journal of Human-Computer Interaction*. 3334-3354
- Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, A. R. (1993). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, California: University of California Press.
- Illouz, E. (2007). *Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Illouz, E. (2011). Soğuk Yakınlıklar-Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi, (Çev. Özge Çağlar Aksoy). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jan. E. Stets, J. H. (2005). *Handbook of the Sociology of Emotions*. (J. H. Jan E. Stets, Dü.) New York: Springer.
- Jourdain, A. Naulin, S. (2016). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. (Çev. Ö. Ellitez). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplumbilim Dergisi* (1), 23-37.
- Karakaya, M. F. (2012). Ecce Homo Academicus. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(25), 103-111.

- Kemper, T. D. (1990). *Research Agendas in the Sociology of Emotions*. (T. D. Kemper, Dü.) New York: State University of New York Press.
- Kemper, T. (2011). *Status power and ritual interaction: A Relational reading o f Durkheim, Goffman and Collins*. Surrey: Ashgate.
- Kılıç, H. İ. (2017). Kamusal ve Siyasal Alana Bir Müdahale Biçimi Olarak Sosyal Bilim Pratiği: Pierre Bourdieu Sosyolojisinde” Dünyanın Sefaleti” Örneği. *Sosyoloji Notları*, 1(1), 13-23.
- Koçak Kurt, Ş. (2021). Duyguların Tarihsel Serüveni ve Tarihte Duygular. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(40), 2821-2852.
- Koçak, A., & Kayıklık, H. (2019). Duygular Bağlamında Din Duygusu ve Dinî Duygular. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 19(2), 685-713.
- Koçak, D. (2024). Dijital Habitus Siber Kültür ve Toplumsal Yaşam. *Nobel Bilimsel*.
- Koytak, E. (2012). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(25), 85-101.
- Köse, D. D. H. (2009). “Neoliberal Estetik”ten “Habitus”a Bourdieu ve Popüler Kültür. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (10), 71-92.
- Köse, H. (2012). Bourdieu’cü Beğeni Yargısı Açısından İzleyici ve Medya. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 15.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kurt, Ş. K. (2020). *Sosyal Medya ve Duyguların Sosyalliği: Suriyeliler Özelinde Facebook Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Laberge, S., Ve Kay, J. (2002). Pierre Bourdieu’s Sociocultural Theory And Sport Practice. *Theory, Sport And Society*, 10, 239-266.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (D. K. Osman Akınbay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital*. (Çev. A. Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.
- mason.gmu.edu Ancient Greek Vocabulary: Aristotle.
<https://mason.gmu.edu/~rcherubi/arvoc.htm> Erişim Tarihi 17/3/2025
- Mauss, M. (2022). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev. Özcan Doğan). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- McCarthy, E. D. (1989). *Emotions are Social Things: An Essay in the Sociology of Emotions*. E. D. D. Franks içinde, *The Sociology of Emotions: Original Essays and Research Papers*.

- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Meder, M., ve Çeğin, G. (2011). Bourdieu'yu Okumak: Post-Pozitivist Bir Sosyolojinin İmkânı Üzerine. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(1),233-256.
- Mengüşoğlu, T. (1965). *Değişmez Değerler Değişen Davranışlar*. İstanbul Matbaası.
- Nash, R. (1990). Bourdieu On Education And Social And Cultural Reproduction. *British Journal Of Sociology Of Education*, 11(4), 431-447.
- Nerse, S. (2022). *Sosyolojik İnkâr ve İnşa Sürecinde Duygulara Hiyerarşi. (İçinde). Duygular Sosyolojisi Sosyolojide Duyguların İzini Sürmek* (Editör: İbrahim Yücedağ). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım.
- Naulin, S. ve Jourdain, A. (2020). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. (Çev. Öykü Elitez). İstanbul: İletişim Yayınları.
- North, S., Snyder, I. & Bulfin, S. (2008). Digital tastes: Social class and young people's technology use. *Information, Communication & Society*, 11(7), 895-911.
- Ollion, E. (2012). Pierre Bourdieu, Oxford Bibliographies, <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0083.xml> Erişim Tarihi Erişim 1/3/2025.
- Oxford Learner's Dictionaries, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>. Erişim Tarihi 12/3/2025.
- Özdemir, M. (2023). *Dijital Habitus ve Sosyal Medya: Sosyal Yaşamın Düzenlenmesinde Youtuberların Etkisi*. Doktora Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü.
- Özdemir, M. (2025). *Dijital Habitus-Youtuberların Sosyal Yaşama Etkisi-*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Özkan, S. ve Kök, S. (2019). Sınıf Teorilerinde İki Ana Yol Bir Kavşak: Sınıfı Karl Marx, Max Weber ve Pierre Bourdieu İle Okumak. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences* (Joshas)
- Özsöz, C. (2007). Pierre Bourdieu'nün Temel Kavramlarına Giriş. *Sosyoloji Notları*.15-21.
- Öztürk, Dr. U. C. (2015). “Bağlantıda Kalmak ya da Kalmamak İşte Tüm Korku Bu: İnternetsiz Kalma Korkusu ve Örgütsel Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8) 37, 629-638.
- Öztürk, Ş. (2020). Pierre Bourdieu's Theory of Social Action, *HABITUS Journal of Sociology*, (1), 63 – 77.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine1. *Liberal Düşünce*, 16(61-62), 121-141.

- Papacharissi, Z., Streeter, T. & Gillespie, T. (2013). Culture Digitally: Habitus of the New. *Journal of Broadcasting&Electronic Media*, 57 (4), 596-607.
- Pareto, V. (1966). *Sociological Writings*. London: Pall Mail Press Ltd.
- Parkinson, B. (1995). *Ideas and Realities of Emotion*. ABD: Routledge.
- Parsons, T. (2022). *Toplumsal Eylemin Yapısı*. (Çev. Nur Niven, Adem Bölükbaşı). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Powell, C., Depelteau, F. (2015). *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. (Çev. Özlem Akkaya), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Reay, D. (2015) Habitus and the psychosocial: Bourdieu with feelings, *Cambridge Journal of Education*, 45:1, 9-23,
- Ritzer, G. Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. Çev. H. Hülür, De Ki yayınları, Ankara.
- Romele, A. (2024). *Digital Habitus. A Critique of the Imaginaries of Artificial Intelligence*. Published November, by Routledge.
- Sarp, Ç. (2015). Pareto'yu Okumak Mantıklı Olmayan Davranış ve Seçkinler Teorisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 91-113.
- Scheff, T. J. (1990). *Microsociology: Discourse, Emotion, and Social Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Scheuermann, L., & Taylor, G. (1997). Netiquette. *Internet Research*, 7(4), 269-273.
- Scribano, M. C. (2022). *The Emotions in the Classics of Sociology: A Study in Social Theory*. Abingdon New York: Routledge.
- Seçer, H. Ş. (2005). Çalışma Yaşamında Duygular ve Duygusal Emek: Sosyoloji, Psikoloji ve Örgüt Teorisi Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. (50), 813-834.
- Shilling, C. (2002). The Two Traditions in the Sociology of Emotions. *The Sociological Review*, 10-32.
- Silva, E. ve Warde, A. (2010). *Introduction: The Importance Of Bourdieu*. Routledge.
- Smith, Tifany W. (2019). *Duygular Sözlüğü: Acımadan Zevklenmeye*, Çev. Hale Şirin, İstanbul: Kolektif Kitap.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Suveren, Y. (2022). Pierre Bourdieu'nün Sosyolojik Yaklaşımı ve Siyaset. *Muhakeme Journal*, 5(1), 1-14.

- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. Elçin Gen, (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swartz, D.L. (2015). Bourdieucü perspektiften sosyolojik analiz için meta-ilkeler. (P. Gorski (Ed.), içinde Bourdieu ve Tarihsel Analiz. Ankara: Heretik.
- Tatlıcan, Ü, Çeğin, G. (2007). “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, İçinde: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TDK (2025). <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 1/3/2025.
- Tenhouten, W. D. (1996). Introduction: Sociology of Emotions. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 16(9/10), 1-20.
- Thoits, P. A. (1985). Self-Labeling Processes in Mental Illness: The Role of. *American Journal of Sociology*, 221-249.
- Timur, T. (2006). Marksizm, İnsan ve Toplum Balibar, Seve, Althusser, Bourdieu, İstanbul, Yordam Kitap.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*. (Çev. Emre Güler). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Turner, J. E. (2005). *The Sociology of Emotions*. (J. E. Turner, Dü.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. E. (2014). *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II*. (J. E. Turner, Dü.) Dordrecht: Springer Netherlands.
- Üçer, M. B. (2016). Sınıflar ve duyguları: Tabakalaşma çalışmalarında duygulara yer açmak. *Sosyoloji Dergisi*, 36(1), 227-247.
- Üçer, M. B. (2020). *Orta Sınıfın Utancı: Duygu Sosyolojisi Açısından 1980'ler*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Wacquant, L. (2016), “A Concise Genalogy and Anatomy of Habitus” *Sociological Reviews*, Sage Journals, Volume 64, Issue 1, ss. 64-72.
- Watson, B. (1992). The Sociology of Emotions. *Humboldt Journal of Social Relations*, 18(2), 1-4.
- Weber M. (2011). *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*. İstanbul: Alter Yayıncılık.
- White, C. L. (1986). The Anthropology of Emotions. *Annual Review of Anthropology*, 405-436.
- Williams, G. B. (1998). *Emotions in Social Life*. (G. B. Williams, Dü.) New York: Routledge.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, E. (2007). İnsan Duygularına Yeni Bir Yaklaşım: Duygu Sosyolojisi. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi (2), 235–253.
- Yılmaz, H. İ. (2022). Sosyal Hareket Teorilerini Duygular Sosyolojisi ile Yeniden Yorumlamak. Sosyoloji Divanı | Sayı 19 | Dosya: Duygular Sosyolojisi.
- Yücedağ, İ. (2016). “Habitus”tan “Mutatlaştırma”ya Toplumsalın İnşası”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 37, 111-133.
- Yücedağ, İ. (2022). Duygular Sosyolojisi İçin Bir Derkenar. (İçinde). Duygular Sosyolojisi Sosyolojide Duyguların İzini Sürmek (Editör: İbrahim Yücedağ). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım. 1-9.
- Yücedağ, İ. (2024). Durkheim ve Weber’de Duygu Sosyolojisi. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Zembylas, M. (2007). Emotional Capital and Education: Theoretical Insights from Bourdieu. British Journal of Educational Studies. Vol. 55, No. 4 443-463.
- Zorlu, A. (2016). Üretim ve Tüketim Teorileri, Ankara: Altınordu Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Sümeyye YILMAZ GİRAY	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Giray, S. (2025). Sosyal Nörobilim ve Yadsınmaz Bir Gerçeği Olarak Bağlanma Süreci. Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi (4), 17-29.	